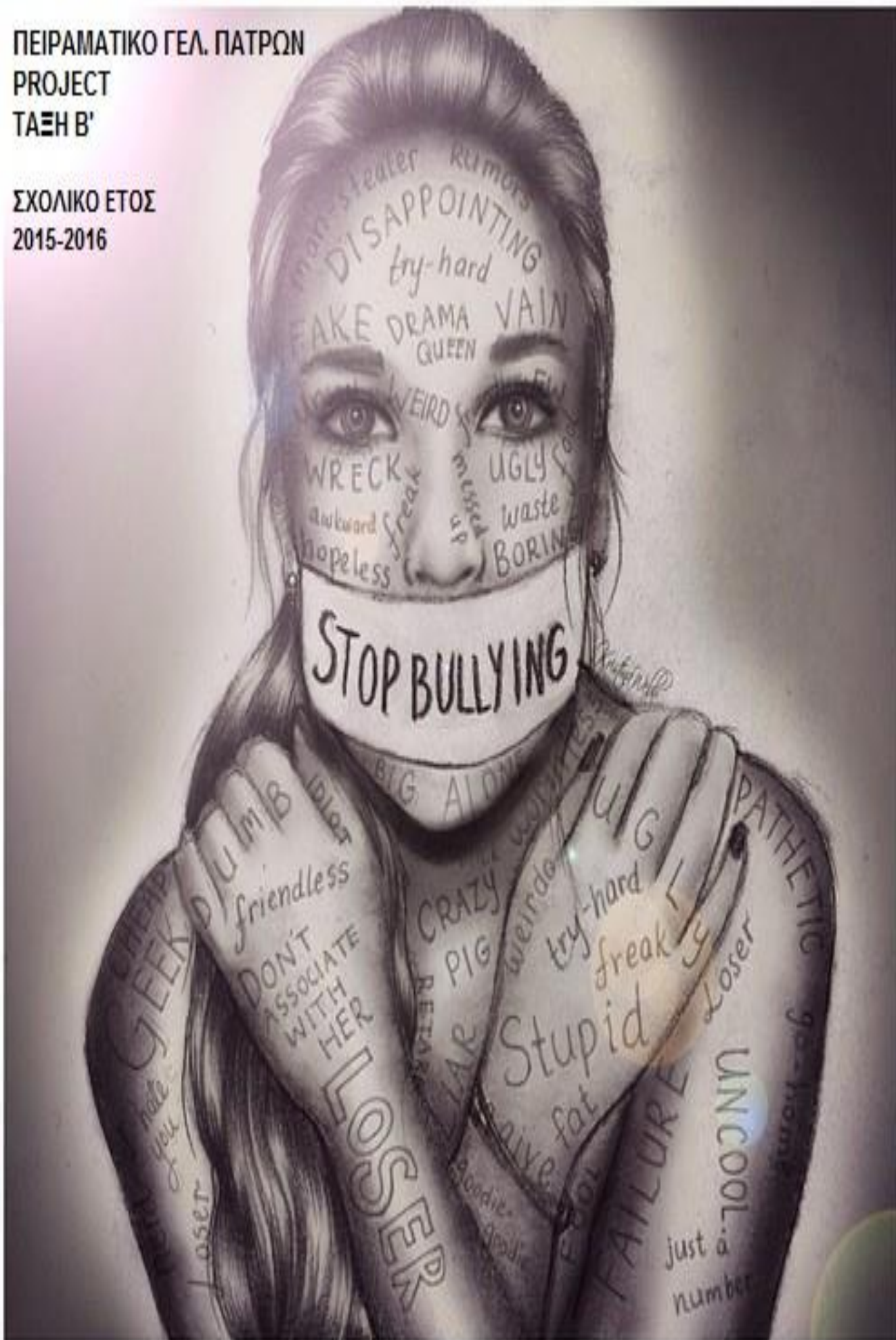

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ. ΠΑΤΡΩΝ
PROJECT
ΤΑΞΗ Β'

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ
2015-2016

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (PROJECT) Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

STOP Bullying

ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ Α' ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ

- Πλαίσιο και μορφές εκδήλωσης
- Εμπλεκόμενα μέρη, ρόλοι και αντιλήψεις τους
- Αιτίες
- Διαστάσεις και επιπτώσεις
- Συχνότητα φαινομένου
- Πορίσματα ερευνών
- Θεσμικό πλαίσιο
- Μέτρα και δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης

Heroes

Παπαπαύλου Ειρήνη
Τσιμπούκη Βασιλική
Χάλα Αγγελική
Χουρπιλιάδη Χαρά

Το Ίδρυμα

Γαλανόπουλος Γιώργος
Γερογιάννης Αργύριος
Μεμελετζόγλου Χάρης
Ξένος Μιχάλης
Τσορμπατζόγλου Βασίλης

Vindicators

Αλεξίου Αγγελική
Αρβανιτοπούλου Βάσια
Καλογήρου Ιωάννα
Καλογήρου Σπυριδούλα
Πεφάνης Δημήτρης

Anti-bullies

Μάρκου Νεφέλη
Παπανικολάου Μαρία
Σφαέλου Θάλεια
Φρυσίρα Δήμητρα

Υπεύθυνη Καθηγήτρια

Χριστοπούλου Μαρία, Μ.Εδ., ΠΕ06

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφή μιας ερευνητικής εργασίας είναι μια σύνθετη διαδικασία κατά την οποία οφείλουμε όλοι να συνεργαζόμαστε μεταξύ μας και φυσικά με τους υπεύθυνους καθηγητές. Ωστόσο εμείς, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, δεν αντιμετωπίσαμε καμία απολύτως δυσκολία χάρη στην υπομονή, την επιμονή και την καταπληκτική οργάνωση της καθηγήτριας μας, της κυρίας Χριστοπούλου που επιμελήθηκε και επόπτευσε όλες τις φάσεις για την σύνθεση της εργασίας μας. Για αυτό το λόγο λοιπόν, της οφείλουμε ένα τεράστιο «ευχαριστώ» για την πολύτιμη βοήθεια που μας προσέφερε κατά την διάρκεια της σύνθεσης της εργασίας καθώς και την σημαντική υποστήριξή της.

Ευχαριστούμε επίσης τους υπεύθυνους της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πατρών για την βοήθεια, τις υποδείξεις και γενικά για τη συνεισφορά τους στην έρευνά μας κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής μας επίσκεψης το Φεβρουάριο.

Πολλές ευχαριστίες οφείλουμε φυσικά και σε δύο κυρίες, στην κ. Θωμοπούλου Ιωάννα, υπεύθυνη Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Ν. Αχαΐας, η οποία φρόντισε να μας στείλει την ψυχολόγο κ. Τσονοπούλου, εκπρόσωπο του Χαμόγελου του Παιδιού. Ευχαριστούμε πολύ την κ. Τσονοπούλου για την επίσκεψή της στο σχολείο μας και την βιωματική της ομιλία για τη σχολική βία και τον εκφοβισμό που μας καθήλωσε.

Τέλος, ευχαριστούμε τους συμμαθητές μας για την συνεισφορά τους στην έρευνα μας, αλλά και όλους όσους συνεργαστήκαμε για να καταφέρουμε το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδες

▪ ΕΞΩΦΥΛΛΟ	1
▪ ΣΕΛΙΔΑ ΤΙΤΛΟΥ	2
▪ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
▪ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
▪ ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
- Σκοπός.....	8
- Μέθοδος.....	8
- Συμπέρασμα	8
▪ ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
- Ομάδες Εργασίας	9
- Υποθέματα και Ερευνητικά Ερωτήματα.....	10
▪ ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
- Γενική Περιγραφή.....	11
- Σπουδαιότητα.....	11
- Δομή Εργασίας.....	12
▪ ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	13
1. Ορισμός.....	13
2. Μορφές εκδήλωσης του φαινομένου.....	15
Α. Σωματικός εκφοβισμός.....	15
Β. Συναισθηματικός εκφοβισμός.....	16
Γ. Σεξουαλικός εκφοβισμός.....	16
Δ. Ηλεκτρονικός εκφοβισμός.....	17
- Η Περίπτωση της AmandaTodd.....	18

3. Εμπλεκόμενα μέρη και οι ρόλοι τους	20
3.1. Ο ρόλος του θύτη.....	20
3.2. Ο ρόλος του θύματος.....	20
3.3. Ο ρόλος δασκάλων και καθηγητών.....	21
3.4. Ο ρόλος γονέων / οικογένειας.....	22
3.5. Ο ρόλος των μαθητών-παρατηρητών.....	24
4. Χώροι εκδήλωσης του φαινομένου	25
5. Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα	27
6. Οι αιτίες του φαινομένου	28
7. Συχνότητα του φαινομένου στην Ελλάδα και αλλού	34
8. Οι διαστάσεις, επιπτώσεις και συνέπειες του φαινομένου	37
8.1. Οι επιπτώσεις του bullying στα παιδιά και τον παιδικό εγκέφαλο.....	38
8.2. Οι αρνητικές επιδράσεις του bullying δεν σταματούν στην εφηβεία.....	40
9. Οι αντιλήψεις και απόψεις μαθητών, εκπαιδευτικών και γονιών	42
9.1. Οι αντιλήψεις των θυμάτων του σχολικού εκφοβισμού.....	42
9.2. Οι αντιλήψεις των θυτών του σχολικού εκφοβισμού.....	43
9.3. Οι αντιλήψεις των γονέων για τον σχολικό εκφοβισμό.....	44
9.4. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τον σχολικό εκφοβισμό	45
9.5. Οι αντιλήψεις των παιδιών ως θεατές-παρατηρητές.....	46
10. Το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου	47
10.1. Διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού.....	48
10.2. Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο.....	49
10.3. Εθνικό θεσμικό πλαίσιο.....	50
11. Μέτρα και τεχνικές πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου	51
11.1. Μέτρα αντιμετώπισης.....	51
11.2. Τεχνικές διαχείρισης μιας σύγκρουσης.....	54
11.2.1. Η άμεση επέμβαση.....	54
11.2.2. Τεχνικές αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς.....	57
11.2.3. Η διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης.....	58
11.2.3.1. Τεχνικές διαμεσολάβησης.....	59

12. Προγράμματα, δράσεις, πρωτοβουλίες και καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου.....	60
A. Olweus.....	62
B. Daphne III.....	62
Γ. EAN.....	63
Δ. I am not Scared.....	64
E. KiVa.....	65
ΣΤ. Building a Europe for and with children.....	65
13. Η ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΣ: «Οι Γνώσεις και η Στάση των Ελλήνων Εφήβων Απέναντι στο Φαινόμενο της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού».....	66
A. ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	66
- Δείγμα	66
- Χρονοδιάγραμμα έρευνας	66
- Είδος έρευνας	66
- Σκοπός έρευνας.....	66
- Συνθήκες και τρόπος συλλογής δεδομένων	66
- Δημιουργία ερωτηματολογίου	67
- Δομή ερωτηματολογίου	67
B. ΕΥΡΥΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	68
- Εισαγωγή	68
- Μέρος 1 ^ο : Προσωπικά Στοιχεία	68
- Μέρος 2 ^ο : Ερωτήσεις	69
Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	98
14. Η μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου.....	100
▪ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	101
▪ ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	102
▪ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	103
❖ Ελληνική.....	103
❖ Ξένη.....	104
❖ Ηλεκτρονικές Πηγές.....	107

▪ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Ερωτηματολόγιο Έρευνας.....	110
▪ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Τεχνήματα Ομάδων.....	114
✚ ΟΜΑΔΑ “Heroes”: Συλλογή ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ με θέμα τη σχολική βία και τον εκφοβισμό.....	114
✚ ΟΜΑΔΑ “Το Ίδρυμα”:	
- Ψηφιακή Αφίσα.....	119
- Συλλογές ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΤΑΙΝΙΩΝ με θέμα τη σχολική βία και τον εκφοβισμό.....	120
✚ ΟΜΑΔΑ “Anti-bullies ”: Συλλογή ΒΙΝΤΕΟ με θέμα τη σχολική βία και τον εκφοβισμό.....	122
✚ ΟΜΑΔΑ “Vindicators ”:	
➤ Πρωτότυπο Ποίημα (στα αγγλικά).....	124
➤ Συλλογή ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ με θέμα τη σχολική βία και τον εκφοβισμό.....	125
▪ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: Φωτογραφίες από Επιμέρους Δράσεις μας.....	132
❖ Επίσκεψη στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών.....	132
❖ Επίσκεψη εκπροσώπου «Χαμόγελου του Παιδιού».....	133
▪ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟ	134

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Η

Βασικό θεματικό άξονα της εργασίας μας αποτελεί το αρκετά σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού (γνωστό διεθνώς με τον αγγλικό όρο *bullying*). Ο σχολικός εκφοβισμός εμφανίζεται πια όλο και συχνότερα διεθνώς.

Σκοπός

Πρωταρχικός λοιπόν σκοπός της φετινής μας εργασίας είναι να μελετήσουμε σε βάθος αυτό το κοινωνικό φαινόμενο το οποίο φαίνεται να εκδηλώνεται όχι μόνο σε εθνική αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα. Θα εστιάσουμε στις αιτίες που το προκαλούν και στους τρόπους αντιμετώπισής του. Επιπλέον, θα ερευνήσουμε τις γνώσεις και τη στάση των Ελλήνων εφήβων απέναντι του και θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε πώς θα εξελιχθεί στο μέλλον.

Μέθοδος

Ως μέθοδο αναζήτησης αρχικά χρησιμοποιήσαμε την **βιβλιογραφική έρευνα** (άρθρα, βιβλία, περιοδικά και διαδίκτυο). Συγκεκριμένα, αναζητήσαμε και ερευνήσαμε κάθε πτυχή του θέματος ελέγχοντας εξονυχιστικά την εγκυρότητα των πηγών μας και προχωρήσαμε σε διαχωρισμό των ουσιωδών από τα επουσιώδη στοιχεία. Επιπλέον, κάναμε **έρευνα σε συνομήλικους μας** για την στάση και την άποψή τους για αυτό το φαινόμενο.

Συμπέρασμα

Μέσω της έρευνας μας καταφέραμε να δώσουμε απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που μας απασχόλησαν στην αρχή της χρονιάς. Έτσι, είχαμε τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουμε τους λόγους ύπαρξης και τις επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού στο άτομο και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αλλά και τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης που πρέπει να ληφθούν για την άμβλυνση του προβλήματος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία δημιουργήθηκε από 18 μαθητές της Β΄ τάξης του Πειραματικού Γενικού Λυκείου Πατρών τη σχολική χρονιά 2015-2016. Για την έρευνά μας χωριστήκαμε σε τέσσερις ομάδες, κάθε μία εκ των οποίων πήρε ένα όνομα σχετικό με το θέμα μας «σχολική βία και εκφοβισμός (bullying)».

Ομάδες εργασίας:

-**Heroes**: Παπαπαύλου Ειρήνη, Τσιμπούκη Βασιλική, Χάλα Αγγελική και Χουρπιλιάδη Χαρά.

-**To Ίδρυμα**: Γαλανόπουλος Γιώργος, Γερογιάννης Αργύρης, Μεμελετζόγλου Χάρης, Ξένος Μιχάλης και Τζορμπατζόγλου Βασίλης.

-**Anti-bullies**: Μάρκου Νεφέλη, Παπανικολάου Μαρία, Σφαέλου Θάλεια και Φρυσίρα Δήμητρα.

-**Vindicators**: Αλεξίου Αγγελική, Αρβανιτοπούλου Βασιλική, Καλογήρου Ιωάννα, Καλογήρου Σπυριδούλα και Πεφάνης Δημήτρης.

Υποθέματα και Ερευνητικά Ερωτήματα:

Συζητήσαμε από κοινού το θέμα μας στις αρχές του σχολικού έτους και αποφασίσαμε ποιες πτυχές του μας ενδιέφερε να ερευνήσουμε. Κάθε ομάδα ασχολήθηκε με κάποια υποθέματα (και αντίστοιχα ερευνητικά ερωτήματα) του ευρύτερου θέματος «STOP Bullying», τα οποία μπορείτε να διαβάσετε παρακάτω:

Heroes:

- Συχνότητα του φαινομένου σε Ελλάδα και αλλού
- Προγράμματα, δράσεις, πρωτοβουλίες και καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου
- Μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου

To Ίδρυμα:

- Ορισμός
- Μορφές εκδήλωσης του φαινομένου
- Χώροι εκδήλωσης του φαινομένου
- Μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης

Anti-bullies:

- Εμπλεκόμενα μέρη και οι ρόλοι τους
- Διαστάσεις, επιπτώσεις και συνέπειες του φαινομένου
- Αντιλήψεις και απόψεις μαθητών, εκπαιδευτικών και γονιών

Vindicators:

- Αιτίες
- Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλλα
- Εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενική Περιγραφή

Το σχολικό έτος 2015-2016, στο μάθημα της ερευνητικής εργασίας ασχοληθήκαμε με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (bullying), την έκταση, τις συνέπειες, τα αίτια, τις μορφές και τις επιπτώσεις του.

Πραγματοποιήσαμε έρευνα και συγκεντρώσαμε πληροφορίες και ερεθίσματα τα οποία τελικώς μας οδήγησαν στη διαμόρφωση ολοκληρωμένης εικόνας για τον αντίκτυπο που έχει αυτό το φαινόμενο στην Ελλάδα και παγκοσμίως.

Σπουδαιότητα

Ο σχολικός εκφοβισμός επιλέχθηκε επειδή αποτελεί μάλιστα της σύγχρονης εποχής. Αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τα πλέον ανησυχητικά προβλήματα που ταλανίζουν τη μαθητική κοινότητα καθώς και ολόκληρη τη νεολαία.

Η εργασία μας αποτελεί αφορμή για προβληματισμό και αφύπνιση της κοινής γνώμης και αναμένουμε να συμβάλει στην αντιμετώπιση του φαινομένου καθώς και στην διαμόρφωση υγιών σχέσεων μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών.

Δομή Εργασίας

Η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα συνολικής μας δουλειάς. Εργαζόμενοι σε τέσσερις ομάδες, χωρίσαμε και γράψαμε τα συνδεδετικά κομμάτια αλλά και το κυρίως μέρος του κειμένου μας.

Ακολουθεί η δομή του *Κυρίως Μέρους* της εργασίας μας:

Α΄ Τετράμηνο:

1. Ορισμός
2. Μορφές εκδήλωσης του φαινομένου
3. Εμπλεκόμενα μέρη και οι ρόλοι τους
4. Χώροι εκδήλωσης του φαινομένου
5. Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα
6. Οι αιτίες του φαινομένου
7. Η συχνότητα του φαινομένου στην Ελλάδα και αλλού
8. Οι διαστάσεις, επιπτώσεις και συνέπειες του φαινομένου
9. Οι αντιλήψεις και απόψεις μαθητών, εκπαιδευτικών και γονιών
10. Το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου
11. Μέτρα και τεχνικές πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου
12. Προγράμματα, δράσεις, πρωτοβουλίες και καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου

Β΄ Τετράμηνο:

13. Η ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΣ: «Οι γνώσεις και η στάση των Ελλήνων εφήβων απέναντι στο φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού»
14. Η μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου

Τέλος, στο **Παράρτημα II** που βρίσκεται στο τέλος της εργασίας μας, παραθέτουμε τα **τεχνήματα** που ανέλαβε κάθε ομάδα. Συγκεκριμένα:

- ✚ Τέχνημα ομάδας *Heroes*: συλλογή από **τραγούδια** που αναφέρονται στο θέμα.
- ✚ Τεχνήματα ομάδας *To Ίδρυμα*: **1) ψηφιακή αφίσα** (το εξώφυλλο της συνολικής μας εργασίας) & **2) συλλογές από ταινίες και θεατρικά έργα** που αναφέρονται στο θέμα.
- ✚ Τέχνημα ομάδας *Anti-Bullies*: συλλογή από **βίντεο** που αναφέρονται στο θέμα.
- ✚ Τεχνήματα ομάδας *Vindicators*: **1) Ποίημα** (στην αγγλική γλώσσα) & **2) συλλογές από λογοτεχνικά έργα** που αναφέρονται στο θέμα.

STOP Bullying

1. Ορισμός

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός (ΣΒΕ) ή όπως είναι πιο γνωστό διεθνώς ως το «Bullying», είναι ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο με ανησυχητικές διαστάσεις και βλαβερές συνέπειες στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και στη διαδικασία της μάθησής του (Smith et al., 2004; Georgiou & Stavrinides, 2008). Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο έχει εξαπλωθεί δραματικά σε ολόκληρο τον κόσμο, ενώ μελετήθηκε για πρώτη φορά το 1978 στο Πανεπιστήμιο του Bergen στη Νορβηγία από τον Σουηδό καθηγητή ψυχολογίας Dan Olweus. Αφορμή για να αναγνωριστεί ως κοινωνικό ζήτημα αποτέλεσε η αυτοκτονία τριών θυμάτων, ενώ το 1987, εννιά χρόνια μετά, εμφανίστηκε ο όρος «bullying» σε πολλά επιστημονικά περιοδικά (Βασιλείου, 2005). Στην Ελλάδα ο όρος «bullying» χρησιμοποιείται, για να δηλώσει κυρίως τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση (Αρτινοπούλου, 2001).

Βέβαια, παρά την εμφάνιση του φαινομένου από το 1990 στην Ευρώπη, δεν αντιμετωπίστηκε με τη δέουσα προσοχή, ενώ στην Ελλάδα οι πρώτες έρευνες ξεκίνησαν τη δεκαετία του 2000 (Αρτινοπούλου, 2001). Η αργοπορία αυτή στη διεξαγωγή ερευνητικών μελετών πιθανόν να οφείλεται και στην αντιμετώπιση του φαινομένου ως θέμα «ταμπού» για την ελληνική κοινωνία (Andreou, 2000). Ως εκ τούτου, σήμερα παρουσιάζει μια ανησυχητική αυξητική τάση, χωρίς να διαθέτουν γονείς και εκπαιδευτικοί τις κατάλληλες γνώσεις για να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο.

Έχουν δοθεί κατά καιρούς διάφοροι ορισμοί για την σχολική βία και τον εκφοβισμό. Σύμφωνα με τον πρωτοπόρο στην έρευνα για τη διερεύνηση του φαινομένου του εκφοβισμού, Olweus (1993, 1997), ο σχολικός εκφοβισμός και η βία αποτελούν φαινόμενο που παρατηρείται όταν ένα παιδί «εκτίθεται, κατ' επανάληψη και σε διάρκεια χρόνου, σε αρνητικές πράξεις από ένα ή περισσότερα άτομα». Ο Olweus διακρίνει τον σχολικό εκφοβισμό ως μια υποκατηγορία της επιθετικής συμπεριφοράς, διαχωρίζοντάς τον με αυτόν τον τρόπο από τη βίαιη συμπεριφορά, αν και σε πολλές περιπτώσεις είναι επικαλυπτόμενες.

Επομένως, σε μία προσπάθεια συγκερασμού των διαφόρων ορισμών που έχουν δοθεί, θα λέγαμε ότι η σχολική βία και ο εκφοβισμός (ΣΒΕ) ορίζεται ως μια **επιθετική, σκόπιμη** πράξη ή συμπεριφορά που εκδηλώνεται από **ένα άτομο ή ομάδα** ατόμων **επαναλαμβανόμενα**, έχει **διάρκεια στο χρόνο** και απευθύνεται **σε ένα άτομο (θύμα) που δεν μπορεί να υπερασπιστεί εύκολα τον εαυτό του**. Ο ορισμός αυτός υπογραμμίζει τη **σκοπιμότητα** του εκφραστή της βίαιης συμπεριφοράς και την **πρόκληση φυσικής ή ψυχολογικής βλάβης** στα θύματα. Επιπλέον, η διαφορά του εκφοβισμού από τις συνηθισμένες διαμάχες μεταξύ των παιδιών είναι ότι αυτός εμφανίζει **επαναληψιμότητα** και ότι υπάρχει **ανισορροπία ισχύος μεταξύ του θύτη και του θύματος**, με την επιβεβαίωση της κυριαρχίας του θύτη πάνω στο θύμα (ως προς την ηλικία, τη φυσική δύναμη, κ.λπ.) (<http://www.bullyingandcyber.net/el/orismos/>)

2. Μορφές εκδήλωσης του φαινομένου

Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να είναι σωματικός, λεκτικός ή συναισθηματικός (ή συνδυασμός και των τριών ειδών). Επιπλέον, μπορεί να είναι και ηλεκτρονικός (cyber-bullying) και να συμβαίνει μέσω κινητού τηλεφώνου (με SMS/MMS) ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, blogs, κλπ.), αλλά ακόμα και σεξουαλικός μεταξύ παιδιών-μαθητών. (<http://iatrognosi.gr/ViewArticle.aspx?trid=457&tid=46>).

Ας δούμε τα διάφορα αυτά είδη πιο αναλυτικά.

A. ΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Η σωματική μορφή του σχολικού εκφοβισμού θεωρείται μία από τις συχνότερες εκδηλώσεις του ανάμεσα στα παιδιά. Έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά στις πιο μικρές ηλικίες ασκούν σε μεγαλύτερο ποσοστό σωματικό εκφοβισμό, ενώ όσο αυξάνει η ηλικία τους, τόσο αυτός μειώνεται. Επιπλέον, η φυσική μορφή του φαινομένου, όπως διαφορετικά ονομάζεται η σωματική εκδήλωση του εκφοβισμού, περιλαμβάνει το φυσικό τραυματισμό ή απειλή τραυματισμού προς κάποιον. Οι πιο συχνές μορφές εκδήλωσής του είναι τα χτυπήματα και τα σπρωξίματα, τα χαστούκια, οι μπουνιές αλλά και το τράβηγμα μαλλιών. Ακόμη, πολύ συχνά παίρνει μορφή μέσω τσιμπημάτων και με δαγκωνιές αλλά εκδηλώνεται και με κλεισιά. Αρνητική πράξη, επίσης, θεωρείται όταν κάποιος μαθητής περιορίζει τον άλλο με σωματικές πρακτικές. Ενδιαφέρον έχει να αναφερθεί ότι ο θύτης αισθάνεται ρωμαλέος, δυνατός, κυρίαρχος, και με την πρώτη ευκαιρία επιδεικνύει αυτά τα «χαρίσματα». (https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjACahUKEwjN0ZSy1oXJAhWLBnMKHZkYCPw&url=http%3A%2F%2F5lykserron.ser.sch.gr%2FProject%2FBazouki.doc&usq=AFQjCNGK0_aqeG8GgZ4II4nKq6atl15zA&sig2=XzLII7wC7EeNXwJXnFKOw&bv=bv.106923889,d.bGQ&cad=rja)

Παραδείγματα:

- Σωματικός τραυματισμός
- Κλοπή προσωπικών αντικειμένων
- Επιθετική συμπεριφορά
- Μπουνιές/κλωτσιές
- Φάρσες
- Τσακωμοί
- Πειράγματα

(<https://schoolcosmos.wordpress.com/2012/10/14/%CF%84%CE%B1%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9/>)

B. ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Περιλαμβάνει υποτιμητικές συμπεριφορές και ταπείνωση μέχρι ψυχολογική βλάβη. Επίσης περιλαμβάνει διαρκές κριτικάρισμα, υποτίμηση και κοροϊδίες. Επιπροσθέτως, οι προσπάθειες εξευτελισμού, τα ψέματα, ακόμη και η υπονόμηση της αυτοεκτίμησης είναι και αυτές κάποιες μορφές ψυχολογικής βίας.

(https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjACahUKEwjN0ZSy1oXJAhWLBnMKHZkYCPw&url=http%3A%2F%2F5lykserron.ser.sch.gr%2FProject%2FBazouki.doc&usq=AFQjCNGK0_aqeG8GgZ4II4nKq6atl15zA&sig2=XzLII7wC7EeNXwJXnFKOw&bv=bv.106923889,d.bGQ&cad=rja)

Παραδείγματα

- Διάδοση ψεύτικων φημών
- Αποκλεισμός ανθρώπων από ένα συγκεκριμένο γκρουπ/παρέα
- Προκλητική λεκτική συμπεριφορά
- Μυστικοπάθεια σε πολύ στενά άτομα

(<https://schoolcosmos.wordpress.com/2012/10/14/%CF%84%CE%B1%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9/>)

Γ. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Ο σεξουαλικός εκφοβισμός είναι ένα σχετικά συνηθισμένο φαινόμενο, αποτελεί σοβαρό πρόβλημα μέσα στα όρια του σχολικού χώρου, σημειώνει όλο και μεγαλύτερη αύξηση και γίνεται σε όλο και μικρότερη ηλικία. Ο σεξουαλικός εκφοβισμός που λαμβάνει χώρα στην πλειονότητα των σχολείων ανά τον κόσμο, εκδηλώνεται με ποικίλες μορφές και είναι δυνατόν να καλύπτει ένα εύρος συμπεριφορών, από ένα περιστατικό άτεχνης και λεπτομερειακής ζωγραφιάς σε μορφή γκράφιτι σε κάποιο τοίχο του σχολείου, ως υβριστικά σχόλια, απρεπές άγγιγμα και σοβαρές σεξουαλικές

επιθέσεις. Επιπροσθέτως, η συγκεκριμένη μορφή εκφοβισμού περιλαμβάνει ανεπιθύμητο άγγιγμα, απειλές, λεκτική παρενόχληση, προσβλητικά γράμματα και εικόνες, αλλά και προσβλητικά μηνύματα με πονηρό περιεχόμενο χωρίς τη θέληση του παιδιού στο οποίο απευθύνονται. Όταν αφορά στη χρήση υβριστικών σεξουαλικών παρατσουκλιών καθώς και ψηλαφίσματος, αποτελούν εξίσου σοβαρές εκδηλώσεις του σεξουαλικού εκφοβισμού που εμφανίζεται στο σχολικό χώρο.

(https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjACahUKEwjN0ZSy1oXJAhWLBnMKHZkYCPw&url=http%3A%2F%2F5lykserron.ser.sch.gr%2FProject%2FBazouki.doc&usg=AFQjCNGK0_aqeG8GgZ4II4nKq6atl15zA&sig2=XzLII7wC7EeNXwJXnFKOw&bvm=bv.106923889,d.bGQ&cad=rja)

Παραδείγματα

(αναφέρονται στον ορισμό)

Δ. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, γνωστός και ως cyber-bullying, αποτελεί τη νεότερη μορφή του bullying. Τα τελευταία χρόνια έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις με τα παιδιά - στόχο να εκτίθενται πλέον σε πλήθος ανθρώπων ξεφεύγοντας από τα στενά πλαίσια του σχολικού χώρου και με τη μορφή αυτή του εκφοβισμού να μετατρέπεται σε ψυχολογική βιαιότητα. Η πιο συχνή μέθοδος του cyber-bullying με την οποία τα παιδιά και γενικότερα οι νέοι έχουν εκφοβισθεί ηλεκτρονικά αναφέρεται ότι είναι αυτή των άμεσων μηνυμάτων. Κάπως λιγότερο συνήθεις τρόποι αφορούν τη χρήση χώρων συνομιλίας και ηλεκτρονικών ταχυδρομείων αλλά και τα μηνύματα στις ιστοσελίδες. Επιπροσθέτως, η χρήση κινητού τηλεφώνου μπορεί επίσης να συμβάλλει στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό μέσω της αποστολής κακόβουλων γραπτών μηνυμάτων ή τηλεφωνικών κλήσεων οι οποίες μπορεί να είναι και σιωπηρές. (https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjACahUKEwjN0ZSy1oXJAhWLBnMKHZkYCPw&url=http%3A%2F%2F5lykserron.ser.sch.gr%2FProject%2FBazouki.doc&usg=AFQjCNGK0_aqeG8GgZ4II4nKq6atl15zA&sig2=XzLII7wC7EeNXwJXnFKOw&bvm=bv.106923889,d.bGQ&cad=rja)

Παραδείγματα

- Αποστολή μηνυμάτων αρνητικού περιεχομένου μέσω κινητού τηλεφώνου, e-mail, ή instant messenger.
- Ανάρτηση αρνητικών σχολίων ή/και φωτογραφιών σε blogs, forums και άλλα websites.

Η Περίπτωση της Amanda Todd

Χαρακτηριστικό παράδειγμα cyber-bullying αποτελεί η περίπτωση της Καναδής Amanda Todd η οποία οδηγήθηκε σε απόπειρα αυτοκτονίας μετά από συνεχείς «επιθέσεις» εναντίον της από συνομηλίκους της. Η νεαρή κοπέλα έφτιαξε ένα βίντεο στο οποίο αφηγούταν την τραγική της ιστορία και πού σκόπευε να οδηγηθεί. Αφού το βίντεό της ανέβηκε στο διαδίκτυο η ίδια πέθανε από αιμορραγία αφού χαρακώθηκε. Κατά τη διάρκεια αυτής της εξομολόγησης εξέφρασε τα συναισθήματα της για αυτά που περνούσε μέσα από τον συγκεκριμένο λόγο:

«Γεια σας !

Αποφάσισα να σας πω την ατελείωτη ιστορία μου...

Αποφάσισα μ' ένα φίλο μου να πάμε στο webcam για να γνωρίσουμε νέους ανθρώπους.

Εκεί μου είπαν ότι είμαι εντυπωσιακή, όμορφη τέλεια, ήθελαν να με φωτογραφίσουν...

Ένα χρόνο αργότερα έλαβα ένα μήνυμα στο *Facebook* απ' αυτόν. Δεν ήξερα από πού με γνώριζε.

Μου είπε ότι αν δεν του κάνω επίδειξη, θα στείλει τη φωτογραφία μου παντού...

Ήξερε τη διεύθυνσή μου, το σχολείο μου, τους συγγενείς μου, τους φίλους μου, την οικογένειά μου.

Χριστουγεννιάτικο διάλειμμα. Χτύπησαν την πόρτα μου τα ξημερώματα.

Ήταν η αστυνομία. Η φωτογραφία είχε σταλεί σε όλους. Άρχισα να αισθάνομαι άσχημα, ένιωθα άγχος, κατάθλιψη και άρχισα να παθαίνω κρίσεις πανικού. Άρχισα τα ναρκωτικά και το αλκοόλ. Το άγχος μου κορυφωνόταν, δεν μπορούσα να βγω έξω. Πέρασε ένα χρόνος και ο τύπος επέστρεψε με μία νέα λίστα φίλων και σχολείων. Έκανε μία σελίδα στο *Facebook*.

Το στήθος μου ήταν στο προφίλ του... Έκλαιγα κάθε βράδυ, έχασα όλους τους φίλους μου και την αξιοπρέπειά μου. Κανένας δεν μου τηλεφωνούσε. Δε θα μπορούσα να πάρω ποτέ τη φωτογραφία μου

πίσω. Είναι εκεί έξω για πάντα.. Δεν είχα κανέναν φίλο και καθόμουν να φάω μεσημεριανό ολομόναχη. Γι' αυτό και άλλαξα σχολείο.

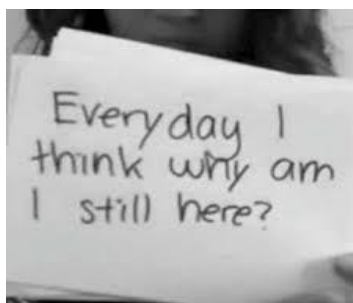
Όλα ήταν καλύτερα ακόμα κι αν καθόμουν και πάλι μόνη μου το μεσημέρι στην βιβλιοθήκη κάθε μέρα. Ένα μήνα αργότερα, άρχισα να μιλάω μ' έναν παλιό μου φίλο. Άρχισε να μου λέει ότι του αρέσω. Είχε κοπέλα. Μετά που είπε να συναντηθούμε στις διακοπές. Και το έκανα. Τεράστιο λάθος. Νόμιζα ότι του άρεσα. Μία εβδομάδα αργότερα έλαβα ένα μήνυμα να φύγω από το σχολείο. Η φιλενάδα του και άλλοι 15 -ανάμεσά τους και αυτός- με πλησίασαν και μου είπαν: Κοίτα γύρω σου, κανείς δε σε συμπαθεί. Μπροστά σε όλο το νέο μου σχολείο, (περίπου 50 άτομα) ένας τύπος φώναζε: «Χτυπήστε την». Αυτό ήταν. Με πέταξε στο πάτωμα και άρχισε να με χτυπάει πολλές φορές.

Τα παιδιά άρχισαν να τραβάνε με κάμερα. Έμεινα ολομόναχη πεσμένη στο πάτωμα. Ένιωθα παράσιτο... Άρχισα να κόβω το σώμα μου...

Αναρωτήθηκα αν μου άξιζε όλο αυτό... Ήμουν μόνη. Είπα ότι ήταν δικό μου λάθος και δική μου ιδέα. Δεν ήθελα να πληγωθεί, νόμιζα ότι του άρεσα. Αλλά αυτός ήθελε σεξ. Τότε κάποιος φώναζε: «Χτυπήστε την». Οι δάσκαλοι έτρεξαν ...με βρήκε ο πατέρας μου. Ήθελα τόσο πολύ να πεθάνω. Όταν με γύρισε στο σπίτι, άρχισε να πίνει... Αυτό με σκότωσε μέσα μου και ήθελα πραγματικά να πεθάνω. Κανένας δεν ενδιαφερόταν. Μετακόμισα στο σπίτι της μητέρας μου σε άλλη πόλη και πήγα σε άλλο σχολείο. Δεν ήθελα να καταγγείλω κανέναν γιατί ήθελα να προχωρήσει η ζωή μου.

Έξι μήνες έχουν περάσει από τότε... Δημοσιεύτηκε πάλι η φωτογραφία μου με το μήνυμα. «Εύχομαι να την είδε και να αυτοκτονήσει ...». Ήμουν μπερδεμένη. Έφυγα και απ' αυτή την πόλη. Άρχισα να κλαίω ασταμάτητα.

Το άγχος είναι τρομερό τώρα. Δεν βγήκα καθόλου αυτό το καλοκαίρι. Η ζωή δεν γίνεται καλύτερη. Είμαι χάλια. Είμαι με αντικαταθλιπτικά και επισκέπτομαι ψυχολόγο. Ήπια πολλά χάπια. Είμαι στο νοσοκομείο για δύο μέρες. Έχω κολλήσει. Τι μου απέμεινε; Τίποτα δε με σταματάει. Δεν έχω κανέναν. Χρειάζομαι κάποιον...».

(<http://www.protothema.gr/world/article/230524/diabaste-to-dramatiko-antio-ths-15xronhs-poy-aytoktonhse/>)

3. Εμπλεκόμενα μέρη και οι ρόλοι τους

3.1. Ο ρόλος του θύτη

Εκτενείς έρευνες επί του θέματος δείχνουν ότι τα άτομα που προκαλούν τον εκφοβισμό συχνά είναι άτομα που έχουν στο παρελθόν βρεθεί και εκείνα με τη σειρά τους στη θέση του θύματος. Πολλές φορές πρόκειται για άτομα που βιώνουν τη συγκεκριμένη περίοδο γεγονότα ή καταστάσεις τις οποίες δεν ξέρουν πώς να διαχειριστούν (πχ δυσκολίες στο σπίτι ή στο σχολείο) και αισθάνονται βαθιά έλλειψη ελέγχου της καθημερινότητας και της ζωής τους. Μέσω του εκφοβισμού προς άλλους, αποκτούν μια (αλλοιωμένη) αίσθηση ελέγχου, δύναμης και εξουσίας. Πιστεύουν ότι, με το να προκαλούν φόβο, κερδίζουν το σεβασμό και τη κοινωνική καταξίωση που τους λείπει. Σε πολλές περιπτώσεις, οι θύτες είναι παιδιά που τους λείπει η προσοχή και η αφοσίωση των γονιών και μέσω του bullying καταφέρνουν να συγκεντρώσουν γύρω τους 'φίλους' και 'θαυμαστές', που στη πραγματικότητα είναι παιδιά που προσποιούνται τη φιλία και τον θαυμασμό ώστε να μη γίνουν εκείνα τα θύματά τους. Οι θύτες λοιπόν είναι άτομα που προσπαθούν να κρύψουν πίσω από τη μάσκα του εκφοβισμού τη δική τους χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Βεβαίως, υπάρχουν και οι περιπτώσεις εκείνες όπου ο θύτης είναι επιθετικός από τη φύση του, χαρακτηρίζεται από έλλειψη ενσυναίσθησης και θεωρεί το ρόλο του θύτη ως προσωπική καταξίωση και σημάδι υπεροχής έναντι των άλλων.

3.2. Ο ρόλος του θύματος

Παρόλο που ο καθένας μπορεί να γίνει στόχος εκφοβισμού, φαίνεται πως υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά στα άτομα που επιλέγονται από τον θύτη ως θύματα. Είναι συνήθως παιδιά που δεν έχουν και δεν επιδιώκουν να έχουν πολλούς φίλους και/ή έχουν κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που τα κάνει να ξεχωρίζουν (πχ φορούν χοντρά γυαλιά μυωπίας, ντύνονται διαφορετικά ή είναι εξαιρετικά ντροπαλά). Το γεγονός ότι δεν έχουν πολλούς φίλους, καθώς και η χαμηλή τους αυτοπεποίθηση, τα καθιστά εύκολο στόχο. Και αυτό γιατί οι θύτες επιλέγουν ευάλωτα άτομα. Άτομα δηλαδή που δεν θα υπερασπιστούν τον εαυτό τους, αλλά αντιθέτως θα δείξουν το φόβο τους, θα κλάψουν. Θα αντιδράσουν δηλαδή με τρόπους που ικανοποιούν τον θύτη και θα προκαλέσουν επιπλέον εκφοβισμό από τη μεριά του.

3.3. Ο ρόλος δασκάλων και καθηγητών

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο σε περιπτώσεις εκδήλωσης σχολικής βίας και εκφοβισμού. Έτσι είναι σημαντικό:

Οι εκπαιδευτικοί...

- Να κατέχουν τις απαραίτητες γνώσεις και να είναι παρατηρητικοί. Αν και οι δάσκαλοι γνωρίζουν ότι το bullying διαδραματίζεται σε τουαλέτες, παιδικές χαρές, λεωφορεία όπου εκείνοι είναι απόντες, πρέπει να το λάβουν σοβαρά υπόψη τους. Χρειάζεται να αντιληφθούν ότι με το να το καταδείξουν, δεν κουτσομπολεύουν. Αν ένας δάσκαλος, παρατηρήσει bullying σε μία τάξη, άμεσα πρέπει να παρέμβει για να το σταματήσει, να το καταγράψει και να ενημερώσει τη διοίκηση για να διερευνηθεί περαιτέρω το περιστατικό.
- Να ειδοποιήσουν τους γονείς: μαθητές και γονείς χρειάζεται να είναι μέρος της λύσης και να δημιουργηθούν ομάδες που θα φροντίσουν για την καλλιέργεια της εξάλειψης του εκφοβισμού. Οι μαθητές μπορούν να ενημερώσουν τους γονείς για τις νέες τεχνολογικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται για το bullying.

Το σχολείο...

- Να είναι προσιτό σε όλους τους μαθητές, να τους βοηθάει ισότιμα, δίνοντάς τη δυνατότητα σε κάθε παιδί να προοδεύσει, χωρίς να του προτείνει έναν απρόσιτο στόχο.
- Να έχει ως κέντρο τα παιδιά και όχι τους δασκάλους.
- Να συνδεθεί με τις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες και να μη λειτουργεί σα να μην το αγγίζουν οι κοινωνικές αλλαγές.

Οι μαθητές...

- Χρειάζεται να αναπτύξουν όπως λέει ο Bandura (1997) κοινωνικές δεξιότητες:
 - αυτοεκτίμηση
 - εμπιστοσύνη στον εαυτό τους
 - να αρνούνται την πίεση των συνομηλίκων ή άλλων ενηλίκων
 - να χειρίζονται τις συγκινήσεις – συναισθήματά τους
 - να διαπραγματεύονται

Ας μην ξεχάμε ότι η πλειοψηφία των βίαιων ατόμων έχει πίσω της ένα τραυματικό παρελθόν, μια πληθώρα τραυμάτων, μια εξαιρετικά βαριά κληρονομιά υφιστάμενης και ασκούμενης βίας. Έτσι, ο εκπαιδευτικός έρχεται σε επαφή με ένα βίωμα συχνά τραυματικό ενός υποκειμένου που βρίσκεται

σε κίνδυνο ή είναι επικίνδυνο. Οπότε, θα πρέπει να είναι σε θέση να ξέρει πώς να αντιμετωπίσει την κατάσταση και πώς να αντιδράσει σωστά.

Η βασική και διαρκής εκπαίδευση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να είναι σήμερα, περισσότερο από ποτέ, πρώτη προτεραιότητα της πολιτείας. Δεν είναι όλοι φτιαγμένοι για να γίνουν εκπαιδευτικοί και ιδιαίτερα να διδάξουν μαθητές με κοινωνικές ή σχολικές δυσκολίες. Δεν αρκούν μόνο οι επιστημονικές τους γνώσεις. Οι επικοινωνιακές ικανότητες δεν έχουν να κάνουν με τις βασικές παιδαγωγικές τεχνικές και δεν αξιολογούνται πραγματικά, με αποτέλεσμα ακόμη και νέοι εκπαιδευτικοί να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα.

Η βασική εκπαίδευση θα πρέπει να περιλαμβάνει, εκτός από τις θεωρητικές γνώσεις των συμπεριφορών που μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα και την πρακτική αντιμετώπιση καταστάσεων έτσι ώστε ο κάθε εκπαιδευτικός να αναλύει τις αντιδράσεις του απέναντι σε διαφορετικά είδη συμπεριφορών και προβλημάτων. Να γνωρίζει να εφαρμόζει τις σύγχρονες μεθόδους «εμπύχωσης της ομάδας» και να διαθέτει μια συγκροτημένη προσωπικότητα.

3.4. Ο ρόλος γονέων / οικογένειας

Τα θύματα προέρχονται από υπερπροστατευτικές οικογένειες. Συνήθως, τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, αναστολές και γενικά προτιμούν να μένουν στο περιθώριο και να μη συμμετέχουν σε σχολικές δραστηριότητες, όπως αθλητισμός ή μουσική, καθώς φοβούνται την απόρριψη και τον χλευασμό των “δυνατών” συμμαθητών τους.

Οι θύτες νοιώθουν μοναξιά και απόρριψη από το οικογενειακό περιβάλλον, αφού συνειδητοποιούν ότι η επιθετικότητά τους δημιουργεί συνεχώς προβλήματα στους άλλους και η συμπεριφορά τους αυτή τα καθιστά παραδείγματα προς αποφυγή για τα άλλα παιδιά. Θα έλεγε κανείς ότι βίαιη και επιθετική συμπεριφορά παρουσιάζουν οι μαθητές που έχουν και οι ίδιοι υποστεί βία στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Ενδέχεται να έχουν γίνει είτε μάρτυρες είτε θύματα κακομεταχείρισης και παραμέλησης στους κόλπους της οικογένειας. Τα προβλήματα των γονιών και η κακή σχέση που γενικά έχει το ζευγάρι, αντανakλά άμεσα στη συμπεριφορά των παιδιών που, είτε βιώνουν καθημερινούς καυγάδες και βία, είτε βιώνουν μία απάνθρωπη αδιαφορία όσον αφορά στα συναισθήματά τους και τις ανάγκες τους. Τα επιθετικά παιδιά –όντας αδύναμα στην πραγματικότητα- αυτοεπιβεβαιώνονται μέσα από την εξουσία που ασκούν στα άλλα παιδιά εντός του σχολικού περιβάλλοντός τους.

Η οικογένεια πρέπει να στηρίζει τον έφηβο στην νέα του πορεία του προς την ανεξαρτησία, δηλαδή την υπευθυνότητα, τα όρια και το σεβασμό στον εαυτό και τους άλλους. Τα παιδιά μαθαίνουν από αυτό που είναι οι γονείς τους και όχι από αυτό που λένε. Τα παιδιά είναι δώρα της ζωής προς τους γονείς, για τα οποία εκείνοι χρειάζεται να είναι ευγνώμονες, να τα σέβονται σαν ανθρώπινα όντα, να τα ενθαρρύνουν, να τους δίνουν την αίσθηση ότι αξίζουν και ότι μπορούν να τα καταφέρουν στη ζωή τους και να πραγματοποιήσουν τα όνειρά τους. Πρέπει να ενθαρρύνεται η φαντασία, ο πειραματισμός, το άνοιγμα των οριζόντων τους. Να νιώθουν πολύτιμα μέλη της οικογένειας, να ενθαρρύνονται να βοηθήνε στο σπίτι, να εκτιμάται η συνεισφορά τους και να τους δίνονται υπευθυνότητες. Να τους προσφέρεται ένα περιβάλλον φιλικό προς τα λάθη. Πολλές φορές οι γονείς ανταμείβουν ή τιμωρούν στερώνοντας από τα παιδιά τη δυνατότητα να μαθαίνουν από τα λάθη τους σημαντικά πράγματα για τον εαυτό τους και τις ενέργειές τους, να αναζητούν εναλλακτικές λύσεις και να παίρνουν αποφάσεις. Πρέπει να δίνεται χώρος στην έκφραση των δύσκολων συναισθημάτων (θυμός, φόβος, ενόχληση, θλίψη) για τα οποία συνήθως «φταίνει οι άλλοι», χάνοντας έτσι την ευκαιρία για πολύ σημαντικά μαθήματα ζωής. Πρέπει να αναγνωρίζεται η προσπάθεια των παιδιών και να επαινούνται οι θετικές συμπεριφορές.

Είναι σημαντικό να αποφεύγουμε την κριτική, τον εκφοβισμό, τις απειλές, τις φωνές, την πίεση, τις υψηλές απαιτήσεις. Αντίθετα, πρέπει να ζητάμε τη γνώμη τους, να τα ακούμε προσεκτικά και να δείχνουμε εμπιστοσύνη στην κρίση τους. Να γνωρίζουν ότι ο καθένας μας είναι απόλυτα υπεύθυνος για το: τι αισθάνεται, τι επιθυμεί και πώς αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της ζωής. Επίσης πρέπει να τα μάθουμε ότι οι άνθρωποι χτίζουμε την αυτοεκτίμηση και την υπευθυνότητα μέσα από τις αμέτρητες εμπειρίες επιτυχιών και αποτυχιών στη ζωή μας. Η επιτυχία και η αποτυχία είναι αρκετά προσωπικές εμπειρίες, που συνδέονται άμεσα με το τι πιστεύει κανείς βαθιά μέσα του ότι είναι πραγματικά.

Θα πρέπει να βοηθάμε τα παιδιά να δημιουργήσουν οράματα για το μέλλον και στόχους που πολλές φορές χρειάζονται και χρόνια για να πραγματοποιηθούν. Να επιλέγουν να κάνουν πράγματα που αγαπούν και να πραγματοποιούν την εργασία τους με χαρά και δημιουργικότητα.

Τέλος, θα πρέπει να μαθαίνουμε τα παιδιά να απολαμβάνουν το ταξίδι της ζωής, να έχουν επαφή με τη φύση, να χαλαρώνουν, να ελευθερώνονται από το άγχος του τι πρόκειται να συμβεί. Να έχουν αξίες. Να έχουν την αίσθηση ότι η ζωή τους έχει ενδιαφέρον και νόημα. Να γνωρίζουν ότι οι πράξεις μας έχουν συνέπειες, θετικές ή αρνητικές.

3.5. Ρόλος των μαθητών-παρατηρητών

- Τα παιδιά-μάρτυρες με την σιωπηρή τους στάση ενισχύουν τις τάσεις των θυτών για εκφοβισμό των άλλων.
- Τα παιδιά-μάρτυρες δεν παρεμβαίνουν διότι συνήθως φοβούνται τις συνέπειες.
- Κάποια παιδιά μάρτυρες είτε αντλούν ικανοποίηση, είτε διασκεδάζουν από τον εκφοβισμό συμμαθητών τους, μη συνειδητοποιώντας τις συνέπειες.
- Πολλά παιδιά-μάρτυρες παρακινούνται να μετέχουν και κάποια από αυτά πράγματι συμμετέχουν στον εκφοβισμό / θυματοποίηση συμμαθητών τους.
- Πολλά παιδιά-μάρτυρες φοβούνται να καταγγείλουν το γεγονός σε εκπαιδευτικούς γονείς, όπως συνήθως και πολλά από τα παιδιά-θύματα.
- Πολλά παιδιά-μάρτυρες θεωρούν ότι γίνονται «καρφιά» όταν καταγγέλλουν παρόμοια επεισόδια.
- Πολλά παιδιά-μάρτυρες τείνουν να ταυτίζονται και να προσχωρούν στις ομάδες των δυνατών / παλικαράδων θυτών.

4. Χώροι εκδήλωσης του φαινομένου

Στην εποχή μας μπορούμε να πούμε πως έχουν γίνει λίγες έρευνες για την μελέτη του τόπου στον οποίο λαμβάνουν χώρα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Μία μεγάλη ευρωπαϊκή έρευνα διοργανώθηκε στο πλαίσιο της εκστρατείας «EAN- Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του σχολικού εκφοβισμού» (2012) και 6 χώρες συμμετείχαν σε αυτήν, ανάμεσά τους και η Ελλάδα. Στην συγκεκριμένη έρευνα, όπως μπορούμε να δούμε στον Πίνακα 1 που ακολουθεί, φάνηκε πως η **σχολική τάξη** αποτελεί το μέρος στο οποίο παρατηρείται πιο συχνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ενώ **μόνο στην Ελλάδα παρατηρούνται συχνότερα περιστατικά εκτός του σχολικού χώρου**.

	Βουλγαρία	Εσθονία	Ελλάδα	Ιταλία	Λεττονία	Λιθουανία
Στο σπίτι	7.2%	8.8%	6.41%	5.0%	11.0%	3.4%
Έξω από το σχολείο	33.0%	31.8%	35.38%	31.7%	29.5%	25.0%
Στο internet	19.0%	16.1%	20.93%	11.1%	9.5%	7.7%
Στην τάξη	44.8%	59.9%	24.40%	51.6%	45.1%	45.7%
Στους διαδρόμους του σχολείου	28.4%	46.5%	32.70%	27.4%	35.2%	51.7%
Στην τραπεζαρία του σχολείου	5.7%	15.3%	2.16%	5.7%	6.4%	9.2%
Στη γειτονιά – στο πάρκο	14.9%	15.7%	21.84%	16.0%	17.0%	10.8%
Στο δρόμο από και προς το σχολείο	11.2%	19.5%	13.34%	10.7%	14.8%	8.1%

Πίνακας 1: Τόπος πραγματοποίησης εκφοβισμού ανά χώρα συμμετοχής (European Antibullying Campaign, 2012)

Όσον αφορά στον εκφοβισμό που λαμβάνει χώρα εντός του σχολικού χώρου, σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία το 1999 σε δημοτικά σχολεία (μαθητές με ηλικία 9-11 ετών), φάνηκε πως ο **προαύλιος χώρος** αποτελεί το μέρος στο οποίο εξελίσσονται τα περισσότερα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (Fekkes et al., 2005). Πάνω από 7 στους 10 μαθητές, θύματα σχολικού εκφοβισμού, δήλωσαν πως εκφοβίζονται στον υπαίθριο χώρο του σχολείου, ενώ 4 στους 10 αναφέρθηκαν στη **σχολική τάξη** ως το πιο συχνό μέρος θυματοποίησής τους. Πρόκειται για δύο τοποθεσίες στις οποίες οι μαθητές αλληλεπιδρούν περισσότερο μεταξύ τους. Ο Πίνακας 2 παρακάτω είναι αρκετά διαφωτιστικός.

Τοποθεσίες	Μαθητές [% (αριθμός)]
Στον προαύλιο χώρο	76,9 (340)
Στην τάξη	40,5 (179)
Στον διάδρομο	23,5 (104)
Στο γυμναστήριο	19,0 (84)
Στη σχολική καντίνα	7,5 (33)
Στις τουαλέτες	3,6 (16)
Κάπου αλλού	29,0 (128)

Πίνακας 2: Οι τοποθεσίες στις οποίες δήλωσαν 442 μαθητές-θύματα πως εκφοβίζονται πιο συχνά από τους συμμαθητές τους. Η κατηγορία «Κάπου αλλού» περιλαμβάνει τοποθεσίες όπως κοντά στο σπίτι, στην πίστα ποδηλάτου κ.λπ. (Fekkes et al., 2005).

Βέβαια, φαίνεται να υπάρχει διαφορά στις τοποθεσίες όπου εκδηλώνεται η βία στις μικρότερες και στις μεγαλύτερες ηλικίες. Ενώ οι μικροί μαθητές του Δημοτικού σχολείου δηλώνουν ως συχνότερο φαινόμενο τον εκφοβισμό στον **προαύλιο χώρο** του σχολείου, οι μαθητές Γυμνασίου δήλωσαν πως ο εκφοβισμός των συμμαθητών τους λαμβάνει χώρα με την ίδια συχνότητα είτε στους **διαδρόμους**, είτε στις **σχολικές τάξεις**, ιδιαίτερα σε τοποθεσίες στις οποίες η επίβλεψη από το προσωπικό του σχολείου είναι περιορισμένη (Athanasiades & Deliyanni-Kouimtzis, 2010; Whitney & Smith, 1993).

Αντίστοιχα, σε μια έρευνα που διεξήχθη σε 20 Γυμνάσια του New Jersey και της Νέας Υόρκης από το 2006 μέχρι και το 2008, με στόχο τη διερεύνηση της τοποθεσίας στην οποία πραγματοποιούνται περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού στον χώρο του σχολείου, οι μαθητές δήλωσαν πως τα περιστατικά πραγματοποιούνται με την ίδια συχνότητα τόσο σε οριοθετημένα όσο και σε μη οριοθετημένα περιβάλλοντα (structured and unstructured spaces), είτε εποπτεύονται από το προσωπικό του σχολείου είτε όχι (Perkins et al., 2014). Όπως και στις υπόλοιπες έρευνες, κορίτσια και αγόρια δήλωσαν πως τα σημεία στα οποία έχουν παρατηρήσει ή βιώσει τα περισσότερα περιστατικά είναι πρώτα οι σχολικοί διάδρομοι και έπειτα οι σχολικές τάξεις και τα κυλικεία. Από την έρευνα αυτή φάνηκε επίσης ότι **οποιαδήποτε μορφή εκφοβισμού μπορεί να παρουσιαστεί σε οποιονδήποτε τόπο**, αν και αξίζει να σημειωθεί πως ο **σωματικός εκφοβισμός λαμβάνει χώρα πιο συχνά στους σχολικούς διαδρόμους** και λιγότερο συχνά στη σχολική τάξη.

Συμπερασματικά μέρη στα οποία λαμβάνουν χώρα τα περισσότερα περιστατικά του σχολικού εκφοβισμού καθίστανται χώροι όπως η **σχολική αυλή**, οι **τάξεις**, ή οι **τουαλέτες**. Είτε υπάρχει **επιτήρηση καθηγητή**, είτε **όχι**, το φαινόμενο είναι ευρύτατα διαδεδομένο τόσο στις μικρότερες όσο και στις μεγαλύτερες ηλικίες και είναι **ανεξάρτητο του φύλου των μαθητών**.

5. Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα

Σύμφωνα με διάφορες έρευνες σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό, παρατηρούνται διαφορές ως προς την συχνότητα και τη μορφή με την οποία βιώνουν τον εκφοβισμό τα δύο φύλα.

Πιο συγκεκριμένα, **τα αγόρια, σε αντίθεση με τα κορίτσια, μπορούν ευκολότερα να εμπλακούν σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες είτε και ως θύματα-θύτες** (Athanasiades & Deliyanni-Kouimtzis, 2010; Scheithauer et al, 2006; Κοκκέβη κ.α., 2012). Στην χώρα μας μάλιστα, τα αγόρια σε ποσοστό έως και 42,2% έχουν δηλώσει ότι έχουν υπάρξει δράστες-θύτες σε περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού, ενώ ο αριθμός από την άλλη των θυμάτων φθάνει έως και το 60% και αφορά κατά κύριο λόγο στα αγόρια (έρευνα στο πλαίσιο της εκστρατείας EAN- Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του σχολικού εκφοβισμού, 2012).

Αξίζει να σημειωθεί επιπλέον πως, όπως προκύπτει από τις διάφορες έρευνες, ο **σωματικός εκφοβισμός παρατηρείται περισσότερο στα αγόρια**, ενώ ο **έμμεσος στα κορίτσια** (Bjorkqvist et al., 1992; Rivers & Smith, 1994; Lagerspetz et al., 1988; Scheithauer et al., 2006).

Κλείνοντας, να αναφέρουμε την έρευνα των Salmivalli & Voeten (2004), οι οποίοι αναφέρουν ότι αγόρια και κορίτσια επηρεάζονται από διαφορετικούς παράγοντες, όταν εκδηλώνουν κάποια εκφοβιστική συμπεριφορά. Πιο συγκεκριμένα, **τα κορίτσια δέχονται άμεσα επιρροή από τις κοινωνικές συνθήκες που αλλάζουν με τον καιρό**, ενώ **στα αγόρια τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τους καθίστανται καθοριστικά** για το εάν θα εκδηλώσουν ή όχι εκφοβιστική συμπεριφορά.

Boys vs. Girls	
Boys	Girls
<ul style="list-style-type: none">• Typically more physical• Targets of violent and threatening behavior• Clearly observable 	<ul style="list-style-type: none">• Typically more relational bullying• Gossip, rumors, and social exclusion• More difficult to observe• Most common bystander

6. Οι αιτίες του φαινομένου

Η **επιθετικότητα** αποτελεί ένα φυσιολογικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου, επομένως όλα τα παιδιά κατά την ωρίμανσή τους και στα πλαίσια της κοινωνικοποίησής τους εμφανίζουν κάποια μορφή επιθετικής συμπεριφοράς. Εξυπακούεται ότι οι γονείς και οι παιδαγωγοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν κατάλληλους παιδαγωγικούς χειρισμούς από την αρχή, έτσι ώστε τα παιδιά να διαμορφώσουν μια σωστή προσωπικότητα και μια φιλοκοινωνική στάση ζωής (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 2010). Τα συνδεδεμένα με την επιθετικότητα συναισθήματα που βιώνουν τα παιδιά από την πρώιμη ηλικία τους, όπως ο θυμός, η αντιζηλία, η εκδικητικότητα, παρόλο που είναι φυσιολογικά και αποδεκτά, θα πρέπει να μάθουν βαθμιαία να τα διαχειρίζονται με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο, ώστε να μπορούν να συναλλάσσονται με συνομηλίκους, να ελέγχουν τον θυμό τους και να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις της ομάδας. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, αναπτύσσει άλλες ικανότητες διαπραγμάτευσης, ενώ θα πρέπει να υπάρχουν και διέξοδοι εκτόνωσης και μετατροπής της επιθετικότητας σε εποικοδομητικές ενέργειες, όπως με τον ανταγωνισμό στη σχολική επίδοση ή τον αθλητισμό.

Παρά το γεγονός ότι η επιθετικότητα συναντάται σε όλα τα παιδιά, η συχνότητα, η ένταση, η διάρκεια του φαινομένου, ο βαθμός πρόθεσης και ο βαθμός επίδειξης αυτοελέγχου είναι τα κριτήρια με βάση τα οποία η επιθετικότητα θεωρείται ή όχι εχθρική, αντικοινωνική και δυσλειτουργική (Καλαντζή-Αζίζι & Ζαφειροπούλου, 2004; Parke & Slaby, 1983). Κατά την ωρίμανση των παιδιών, η επιθετική συμπεριφορά μειώνεται σημαντικά και αντίστροφα αυξάνεται η ικανότητα ενσυναίσθησης και κοινωνικής υπευθυνότητας, αν φυσικά τα παιδιά ζουν σε υποστηρικτικό περιβάλλον.

Αναφορικά με την έκταση και ένταση του σχολικού εκφοβισμού, βάσει ερευνών έχουν παρατηρηθεί τα εξής (Curtie, et al., 2012; Κοκκέβη, κ.ά, 2012; Καραβόλτσου, 2013):

1. Ο εκφοβισμός σταθερά μειώνεται μεταξύ των ηλικιών 12 και 18
2. Το φαινόμενο φτάνει στην κορύφωσή του στα δύο πρώτα χρόνια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
3. Σταδιακά μειώνεται η σωματική βία και αυξάνεται η λεκτική και η ψυχολογική
4. Το ποσοστό του εκφοβισμού, με την πάροδο των χρόνων τείνει να μειώνεται, αλλά όταν εμμένει είναι πιθανόν να μεγαλώνει σε ένταση.

Σύμφωνα με την Καραβόλτσου (2013), καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, ο αριθμός των θυμάτων μειώνεται, καθώς τα παιδιά-θύματα αναπτύσσονται σωματικά και συναισθηματικά και είναι πιθανό να ενταχθούν στις ομάδες συνομηλίκων. Το ίδιο συμβαίνει και με τους υποστηρικτές των θυτών, αλλά και τους παθητικούς θεατές, οι οποίοι κι αυτοί αποσύρουν τη στήριξή τους στους θύτες και

αναλαμβάνουν πιο ενεργή στάση, θετικά κείμενη προς τους θύτες, έχοντας διαμορφώσει, πλέον, το δικό τους αξιακό σύστημα.

Καθοριστικός, αλλά όχι απόλυτος, είναι ο **ρόλος της οικογένειας** του εφήβου. Αν οι γονείς εκδηλώνουν και αυτοί επιθετικότητα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις ή επιβραβεύουν παραβατικές συμπεριφορές (π.χ. καυχούνται ότι κλέβουν στην εφορία, κ.λπ.), τότε είναι πιθανόν και το παιδί να υιοθετήσει τη στάση τους (Lereya, Samara & Wolke, 2013). Υπάρχουν, όμως, και πολλές περιπτώσεις που το παιδί, αν και προέρχεται από οικογένεια με συμπεριφορές γονέων που συνάδουν με τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες, επιδεικνύει επιθετική συμπεριφορά. Η παραβατική συμπεριφορά, συνήθως, προκύπτει στο παιδί ως εξωτερική έντονη στρες που βιώνει για κάποιους λόγους (σχολική αποτυχία, διαζύγιο, ερωτική απογοήτευση, κτλ.) ή επειδή απλά διακατέχεται από την επιθυμία να ξεχωρίζει. Συνήθως, τα παιδιά που παρουσιάζουν επιθετικές συμπεριφορές στην εφηβεία έχουν διαπαιδαγωγηθεί με μια δόση υπερβολής, είτε μέσα σε πολύ ελαστικά πλαίσια, είτε σε αυστηρά πειθαρχημένα οικογενειακά περιβάλλοντα.

Στο φαινόμενο της επιθετικής συμπεριφοράς κατά την εφηβεία προστίθεται και η ανάγκη των εφήβων να γίνονται αποδεκτοί από «**ομάδες συνομηλίκων**». Επομένως, η ομάδα παίζει καθοριστικό ρόλο στο κρίσιμο ηλικιακό στάδιο της εφηβείας και παρέχει μια προσωρινή ταυτότητα για τον έφηβο (Demaray & Malecki, 2002). Βέβαια, η ομάδα είτε θα αποτελέσει στήριγμα ομαλής προσαρμογής και προετοιμασίας του εφήβου για την ευρύτερη κοινωνία, ή αντίθετα θα αποτελέσει το υποστήριγμα για την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Salmivalli, 2010). Η επιλογή της ομάδας, όμως, εξαρτάται από την ίδια την ψυχοσύνθεση του εφήβου και τη ροπή του προς την κοινωνική ευρυθμία ή την κατάλυσή της.

Επιπλέον, η επιθυμία των θυτών να αποκτήσουν δημοφιλή εικόνα μέσω της επιβλητικής συμπεριφοράς τους αποτελεί καίριο παράγοντα διαμόρφωσης του φαινομένου. Είναι σαφές ότι τα

άτομα αυτά πάσχουν από **έλλειψη αυτοπεποίθησης** την οποία προσπαθούν να συγκαλύψουν μέσω της αυτοπροβολής και της επιβολής της βούλησής τους σε αδύναμα άτομα του κοινωνικού τους περίγυρου. Συνακόλουθα, η αδυναμία τους να οικειοποιηθούν το διαφορετικό δημιουργεί μέσα τους συμπλέγματα κατωτερότητας που τα εξωτερικεύουν μέσω του εκφοβισμού.

Ακόμη, ορισμένοι έφηβοι-θύτες χαρακτηρίζονται από την προσπάθειά τους να εξωθήσουν στο περιθώριο πρόσωπα που διαθέτουν διαφορετικά γνωρίσματα και δεν ακολουθούν τα πρότυπα εμφάνισης, σκέψης και συμπεριφοράς που οικειοποιείται η πλειοψηφία των εφήβων. Στην πραγματικότητα εκδηλώνουν την **αποστροφή τους σε αυτό που τους δίνει την αίσθηση του αλλιώτικου και του διαφοροποιημένου** από εκείνο που επικρατεί.

Γενικά, οι βασικοί παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη της παιδικής επιθετικότητας αναφέρονται σε τρία επίπεδα (Bronfenbrenner, 1994): α) στο επίπεδο της οικογένειας (οικογενειακές συγκρούσεις, επιβολή αυστηρών τιμωριών, στάσεις και αξίες γονιών, οικονομικά προβλήματα κ.λπ.), β) στο επίπεδο της μικρο-κοινωνίας του σχολείου (διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, εκπαιδευτικών μεταξύ τους, σχολικό κλίμα κ.λπ.) και γ) στο επίπεδο του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος συμπεριλαμβανομένων των θεσμοποιημένων φορέων (κράτος, θρησκεία κ.λπ.) και μη θεσμοποιημένων ή άτυπων φορέων (π.χ. ΜΜΕ, χουλιγκανισμός).

Αναφορικά με το **οικογενειακό περιβάλλον**, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι στάσεις και οι αξίες που έχουν υιοθετήσει οι γονείς, των οποίων τις συμπεριφορές μιμούνται τα παιδιά, αλλά και διάφορες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες που θέτουν το πλαίσιο ενός συγκεκριμένου οικογενειακού περιβάλλοντος, όπως η οικονομική κατάσταση της οικογένειας, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, ο τόπος-περιοχή διαμονής, κ.λπ. (Farrington, 2000). Ένα άτομο που ζει σε μια οικογένεια στην οποία οι καβγάδες και η βία αποτελούν καθημερινότητα, είναι σχεδόν βέβαιο ότι αυτά τα πρότυπα συμπεριφοράς θα

αναπαράγει, πλήττοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους ανθρώπους του κοινωνικού του περιγύρου, με την ελπίδα ότι επιβάλλοντας τη βούληση του στους άλλους με τη βία, θα αναπληρώσει το κενό της ελλειμματικής προσοχής και φροντίδας από το οικογενειακό του περιβάλλον.

Αναφορικά με το **σχολικό περιβάλλον**, παράγοντες κινδύνου για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών ενδέχεται να είναι η γενική οργάνωση του σχολείου, η δομή και λειτουργία του, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας, ο ρόλος του σχολείου ως κανονιστικού οργανισμού και το σχολικό κλίμα. Τα παιδιά που εκφοβίζονται φαίνεται να έχουν χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση (Eisenberg, 2003), ενώ τα παιδιά που εκφοβίζονται σημειώνουν και υψηλές και χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις. Το ίδιο, όμως, το σχολείο μπορεί να ευθύνεται για την ανάπτυξη της επιθετικότητας και την εμφάνιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (Earls, 1994). Σύμφωνα με την Μπεζέ (1998), τα χαρακτηριστικά ενός σχολείου που ενδέχεται να αποτελέσουν παράγοντες μη προσαρμογής ή ακόμη και παραβατικότητας για τους μαθητές αφορούν: α) στις λειτουργίες του σχολείου (π.χ. μετάδοση στερεότυπων γνώσεων χωρίς να συνάδουν πάντα με την πραγματικότητα, σημασία της σχολικής επίδοσης) β) στη γενική οργάνωση του σχολείου (π.χ. απουσία ενδιαφέροντος για την εξωσχολική ζωή των μαθητών) και γ) στο εκπαιδευτικό προσωπικό (π.χ. ελλιπής παιδαγωγική κατάρτιση).

Επιγραμματικά παρουσιάζονται παρακάτω βασικοί παράγοντες που ευθύνονται για την εκδήλωση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (Καραβόλτσου, 2013):

- ❖ Ανταγωνιστικότητα και έλλειψη συνεργασίας στη μάθηση
- ❖ Έλλειψη κώδικα συμπεριφοράς και συνολικής σχολικής πολιτικής
- ❖ Έλλειψη ενθάρρυνσης μαθητικών πρωτοβουλιών και δημιουργικότητας στη μάθηση
- ❖ Απουσία δημιουργικών μαθημάτων που άπτονται των αναγκών των εφήβων
- ❖ Αδιαφορία ή ανοχή στη βίαιη συμπεριφορά
- ❖ Μειωμένο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για τη συναισθηματική ζωή των παιδιών
- ❖ Έλλειψη συμμετοχής γονέων στη σχολική ζωή
- ❖ Μη συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία
- ❖ Έλλειψη προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής αγωγής
- ❖ Χαμηλό επίπεδο συνεργασίας δασκάλων και μαθητών
- ❖ Διαταραγμένες σχέσεις εκπαιδευτικών και διευθυντή
- ❖ Έλλειψη αλληλοσεβασμού ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς
- ❖ Ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών για αποτελεσματικό χειρισμό των βίαιων περιστατικών.

Στους παράγοντες αυτούς συγκαταλέγονται και κοινωνικο-πολιτισμικοί, οι οποίοι αφορούν σε συγκεκριμένες συνθήκες λειτουργίας κάποιων σχολείων, καθώς και το περιβάλλον του σχολείου. Ενδεικτικά αναφέρονται το μέγεθος του σχολείου, αλλά και των τάξεων, η συγκρότηση σχολείου σε υποβαθμισμένη περιοχή, η αστικότητα της περιοχής, οι κακές κτιριακές εγκαταστάσεις, ο μεγάλος αριθμός μαθητών, η αναλογία μαθητών και διδασκόντων. Παρόλα αυτά θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε την εκδήλωση επιθετικότητας στο σχολείο ως ένα ταξικό φαινόμενο που συναρτάται από την περιοχή όπου βρίσκεται το σχολείο, την οικονομική κατάσταση των οικογενειών προέλευσης των μαθητών κ.λπ., γιατί, πλέον, κρούσματα υπάρχουν και σε ιδιωτικά σχολεία.

Επίσης, η έλλειψη ανθρωπιστικής παιδείας, ο παραγκωνισμός δηλαδή των ανθρωπιστικών επιστημών στα σχολεία και ο υποτίμηση του ρόλου του δασκάλου και του καθηγητή, δημιουργεί συναισθήματα καταπίεσης, αρνητισμού και αντίδρασης με θύματα όσους είναι ευάλωτοι αποδέκτες της οργής. Οι εκφοβιστές βρίσκουν πρόσφορο έδαφος δράσης σε σχολικούς χώρους που οι σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών είναι αποκομμένες από την υγιή παιδαγωγική διαδικασία.

Τέλος, στο **ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον** διακρίνονται διάφοροι παράγοντες που ευθύνονται για την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς στους νέους, με βασικότερους, την οικονομική κρίση και τη διάσπαση του κοινωνικού ιστού, την άνοδο των ποσοστών ανεργίας, την αύξηση του ρατσισμού και της εγκληματικότητας, την ακαταλληλότητα των προγραμμάτων που προβάλλονται στην τηλεόραση και την ύπαρξη κοινωνικών νορμών για ανοχή στη βία, όπως ο χουλιγκανισμός.

Η σχολική βία αντανακλά την αποτυχία της κοινότητας στα σχολεία (Baker, 1998). Βάσει αυτής της διαπίστωσης, λαμβάνοντας υπόψη μας την έκρυθμη κατάσταση της κοινωνίας σε κάποιες Ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, μπορούμε να αιτιολογήσουμε εν μέρει την αύξηση των κρουσμάτων σχολικού εκφοβισμού που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια. Επίσης, σε παιδιά που διαβιούν σε ένα οικογενειακό περιβάλλον με έντονα οικονομικά προβλήματα είναι πιθανόν να δημιουργηθούν εχθρικά αισθήματα προς τους συμμαθητές τους που προέρχονται από πιο προνομιούχες οικογένειες (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2010).

Σε επίπεδο κοινωνικού περιβάλλοντος, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό η υπέρμετρη βία και τα λανθασμένα πρότυπα συμπεριφοράς και τα είδωλα που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε και συχνά κατευθύνουν τους νέους στην άκριτη υιοθέτηση ενεργειών που τους προσφέρουν την ψευδαίσθηση ότι αποκτούν δύναμη και υπεροχή γιατί επιβάλλουν τη θέλησή τους στους ανίσχυρους. Η βία παρουσιάζεται ηρωποιημένη και θεωρείται εύλογη η αποδοχή και η χρήση

της, ο πνευματικά αδύναμος δέκτης οδηγείται στο να αποκτήσει την πεποίθηση ότι η προώθηση του “Εγώ” μέσω του εκφοβισμού αποτελεί μέσο αυτοπραγμάτωσης και αυτοεπιβεβαίωσης. Πέραν όμως των βίαιων σκηνών η τηλεόραση αποτελεί φορέα και μεταδότη και άλλων παραγόντων που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της αξιακής κουλτούρας των νέων. Διαφαίνεται, λοιπόν, μια τάση να προβάλλονται τηλεοπτικά μονομερώς προσωπικότητες που προέρχονται από τον χώρο της ψυχαγωγίας (τραγουδιστές, μοντέλα, χορευτές κ.λπ.) ή του αθλητισμού που συνάμα αποτελούν και πρότυπα ως προς την οικονομική τους επιτυχία, ενώ δυσανάλογα προβάλλονται προσωπικότητες από τον χώρο των επιστημών ή πρόσωπα που κάνουν ανθρωπιστικό έργο. Αναφορικά δε με τους λεγόμενους διάσημους από το χώρο της ψυχαγωγίας, υπάρχει μια τάση να προβάλλονται εκπομπές με αποκλειστικό θέμα διείσδυσης στην προσωπική τους ζωή με κανένα ίχνος σεβασμού ως προς την προσωπική ζωή των άλλων (Αντωνίου & Κουτσούκου, 2011).

Τέλος, τα παιδιά προτιμούν και περνάνε πολλές ώρες παίζοντας με ηλεκτρονικά παιχνίδια εκ των οποίων πολλά «τους παρέχουν την ευκαιρία να παρεμβαίνουν ενεργά σε σκηνές βιαιοπραγιών, ζώντας την εικονική αλλά συγκινησιακά σαν πραγματική εξόντωση κάποιου προσώπου – φιγούρας βέβαια – και θριαμβολογώντας για τη ‘θανάτωση’ κάποιου ως επιτυχία των χειρισμών του!» (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2010:219), ενώ τα επίπεδα και οι βαθμοί του παιχνιδιού καθορίζονται από τον αριθμό των φιγούρων που κατάφεραν να σκοτώσουν. Ως αποτέλεσμα, καλλιεργείται μια ψυχική αναλγησία, απενοχοποίηση της πρόκλησης πόνου στον άλλο, απευαισθητοποίηση και υποτίμηση του αγαθού της ζωής που εύκολα μπορεί να αφαιρεθεί από κάποιον άλλον.

7. Η συχνότητα του φαινομένου στην Ελλάδα και αλλού

Το φαινόμενο του Bullying συναντάται δυστυχώς σε πολλές χώρες του σημερινού κόσμου. Παρόλο που διανύουμε τον 21^ο αιώνα, τα κρούσματα της ενδοσχολικής βίας συνεχώς αυξάνονται, γεγονός που μας δημιουργεί ανησυχίες για την εξέλιξη του φαινομένου αυτού στο μέλλον. Η αναγνώριση του συγκεκριμένου φαινομένου ως κοινωνικό πρόβλημα ξεκίνησε στη δεκαετία του '80. Πρωτοπόρος της σχετικής έρευνας για τα ποσοστά του bullying είναι ο καθηγητής ψυχολογίας Dan Olweus, ο οποίος συμπεριέλαβε σε ένα βιβλίο του ποσοστά του φαινομένου σε Νορβηγικά σχολεία. Παρόμοιες έρευνες διεξήγαγαν και Έλληνες ερευνητές σε Ελληνικά σχολεία (έρευνα σε Δημοτικά σχολεία της Αθήνας: Pateraki & Houndoumadi, 2001). Τα αποτελέσματά τους ήταν απογοητευτικά, με το 10% των μαθητών που παραδέχονται πως έχουν εμπλακεί σε περιστατικά σχολικής βίας, να δηλώνουν θύματα. Το 6% δήλωσαν θύτες, ενώ το 4,8% δήλωσε ότι έχει υπάρξει θύτης και θύμα τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα.

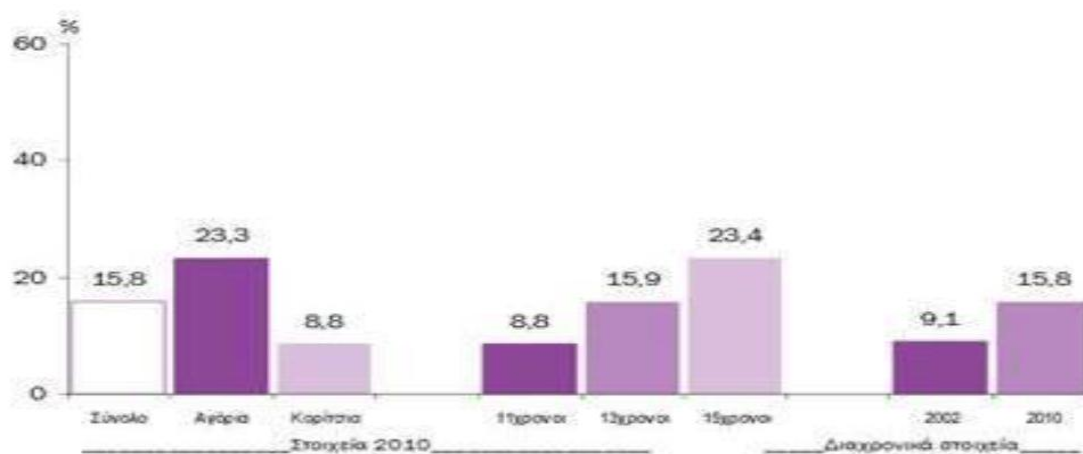
Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό πως οι περισσότεροι μαθητές που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού δηλώνουν θύματα. Αυτό διαπιστώνεται και από μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 17 χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD) στην Ευρώπη, την Αυστραλία και τη Νότια Αμερική σε μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Moore, Jones & Broadbent, 2008). Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 3 παρακάτω, τα ποσοστά των μαθητών που δηλώνουν θύματα στην Ολλανδία, στην Αγγλία, στις Ηνωμένες πολιτείες, στη Γερμανία, στη Νορβηγία, στον Καναδά και στην Αυστραλία κυμαίνονται από 4% έως 25%, ενώ το ποσοστό των μαθητών που δηλώνουν ότι έχουν υπάρξει θύτες βρίσκεται στο 18%. Εξάιρεση αποτελεί η Ιαπωνία, στην οποία παρατηρείται ότι τα ποσοστά όσων δηλώνουν θύτες είναι υψηλότερα από αυτά εκείνων που δηλώνουν θύματα.

Χώρες	Ποσοστό μαθητών που δηλώνουν θύτες	Ποσοστό μαθητών που δηλώνουν θύματα
Ολλανδία	4%	9%
Αγγλία	4%	10%
Ηνωμένες Πολιτείες	8%	9%
Γερμανία	9%	10%
Νορβηγία	8%	12%
Καναδάς	9%	18%
Ιαπωνία	17%	14%
Αυστραλία (σε παιδιά μικρή ηλικίας)	7%	25%
Αυστραλία (σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας)	3%	14%

Πίνακας 3: Ποσοστά μαθητών που δηλώνουν θύτες και θύματα σε 17 χώρες-μέλη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD) %

Πραγματοποιήθηκε και η διεθνής έρευνα HBSC/WHO (Health Behaviour in School-aged Children) η οποία είχε ως θέμα: «οι συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών» (<http://www.euro.who.int/en/home>). Σε αυτή την έρευνα υποστηρίζεται πως το 8-12 % των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι εκφόβισαν κάποιον συμμαθητή τους τουλάχιστον δύο φορές τον μήνα. Συμπερασματικά, οι χώρες στις οποίες οι μαθητές δήλωσαν υψηλότερα ποσοστά εκφοβισμού συμμαθητή τους, από τη μεγαλύτερη στη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης των περιστατικών, είναι η Ρουμανία, η Εσθονία και η Λετονία. Οι χώρες στις οποίες παρουσιάζονται τα χαμηλότερα ποσοστά μαθητών που έχουν δηλώσει τον εκφοβισμό συμμαθητών τους είναι η Σουηδία, η Ουαλία και η Ισλανδία. Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, η συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ετών 2002 και 2010 ως προς τον αριθμό των μαθητών που έχουν δηλώσει θύτες και θύματα δείχνουν αύξηση του φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό των μαθητών που δηλώνουν θύτες από 9,1% το 2002 αυξάνεται στο 15,8% για το 2010.

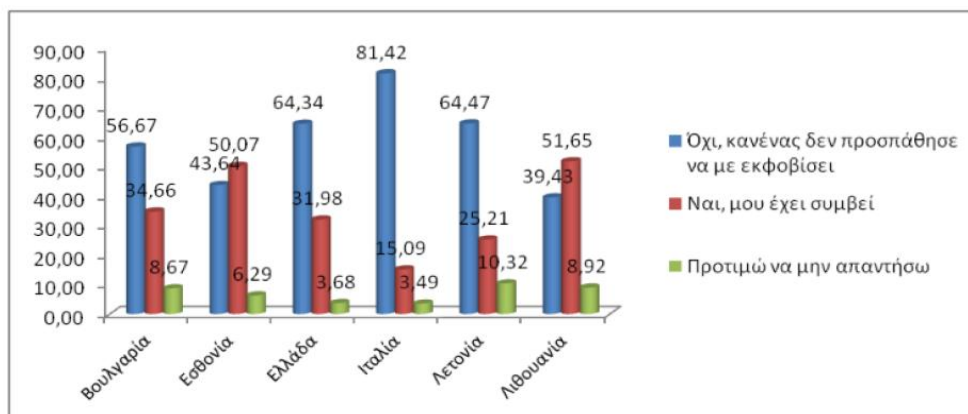

Έφηβοι που συμμετείχαν σε εκφοβισμό στο σχολείο τουλάχιστον δύο φορές τον μήνα κατά το δίμηνο πριν τη διεξαγωγή της έρευνας %

Στη χώρα μας τα ποσοστά των μαθητών-θυτών είναι περισσότερο αυξανόμενα συγκριτικά με τα ποσοστά άλλων χωρών και συγκεκριμένα από 9% στους 11χρονους, σε 16% στους 13χρονους και σε 23% στους 15χρονους μαθητές και μάλιστα οι έφηβοι-θύτες κατέχουν το 4ο υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των εφήβων ίδιας ηλικίας των χωρών της έρευνας.

Μελετώντας πιο σύγχρονες έρευνες, παρουσιάστηκαν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στις έρευνες αναφορικά με το ποσοστό θυματοποίησης. Στη μεγάλη ευρωπαϊκή έρευνα, που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της εκστρατείας «EAN- Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του σχολικού εκφοβισμού» και δημοσιεύθηκε το 2012, αναφέρεται πως στη Λιθουανία και στην Εσθονία περίπου 1 στους 2 μαθητές δήλωσε πως έχει πέσει θύμα εκφοβισμού, ενώ στην Ιταλία εμφανίζεται το χαμηλότερο ποσοστό θυματοποίησης ανάμεσα στις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα (European Antibullying Network, 2012). Αναλυτική παρουσίαση του ποσοστού θυματοποίησης στις χώρες διεξαγωγής της έρευνας του EAN ακολουθεί στο παρακάτω διάγραμμα.

ΠΗΓΗ: European Antibullying Campaign (2012) Ευρωπαϊκή Έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού: Τελική έκθεση Copenhagen.

Ποσοστά θυματοποίησης στις χώρες διεξαγωγής της έρευνας στα πλαίσια της εκστρατείας «EAN».

Η 6η Μαρτίου έχει καθιερωθεί ως Πανελλήνια Σχολική Ημέρα κατά της Βίας στο σχολείο.

Η ημέρα αυτή αποτελεί μια αφορμή για τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς όλων των σχολικών μονάδων της χώρας να ανταλλάξουν σκέψεις, ιδέες και εμπειρίες, να ενημερωθούν ή και να προτείνουν τρόπους για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

8. Οι διαστάσεις, επιπτώσεις και συνέπειες του φαινομένου

Το φαινόμενο του bullying είναι αρκετά συχνό στην εποχή μας, αλλά οι περισσότεροι αδιαφορούν και αρνούνται να λάβουν δράση για την καταπολέμησή του. Το γεγονός αυτό μπορεί να έχει πολλαπλές επιπτώσεις στα άτομα που υφίστανται αυτού του είδους τον εκφοβισμό, αλλά και σε όσους εμπλέκονται με οποιονδήποτε τρόπο.

Διαχρονικές έρευνες καταδεικνύουν ότι η χρόνια θυματοποίηση συνδέεται με ψυχολογικά προβλήματα, όπως η υπερβολική αναστολή, η μοναξιά, η κατάθλιψη και το άγχος. Οι μαθητές που υπόκεινται σε εκφοβισμό συνήθως είναι απομονωμένοι, με φτωχές κοινωνικές δεξιότητες και μπορεί να παρουσιάσουν ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως δυσκολίες ύπνου, πονοκεφάλους, στομαχόπονους, κτλ. Επίσης μπορεί να παρουσιάσουν μείωση της ακαδημαϊκής επίδοσης, αποφυγή ή άρνηση του σχολείου. Μια σοβαρή επιπλοκή είναι οι απόπειρες αυτοκτονίας που μερικές φορές δυστυχώς είναι πετυχημένες (περίπτωση Amanda Todd: σελ. 18-19). Υπάρχουν έρευνες που δείχνουν ότι όσα παιδιά ασκούν εκφοβισμό έχουν αυξημένες πιθανότητες να παρουσιάζουν και άλλες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όπως κλοπές και βανδαλισμούς. Επίσης, υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ της εκφοβιστικής συμπεριφοράς στο σχολείο και της εγκληματικότητας σε μεγαλύτερες ηλικίες. Τα παιδιά-θύτες, αυτά που ασκούν τον εκφοβισμό και τη βία, βρίσκονται σε μεγάλο κίνδυνο να διακόψουν και τη σχολική φοίτηση και να απομακρυνθούν από το σπίτι. (<http://www.afirimeno.com/2015/03/bullying.html>)

Ανησυχητικές διαστάσεις λαμβάνει το φαινόμενο του εκφοβισμού στα ελληνικά σχολεία, όπως καταδεικνύει πανελλήνια έρευνα του *Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγιεινής* (ΕΠΨΥ). Στην έρευνα του ΕΠΨΥ (<http://tvxs.gr/news/ellada/ereyna-epipsy-anisyxitikes-diastrateis-lambanei-fainomeno-bullying>) συμμετείχαν 4.944 μαθητές εφηβικής ηλικίας (ΣΤ' Δημοτικού, Β' Γυμνασίου και Α' Λυκείου) από 306 σχολικές μονάδες όλων των περιοχών της χώρας. Σύμφωνα με την έρευνα, ποσοστό 8,5% των εφήβων αναφέρουν ότι υφίστανται σχολικό εκφοβισμό τουλάχιστον δυο με τρεις φορές το μήνα, ενώ ένας στους έξι (15,8%) «ομολογούν» ότι εκφοβίζουν οι ίδιοι άλλους.

Χαρακτηριστικό των διαστάσεων που έχει λάβει το φαινόμενο, είναι το γεγονός ότι σε διάστημα οκτώ χρόνων έχει σχεδόν διπλασιαστεί ο αριθμός των θυτών. Σε αντίστοιχη έρευνα, που είχε πραγματοποιηθεί το 2002, θύτης εκφοβισμού δήλωνε το 9,1% των μαθητών, ενώ το 2010 το ποσοστό αυτό είχε φτάσει στο 15,8%.

Οι θύτες είναι στη συντριπτική τους πλειοψηφία αγόρια, ενώ τα θύματα προέρχονται και από τα δύο φύλλα. Ο πιο δημοφιλής τρόπος εκφοβισμού είναι τα λεκτικά πειράγματα και ακολουθούν τα πειράγματα - χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου, η διάδοση φημών και συκοφαντιών και τα πειράγματα - ενοχλήσεις μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή και κινητού τηλεφώνου.

Ένα στα τέσσερα αγόρια, δηλαδή το 23,9%, αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του τελευταίου χρόνου ήρθε στα χέρια με κάποιον ή κάποιους άλλους, τουλάχιστον τρεις φορές. Το αντίστοιχο ποσοστό στα κορίτσια είναι 8,3%.

Από την έρευνα του ΕΠΨΥ προκύπτει επίσης ότι ο εκφοβισμός έχει ταξικά χαρακτηριστικά: οι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα πέφτουν θύματα εκφοβισμού σε υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με εκείνους που προέρχονται από τα μεσαία ή ανώτερα οικονομικά στρώματα.

Σημαντικές είναι και οι επιπτώσεις που έχει στην ψυχολογία το bullying. Τα θύματα αναφέρουν, σε υψηλότερα ποσοστά από τους υπόλοιπους μαθητές, ότι έχουν κακή υγεία ή ότι είναι δυσαρεστημένοι από την εξωτερική τους εμφάνιση. Ψυχολογικές διαταραχές δεν εμφανίζουν πάντως μόνο τα θύματα αλλά και οι θύτες. Οι πρώτοι αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό ότι έχουν δύσκολη επικοινωνία με τους γονείς τους ή ότι δεν έχουν καλή σχέση με τους συμμαθητές τους και οι δεύτεροι ότι δεν τους αρέσει το σχολείο, ότι απουσιάζουν συχνά από αυτό και ότι έχουν αυστηρούς ή αυταρχικούς γονείς.

8.1. Οι επιπτώσεις του bullying στα παιδιά και τον παιδικό εγκέφαλο

Τα παιδιά που υφίστανται συνεχή εκφοβισμό στο σχολείο, εμφανίζουν την πιο επιβαρυσμένη υγεία τα επόμενα χρόνια, καθώς οι ψυχοσωματικές συνέπειες συσσωρεύονται διαχρονικά, σύμφωνα με μια νέα αμερικανική επιστημονική έρευνα.

Μία μελέτη που αναφέρει το Αθηναϊκό Πρακτορείο (<http://tvxs.gr/news/paideia/oi-synepeies-toy-bullying-syssoreyontai-sto-xrono>), δείχνει για πρώτη φορά ότι το συνεχώς επιδεινούμενο πρόβλημα του εκφοβισμού μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις για την ψυχική, νοητική και σωματική υγεία του παιδιού σε βάθος χρόνου και όχι μόνο βραχυπρόθεσμα, ιδίως αν το παιδί πέφτει συστηματικά θύμα λεκτικής και σωματικής βίας εκ μέρους άλλων παιδιών.

Οι ερευνητές, με επικεφαλής την κοινωνική ψυχολόγο Λόρα Μπόγκαρτ της Ιατρικής Σχολής του πανεπιστημίου Χάρβαρντ και του Νοσοκομείου Παίδων της Βοστώνης, που έκαναν τη σχετική δημοσίευση στο περιοδικό της Αμερικανικής Ακαδημίας Παιδιατρικής "Pediatrics", σύμφωνα με το πρακτορείο Ρόιτερ, μελέτησαν σχεδόν 4.300 μαθητές δημοτικού και γυμνασίου και διαπίστωσαν ότι περίπου το 30% έπεφταν θύμα εκφοβισμού στο σχολείο (σπρωξιές, ξύλο, βρισιές, κ.α.). Η έρευνα (που δεν συμπεριέλαβε τον διαδικτυακό εκφοβισμό στο διαδίκτυο) αξιολόγησε τη σωματική και ψυχική υγεία όλων των παιδιών και βρήκε ότι όσα ποτέ δεν είχαν υπάρξει θύματα εκφοβισμού ήσαν τα πιο υγιή από ψυχολογική άποψη. Όμως ακόμα και τα παιδιά που κάποτε πριν από πολλά χρόνια, είχαν γνωρίσει «στο πετσί τους» τον εκφοβισμό, αλλά όχι πρόσφατα, συνέχιζαν να εμφανίζουν ψυχικά

τραύματα, αν και όχι στον ίδιο βαθμό με όσα παιδιά συνέχιζαν χωρίς διακοπή να βιώνουν τέτοια βία. Τα παιδιά που ήσαν θύματα συνεχούς εκφοβισμού σε όλες τις τάξεις του σχολείου, ήσαν αυτά με τη μεγαλύτερη επιδείνωση της ψυχικής-νοητικής υγείας τους σε βάθος χρόνου, καθώς δεν ένιωθαν καλά με τον εαυτό τους, είχαν χαμηλή αυτοεκτίμηση και τάση για κατάθλιψη.

«Οι συνέπειες του εκφοβισμού μπορούν να δράσουν σαν χιονοστιβάδα με το πέρασμα του χρόνου», δήλωσε η Λόρα Μπόγκαρτ. Τα παιδιά που βιώνουν τον εκφοβισμό σε πάνω από μια τάξεις στο σχολείο, έχουν και τα πιο σοβαρά προβλήματα στο μέλλον. (<http://tvxs.gr/news/paideia/oi-synepeies-toy-bullying-syssoreyontai-sto-xrono>)

Σύμφωνα με μία νεότερη έρευνα, που παρουσιάστηκε στο ετήσιο συνέδριο «Society for Neuroscience» (<http://www.imommy.gr/paidia/psychologia/article/6081/oi-epiwtseis-toy-bullying-ston-paidiko-egkefalo/>), τα σημάδια του σχολικού εκφοβισμού όχι απλώς δεν φεύγουν εύκολα - αντίθετα, αποτυπώνονται για πάντα στον εγκέφαλο του μαθητή.

Για τις ανάγκες της έρευνας, οι ειδικοί από το «Children's Hospital» του Λος Άντζελες και το «Keck School of Medicine» του Πανεπιστημίου της Νότιας Καρολίνας εξέτασαν 83 υγιή παιδιά, ηλικίας από 9 έως 14 ετών. Χρησιμοποίησαν ειδικό ερωτηματολόγιο, σε συνδυασμό με μαγνητικές τομογραφίες του εγκεφάλου τους. Αυτό που διαπίστωσαν είναι ότι οι μαθητές που ανέφεραν ότι βίωσαν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στην ηλικία των 9 ετών, είχαν σημαντικές διαφορές στη δομή του εγκεφάλου τους στην ηλικία των 14 ετών. Πιο συγκεκριμένα, η αμυγδαλή, που σχετίζεται με την ικανότητα να επεξεργαζόμαστε συναισθήματα και να αντιδρούμε στο στρες, ήταν μεγαλύτερη σε όγκο στα 14χρονα παιδιά, με το φαινόμενο να είναι πιο έντονο στα αγόρια συγκριτικά με τα κορίτσια. Επίσης, οι έφηβοι που είχαν πέσει θύματα bullying στο παρελθόν, είχαν πιο λεπτούς κροταφικούς και προμετωπιαίους φλοιούς, περιοχές που είναι κρίσιμες για την επεξεργασία και τη ρύθμιση της συμπεριφοράς. Αυτή η λέπτυνση εντοπίστηκε και στα δύο φύλα, αλλά ήταν πιο έντονη στα κορίτσια απ' ότι στα αγόρια.

«Παλαιότερα το bullying περιοριζόταν στο χώρο του σχολείου», εξηγεί η δρ. Alina Arakelian, παιδίατρος και μία εκ των συγγραφέων της μελέτης. «Σήμερα, όμως, μέσα από τα social media, οι θύτες 'καταδιώκουν' τα θύματά τους παντού, με ανεπανόρθωτες συνέπειες. Οπότε καταλαβαίνετε ότι είναι ακόμα πιο επιτακτική η ανάγκη για τους εκπαιδευτικούς -αλλά και όλους εμάς- να έχουμε τα μάτια μας ανοιχτά, να εντοπίζουμε και να αναστέλλουμε τέτοιου είδους φαινόμενα στην απαρχή τους», προσθέτει. (<http://www.imommy.gr/paidia/psychologia/article/6081/oi-epirtwseis-toy-bullying-ston-paidiko-egkefalo/>)

8.2. Οι αρνητικές επιδράσεις του bullying δεν σταματούν στην εφηβεία

Μία έρευνα από το παρελθοντικό 1958 έρχεται να φανερώσει τα διαχρονικά και αρνητικά αποτελέσματα του bullying σήμερα στους ενήλικες (<http://www.psychologynow.gr/sholeio/oi-arnitikes-epidraseis-toy-bullying-den-stamatoyn-stin-efiveia>). Οι πιθανότητες μερικοί άνθρωποι να θυμούνται ακόμα το όνομα του νταή που πριν από 30 χρόνια έκλεψε τα χρήματα του γεύματός τους ή τους έσπρωξε από τις σκάλες, είναι πολλές.

Ενώ οι ψυχολογικές επιπτώσεις του εκφοβισμού στην εφηβεία είναι καλά τεκμηριωμένες, η μελέτη που δημοσιεύθηκε στο "*The American Journal of Psychiatry*" δείχνει ότι οι βλαβερές συνέπειες του εκφοβισμού μπορούν να επεκταθούν δεκαετίες μετά την αρχική περίοδο που συνέβη. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι εκείνοι που εκφοβίστηκαν στην παιδική ηλικία είχαν χαμηλότερα επίπεδα ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, περισσότερα σωματικά και ψυχολογικά προβλήματα υγείας και κακή κοινωνική λειτουργικότητα σε όλη τη ζωή τους, σε σύγκριση με εκείνους που δεν είχαν πέσει θύμα εκφοβισμού.

Για πέντε δεκαετίες, η έρευνα "The National Child Development Study" ακολούθησε σχεδόν 8.000 συμμετέχοντες των παιδιών που γεννήθηκαν στην Αγγλία, τη Σκωτία και την Ουαλία. Το 1958, αξιολόγησαν παιδιά ηλικίας 7-11 και βρέθηκε ότι το 28% των συμμετεχόντων είχαν κατά διαστήματα εκφοβιστεί και το 15% ήταν συχνά θύμα εκφοβισμού. Οι ερευνητές ήλεγξαν ξανά τους συμμετέχοντες στα 23, 45 και 55 τους χρόνια και αξιολόγησαν τα προβλήματα ψυχικής υγείας, της σωματικής και της διανοητικής τους υγείας. Η μελέτη διαπίστωσε ότι οι άνδρες που ήταν θύματα εκφοβισμού ήταν πιο πιθανό να είναι άνεργοι και να κερδίζουν λιγότερα.

"Βρήκαμε ότι τα παιδιά που ήταν θύματα εκφοβισμού δεν κατάφεραν να εξελιχθούν επαγγελματικά και προσωπικά ενδεχομένως επειδή είναι τόσο συνηθισμένα να ωθούνται προς τα κάτω", λέει ο Louise Arseneault, ανώτερος ερευνητής της μελέτης και καθηγητής στο King's College του Λονδίνου. "Ακόμα και στη μέση ηλικία, ορισμένοι από αυτούς που εκφοβίστηκαν μπορεί να μην είχαν τόσο καλές θέσεις εργασίες ή να κερδίζουν τόσα πολλά χρήματα".

Διαπιστώθηκε επίσης ότι ενώ εκείνοι που ήταν θύματα εκφοβισμού δεν είχαν μεγαλύτερη εξάρτηση από το αλκοόλ, η μελέτη διαπίστωσε προβλήματα ψυχικής υγείας σε ενήλικες που είχαν υποστεί εκφοβισμό, παρόμοια με εκείνα που βρέθηκαν σε μελέτες σχετικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στα παιδιά που είχαν κακοποιηθεί ή είχαν τοποθετηθεί σε δημόσια πλαίσια.

"Σε γενικές γραμμές στον τομέα της ψυχικής υγείας, παρατηρείται ότι προβλήματα στην ενήλικη ζωή, ενδέχεται να μεταφέρονται μέσα από τις δυσκολίες που αντιμετώπισε ένας άνθρωπος στην παιδική ηλικία", λέει ο Daniel Blake, κλινικός ψυχολόγος στο Huntington Woods.

Αν και η μελέτη πραγματοποιήθηκε το 1958, στη σημερινή ψηφιακή εποχή υπάρχουν ακόμη περισσότερες περιπτώσεις για εκφοβισμό και πολλές φορές αυτό που μπορεί να έχει περιοριστεί στο σχολείο ακολουθεί τώρα τα παιδιά και στο σπίτι. Πολλά κράτη έχουν θεσπίσει νόμους ή πολιτικές κατά του εκφοβισμού που ασχολούνται άμεσα με το cyberbullying. Με τις πολλές διαφορετικές ενασχολήσεις των παιδιών σήμερα, οι γονείς χρειάζεται να προωθήσουν τον ανοικτό διάλογο με τα παιδιά τους, λέει ο Stuart Twemlow, καθηγητής της ψυχιατρικής και των συμπεριφοριστικών επιστημών στο Baylor College of Medicine στο Χιούστον. "Τα παιδιά μπορεί να πέφτουν θύματα εκφοβισμού χωρίς οι γονείς να το γνωρίζουν καθόλου", λέει ο Twemlow. "Πρέπει να συνεχίσουμε να μιλάμε για τον εκφοβισμό, ώστε τα παιδιά να γνωρίζουν ότι είναι αποδεκτό να μιλάμε γι 'αυτό, ότι επιτρέπεται να κλαίνε αν πέσουν θύματα εκφοβισμού και ότι είναι επιτρεπτό να μην τους αρέσει και να θέλουν να το αλλάξουν".

Αντίστοιχα περιστατικά cyberbullying που έχουν παρατηρηθεί στις ΗΠΑ, έχουν οδηγήσει σε διάφορες περιπτώσεις αυτοκτονίας κατά το παρελθόν έτος. Παρομοίως, η μελέτη διαπίστωσε ότι οι συμμετέχοντες που ήταν θύματα εκφοβισμού όταν ήταν παιδιά, είχαν υψηλότερα επίπεδα άγχους και αυτοκτονικές σκέψεις ή ακόμα και τάσεις αυτοκτονίας σχέδια στην ηλικία των 45 από ότι εκείνοι που δεν ήταν θύμα εκφοβισμού.

"Αν και ένας συγκεκριμένος αριθμός παιδιών που έπεσαν θύμα εκφοβισμού καταλήγουν χωρίς κανένα πρόβλημα στην ενήλικη ζωή τους, η παραπάνω ψυχολογική έρευνα καταδεικνύει ότι ο εκφοβισμός μπορεί να συμβάλει σε μετέπειτα αποτελέσματα στους διάφορους τομείς της ζωής", λέει ο Arseneault. "Ο εκφοβισμός δυστυχώς δεν αποτινάσσεται από τον άνθρωπο καθώς μεγαλώνει".

9. Οι αντιλήψεις και απόψεις μαθητών, εκπαιδευτικών και γονιών

9.1. ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Τα θύματα των εκφοβιστικών εκδηλώσεων στο σχολικό περιβάλλον αποδέχονται τον εαυτό τους ως τον “αδύναμο” αποδέκτη των βίαιων επιθέσεων και αισθάνονται ότι εκείνα ευθύνονται για ό,τι τους συμβαίνει. Συχνά πιστεύουν πως υστερούν σε κοινωνικές δεξιότητες και πως δεν έχουν τα επαρκή εσωτερικά εφόδια που να τους εξασφαλίζουν αυτάρκεια (Αρτινοπούλου, 2001). Νιώθουν επομένως, ανόητοι, αποτυχημένοι και μη-ελκυστικοί σε κοινωνικό επίπεδο, ενώ μερικές φορές εκτιμούν ότι ο εκφοβισμός στον οποίο υποβάλλονται οφείλεται σε ένα είδος “διαφορετικότητας” της προσωπικότητάς τους.

Έτσι, η αδυναμία τους να υπερασπιστούν ουσιαστικά και ριζικά τον εαυτό τους, τους οδηγεί στην εσωστρέφεια, την απομόνωση και τελικά στην περιθωριοποίηση. Διακατέχονται από συναισθήματα φόβου, ντροπής, θυμού και ενοχής. Οδηγούνται έτσι στην απαξίωση της εκτίμησής τους (Salmivalli & Nieminen, 2001; Solberg & Olweus, 2003), με αποτέλεσμα να βιώνουν ένα συνεχές άγχος ή άλλες ψυχοσωματικές διαταραχές όπως φοβίες, διαταραχές στον ύπνο, κατάθλιψη (Kaltiala-Heino et al., 2000) ή ακόμη και αυτοκτονικές τάσεις (Holt et al., 2015). Καταφεύγουν σε υποτακτική, αμυντική συμπεριφορά με υποχώρηση και μη-διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, ενώ σπάνια καταγγέλλουν το περιστατικό εκφοβισμού, θεωρώντας το ως μια πραγματικότητα που δεν υφίσταται αλλαγές.

Όσον αφορά το σχολικό περιβάλλον, τα θύματα το ταυτίζουν με την έννοια της ανασφάλειας και της αποδοκιμασίας. Επομένως, παρουσιάζουν άρνηση να συμμετάσχουν σε σχολικές δραστηριότητες, γιατί έχουν βιώσει συναισθήματα μοναξιάς, εγκατάλειψης και αποξένωσης από τους συνομηλίκους τους. Συχνά απουσιάζουν από το σχολείο και αποκτούν μαθησιακές δυσκολίες και εν τέλει μείωση της σχολικής επίδοσής τους (Hawker & Boulton, 2000).

9.2. ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΘΥΤΩΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Οι μαθητές που εμπλέκονται σε εκφοβιστικές συμπεριφορές χαρακτηρίζονται από υπερβολική αυτοεκτίμηση, επιθετικότητα, έντονη παρορμητικότητα, μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου (Unnever & Cornell, 2003) και χαμηλή ενσυναίσθηση (Bernstein & Watson, 1997). Αισθάνονται την ανάγκη για κυριαρχία και επιβολή εξουσίας, γι' αυτό τους αρέσει να περιβάλλονται από συμμαθητές τους, οι οποίοι τους θεωρούν “αρχηγό” τους.

Μέσο διαχείρισης των προβλημάτων τους είναι η αντεπίθεση και η βιαιότητα, ενώ δυσκολεύονται στη διαλεκτική επίλυση των διαφορών τους. Ουσιαστικά πιστεύουν ότι με την εκφοβιστική τους συμπεριφορά απέναντι στους συμμαθητές τους αποκτούν δημοτικότητα, αναπτύσσουν φίλιες που δύσκολα τους προδίδουν, διαχειρίζονται με περισσότερη ευκολία τις καταστάσεις, εφόσον έχουν άμεσο έλεγχο πάνω σε ο,τιδήποτε προκύψει και κερδίζουν το σεβασμό και την εκτίμηση όλων. Διακατέχονται, έτσι, από ένα ασυνήθιστα ελάχιστο άγχος που τους καθιστά ψύχραιμους και ικανούς να αντιμετωπίσουν το περιβάλλον τους, στο οποίο έχουν αναπτύξει ένα βαθμό εχθρότητας.

Στην πραγματικότητα, οι θύτες των εκφοβιστικών συμπεριφορών αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες, όπως η κακή επίδοση στα μαθήματα, οι διαπληκτισμοί με τους εκπαιδευτικούς, η μειωμένη δημοτικότητα και κατά πάσα πιθανότητα οι κακές σχέσεις με το δικό τους οικογενειακό περιβάλλον (<http://www.e-abc.eu/gr/to-ergo>; Adder, 1998-Pelegrini, et al., 1999; Olthof and Coossens, 2008).

9.3. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

Σύμφωνα με έρευνες και συζητήσεις που έχουν διεξαχθεί, φαίνεται πως οι γονείς σε μεγάλο ποσοστό, είναι ενημερωμένοι για τον σχολικό εκφοβισμό και μπορούν να αντιληφθούν τυχόν περιστατικά που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους, χωρίς να γνωρίζουν το ειδικό λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται για την καταγραφή του φαινομένου.

Η ευρωπαϊκή δημοσκόπηση του OBESSU (<http://www.obessu.org/behind-the-big-march>) έδειξε πως μεγάλο ποσοστό των γονέων θεωρεί πως ο σχολικός εκφοβισμός είναι μια συνηθισμένη πρακτική μεταξύ των συμμαθητών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ένας στους έξι ενήλικες δήλωσε πως η επικρατέστερη άποψη για το φαινόμενο είναι αυτή που θεωρεί ότι μέσω του σχολικού εκφοβισμού τα παιδιά διαμορφώνουν το χαρακτήρα τους. Βάση του 34% των ερωτηθέντων, πιστεύεται πως ο σχολικός εκφοβισμός είναι μια “φυσιολογική πράξη” που διαπράττουν οι μαθητές καθώς μεγαλώνουν.

Κάποιοι γονείς αντιμετωπίζουν τον σωματικό εκφοβισμό ως την σημαντικότερη εκδοχή του σχολικού εκφοβισμού, συγκριτικά με τις υπόλοιπες μορφές του και πιστεύουν ότι τα αγόρια εμπλέκονται περισσότερο από τα κορίτσια. Από τις έρευνες διαπιστώθηκε επίσης, πως πολλοί γονείς προτρέπουν τα παιδιά τους να προβούν σε παρόμοιες παραβατικές συμπεριφορές όταν έρχονται αντιμέτωποι με περιστατικά εκφοβισμού, όπως να εκφράσουν την αδιαφορία τους ή και να αντεπιτεθούν (Sawyer et al., 2011).

Πολλοί από τους γονείς διακατέχονται από τη λανθασμένη αντίληψη ότι το θύμα θα πρέπει να μάθει να αντιμετωπίζει μόνο του την κατάσταση. Έτσι σε πολλές περιπτώσεις οι γονείς δεν δίνουν τη δέουσα προσοχή, με αποτέλεσμα τα περιστατικά να αποσιωπούνται ή να μην αντιμετωπίζονται. Η περιορισμένη ευαισθητοποίηση από τη μεριά των γονέων που προκύπτει ασφαλώς από την έλλειψη γνώσεων, δεξιοτήτων και ενημέρωσης, οδηγεί σε ένα είδος “αποδοχής” του φαινομένου από τη μεριά της οικογένειας.

Κάποιοι γονείς θεωρούν επίσης πως ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που δεν σχετίζεται με το σχολικό περιβάλλον, γεγονός που αναδεικνύει την απαξίωση του ίδιου του σχολείου στα μάτια των γονέων (Sterling Honig & Zdunowski-Sjoblom, 2014). Έτσι, έστω και αν αντιληφθούν φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού, οι γονείς δεν τα κρίνουν σημαντικά και δεν τα καταγγέλλουν στο προσωπικό του σχολείου.

9.4. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ

Υπάρχουν ασάφειες, συγχύσεις και ποικίλες αντιλήψεις για το θέμα του σχολικού εκφοβισμού. Από τις έρευνες φαίνεται πως οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί εντάσσουν στον όρο “εκφοβισμός” τις σωματικές επιθέσεις, τις απειλές και τον εξαναγκασμό των παιδιών να κάνουν πράγματα που δεν θέλουν. Ωστόσο, δεν συμπεριλαμβάνουν στον όρο συμπεριφορές που σχετίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό και την κοροϊδία (Boulton, 1997). Οι γυναίκες εκφράζουν αρνητικότερη στάση από τους άνδρες στο φαινόμενο αυτό, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσουν θετικότερη στάση προς τα θύματα. Επίσης, άτομα που εργάζονται μακροχρόνια ως εκπαιδευτικοί, φαίνεται πως αναπτύσσουν λιγότερο θετική στάση απέναντι στα θύματα. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως είναι καθήκον τους να αντιμετωπίζουν τα περιστατικά, ωστόσο, δηλώνουν ότι διακατέχονται από χαμηλή αυτοπεποίθηση λόγω της έλλειψης εξειδικευμένης εκπαίδευσής τους στα συγκεκριμένα ζητήματα.

Από έρευνες σε φοιτητές παιδαγωγικών τμημάτων, προκύπτει πως οι ερωτηθέντες θεωρούν τον σωματικό εκφοβισμό σοβαρότερο από το λεκτικό, ενώ πιστεύουν πως ο κοινωνικός αποκλεισμός συμπεριλαμβάνεται στον όρο “σχολικός εκφοβισμός” με λιγότερη βαρύτητα, εφόσον τα αποτελέσματά του δεν μπορούν εύκολα να εντοπισθούν, γιατί δεν είναι ορατά και διακριτά (Craig, Henderson & Murphy, 2000). Επιπροσθέτως, φαίνεται πως παραλείπουν τον παράγοντα της επανάληψης, μάλλον γιατί δεν έχουν αποσαφηνίσει πλήρως τον όρο, ο οποίος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του προτύπου εκφοβιστικής συμπεριφοράς (Mishna, Scarcello, Pepler & Wiener, 2005).

Εκπαιδευτικοί με περισσότερη ενσυναίσθηση κατανοούν καλύτερα τις καταστάσεις θυματοποίησης και παρεμβαίνουν περισσότερο, ενώ αντιλαμβάνονται τους θύτες ως προσωπικότητες με χαμηλή αυτοεκτίμηση, ελάχιστες κοινωνικές δεξιότητες και χαμηλές σχολικές επιδόσεις (Nicolaidis, Toda and Smith, 2002).

Τέλος, σε διακρατική έρευνα που εφαρμόστηκε σε τρεις χώρες, φάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν επαρκή αντίληψη των μορφών και των διαστάσεων του φαινομένου. Θεωρούν πως το σημερινό σχολείο οφείλει να αναλάβει ένα σημαντικό κοινωνικοπαιδαγωγικό ρόλο για την αντιμετώπιση αλλά κυρίως την πρόληψη του φαινομένου, εμπλέκοντας τους σχετιζόμενους με το πρόβλημα φορείς σε προγράμματα που θα τους οδηγήσουν στην ενεργοποίησή τους (Kyriakou et al., 2014).

9.5. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΩΣ ΘΕΑΤΕΣ-ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΕΣ

Τα παιδιά που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ως θεατές, συνήθως παραμένουν αμέτοχα στα περιστατικά αυτά, καθώς εξοικειώνονται με καταστάσεις που προκαλούν σωματικό ή ψυχικό πόνο και διαμορφώνουν τη λανθασμένη αντίληψη επικράτησης της εξουσίας του “ισχυρού”.

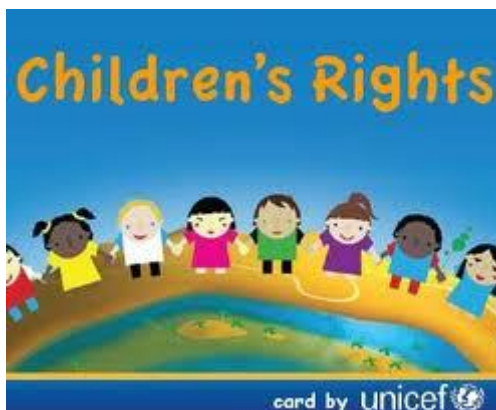
Αδυνατώντας να παρέμβουν, εφόσον ενδέχεται να διστάζουν να συνδεθούν με τα θύματα φοβούμενοι πως θα θυματοποιηθούν οι ίδιοι, αισθάνονται θυμό, ντροπή και ενοχή λόγω της στάσης τους (Rivers et al., 2009). Ωστόσο, συνήθως παραμένουν ουδέτεροι παρατηρητές, σεβόμενοι τον “δυνατό” θύτη, αποσιωπούν το γεγονός και συμπράττουν με τους εκφοβιστές γελώντας ή παροτρύνοντας κατά τη διάρκεια επιθετικών ενεργειών. Συχνά μάλιστα, υποστηρίζουν ή θαυμάζουν εμφανώς το δράστη και υποκινούν την εμπλοκή άλλων μαθητών σε επεισόδια θυματοποίησης (Salmivalli et al., 2011; Andreou, 2007).

Άλλες φορές οι παρατηρητές φαίνεται να προτιμούν την αδιαφορία και την απομάκρυνση από το περιστατικό εκφοβισμού, μη θέλοντας να αναλάβουν σαφή στάση ανάμεσα στο θύτη και στο θύμα, συχνά γιατί δεν θέλουν να φανούν στα μάτια των συμμαθητών τους ως τα “καρφιά” της τάξης. Φαίνεται ότι δεν αντιλαμβάνονται πως η στάση τους αυτή δεν αποτελεί στάση μη παρεμβολής, καθώς έτσι ενισχύουν το ρόλο του εκφοβιστή, ο οποίος ίσως προβεί σε περαιτέρω εκφοβιστικές ενέργειες με σκοπό να “κερδίσει” το ενδιαφέρον των αδιάφορων συμμαθητών. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι **η σιωπή συνιστά συμμετοχή!**

10. Το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου

Σύμφωνα με τη **Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού** (www.0-18.gr/gia-megaloyw/dsdp), ως **παιδί θεωρείται κάθε ανθρωπίνον μικρότερο των δεκαοκτώ ετών**, εκτός κι αν η ενηλικίωση επέρχεται νωρίτερα, σύμφωνα με την ισχύουσα σε κάθε χώρα νομοθεσία.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού περιλαμβάνει **τρεις κατηγορίες δικαιωμάτων**:

- Την προστασία από κάθε μορφής κακοποίηση, εκμετάλλευση, διάκριση, ρατσισμό και άλλες καταστάσεις που απειλούν τα δικαιώματα του παιδιού.
- Τις παροχές όπως είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση, στην υγεία, στην πρόνοια και στην ψυχαγωγία.
- Τη συμμετοχή, όπως είναι το δικαίωμα στην έκφραση της γνώμης, στην πληροφόρηση και στον ελεύθερο χρόνο.

Επομένως, **βασικός στόχος** είναι η λήψη μέτρων για την ελεύθερη έκφραση της προσωπικότητας των παιδιών και των απόψεων τους, καθώς και το δικαίωμα της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση της κοινωνικής τους πραγματικότητας.

10.1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η **Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου του 1990 και έχει μέχρι σήμερα κυρωθεί σε 193 χώρες, περιλαμβάνει ως κατηγορία την προστασία από κάθε μορφής κακοποίηση, εκμετάλλευση, διάκριση, ρατσισμό και άλλες καταστάσεις που απειλούν τα δικαιώματα του παιδιού (www.0-18.gr/gia-megaloyw/dsdp). Με το **άρθρο 2**, δεσμεύονται τα συμβαλλόμενα κράτη να σέβονται τα δικαιώματα που περιλαμβάνονται στη σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στην δική τους δικαιοδοσία χωρίς καμία διάκριση και να το προστατεύουν λαμβάνοντας κάθε φορά τα απαραίτητα μέτρα. Επίσης στο **άρθρο 3,1** αναφέρεται πως «σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού». Στη συνέχεια στο **άρθρο 19** τονίζεται πως τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να «λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, για να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανόμενης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο, του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί». Στα μέτρα αυτά προστασίας πρέπει να περιλαμβάνονται, αν είναι απαραίτητο, αποτελεσματικές διαδικασίες για την εκπόνηση κοινωνικών προγραμμάτων, που θα στοχεύουν στην υποστήριξη του παιδιού και των ανθρώπων που έχουν την επιμέλεια του, αλλά και για άλλες μορφές πρόνοιας καθώς και για το χαρακτηρισμό, την αναφορά, την παραπομπή, την ανάκριση, την περίθαλψη και την παρακολούθηση της εξέλιξης τους στις περιπτώσεις κακής μεταχείρισης του παιδιού και, όπου χρειάζεται, για διαδικασίες δικαστικής παρέμβαση. Συμπερασματικά, σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, κάθε παιδί πρέπει να απολαμβάνει την προστασία των δικαιωμάτων του για τη σωστή σωματική, ψυχική και πνευματική του ανάπτυξη. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παραβρίσκεται σε καταστάσεις που απειλούν την ακεραιότητα του: ψυχική, σωματική και πνευματική. Ο ρόλος των φορέων κοινωνικοποίησης (ιδιαίτερα της οικογένειας και του σχολείου, οι οποίοι αναλαμβάνουν την πολυεπίπεδη μετάδοση, εμπέδωση, πραγμάτωση και διαφύλαξη των δικαιωμάτων του παιδιού) αποφαίνεται ιδιαίτερα σημαντικός στο πλαίσιο αυτό. Τα παιδιά δικαιούνται να προστατεύονται από κάθε μορφής βία και το δικαίωμα τους συνδέεται άμεσα με τα δικαιώματα τους στην υγεία, την φροντίδα, την ψυχο-σωματική τους ανάπτυξη, την καλλιέργεια των ικανοτήτων, των δεξιοτήτων και των ταλέντων τους, στην μάθηση, την ελεύθερη έκφραση των απόψεων τους, την ενημέρωση, την ψυχαγωγία, τη συμμετοχή τους στο κοινωνικό σύνολο και στα κοινωνικά δρώμενα, στο δικαίωμα τους για διαφορετικότητα και προστασία από κάθε είδους διάκριση.

10.2. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το **Συμβούλιο της Ευρώπης** (ένας διεθνής οργανισμός με 47 κράτη-μέλη της Ευρώπης και της ανατολικής περιφέρειας της, σκοπός του οποίου είναι η ευρωπαϊκή ενοποίηση, γι' αυτό και τονίζει τα νομικά πρότυπα και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων) ανέπτυξε το 2004 ένα πρόγραμμα που στόχευε στη δημιουργία ενός **«Ευρωπαϊκού Καταστατικού Χάρτη για Δημοκρατικά Σχολεία Χωρίς Βία»**, που συντάχθηκε με τη συνεργασία μαθητών από 26 σχολεία 19 χωρών. Επίσης, η στρατηγική του Συμβουλίου για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού παρουσιάστηκε το Δεκέμβριο του 2007 στις **Οδηγίες για την Προώθηση και Προστασία των Δικαιωμάτων του Παιδιού** (EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/human_rights_in_third_countries/133604_en.htm) και ανακοινώθηκε η ανάγκη για πληρέστερη κατανόηση των δικαιωμάτων του παιδιού που θα μπορούσε να επιτευχθεί με τη λήψη αποτελεσματικών νομοθετικών, διοικητικών, δικαστικών και άλλων μέτρων για να αποτραπεί η παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού. Ακόμη, εδόθησαν οδηγίες για νομοθέτηση εθνικών εγγυήσεων που αφορούν την προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, την παροχή αποτελεσματικής εκπαίδευσης όλων όσων ασχολούνται με τα παιδιά, με στόχο την ασφάλεια των δικαιωμάτων του παιδιού και την εφαρμογή των διεθνών κανόνων. Τέλος, έγιναν επισημάνσεις λήψης μέτρων ενάντια στις μορφές βίας που εξακολουθούν να παραβιάζουν τα δικαιώματα του παιδιού, όπως η φυσική, πνευματική, ψυχολογική και σεξουαλική βία, ο βασανισμός, η κακοποίηση, η εκμετάλλευση και η ταπεινωτική μεταχείριση. Το Συμβούλιο επικεντρώνεται στην δημοκρατική λειτουργία του σχολείου ώστε να υπάρξει εφαρμογή και εμπέδωση των δικαιωμάτων του παιδιού.

Επιπρόσθετα, το Συμβούλιο της Ευρώπης δημιούργησε το **πρόγραμμα 'Building a Europe for and with the children'** τον Απρίλιο του 2006 (<http://www.coe.int/el/web/children>). Το πρόγραμμα είχε ως αρχικό του σκοπό για τα έτη 2011-2015 την αποτελεσματική εφαρμογή των προτύπων που ήδη υπάρχουν για τα δικαιώματα του παιδιού. Επικεντρώνεται στην προώθηση φιλικών προς το παιδί υπηρεσιών και συστημάτων, την εξάλειψη όλων των μορφών βίας ενάντια στα παιδιά, την εγγύηση των δικαιωμάτων τους σε περιπτώσεις που είναι επιρρεπή σε απειλές και την προώθηση της συμμετοχής τους. Καλείται να εφαρμόσει τις **4 βασικές αρχές του Συνεδρίου των Ηνωμένων Εθνών πάνω στα δικαιώματα του παιδιού** που αφορούν:

- ♣ Στην εξάλειψη των διακρίσεων
- ♣ Στην αφοσίωση στο καλύτερο συμφέρον του παιδιού
- ♣ Στο δικαίωμα του παιδιού στη ζωή, στην επιβίωση και την ανάπτυξη
- ♣ Στον σεβασμό των απόψεων του παιδιού, καθώς επίσης και την αλληλεξάρτηση και το αδιαίρετο των δικαιωμάτων των παιδιών.

10.3. ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η Ελλάδα έχει εγκρίνει την **Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού** και είναι υποχρεωμένη να εφαρμόζει τους κανόνες της.

Επιπλέον, υπάρχει η **Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου**, η οποία αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας πάνω σε θέματα που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου (υποκατηγορία των οποίων είναι τα δικαιώματα του παιδιού).

Ταυτόχρονα, ο **Συνήγορος του Παιδιού**, ο οποίος είναι κατοχυρωμένος ως **ανεξάρτητη αρχή** από το Σύνταγμα, έχει ως κύριο αντικείμενο την προάσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Η λειτουργία του καθορίζεται στον Νόμο 3094/2003 (με τον οποίο δημιουργήθηκε και ο **Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού**) και στον Κανονισμό Λειτουργίας του (ΠΔ 273/1999) στο πλαίσιο που θέτουν οι διατάξεις του Συντάγματος. Στις αρμοδιότητες του είναι να διαμεσολαβεί, ύστερα από αναφορές πολιτών, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού, επιδιώκοντας την προστασία και την αποκατάστασή τους. Ακόμη, μπορεί να δράσει από μόνος του σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων, αν το θεωρεί απαραίτητο. Επίσης αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την παρακολούθηση και προώθηση της εφαρμογής των διεθνών συμβάσεων και της λοιπής εθνικής νομοθεσίας για τα δικαιώματα του παιδιού. Ο θεσμός του Συνηγόρου του Παιδιού λειτουργεί ήδη σε 24 χώρες από τα 47 κράτη- μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

11. Μέτρα και τεχνικές πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου

11.1. Μέτρα αντιμετώπισης

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας είναι απαραίτητο να ληφθούν ορισμένα αυστηρά μέτρα από πολλούς και διαφορετικούς φορείς (οικογένεια, σχολείο, πολιτεία), προκειμένου το φαινόμενο αυτό να περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό.

Αναλυτικότερα, **το σχολείο** αποτελεί ένα από τα πιο συχνά περιβάλλοντα εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού. Για τον λόγο αυτό, τα μέλη του σχολείου (διευθυντής, καθηγητές, οι ίδιοι οι μαθητές) οφείλουν να λάβουν κάποια βασικά μέτρα για την εξάλειψη του φαινομένου. Συγκεκριμένα, σε επίπεδο σχολείου είναι απαραίτητο να τεθεί υπεύθυνη μια ομάδα αποτελούμενη τόσο από εκπαιδευτικούς όσο κι από μαθητές που θα αναλάβουν την αποτελεσματική εποπτεία και επίβλεψη του σχολικού περιβάλλοντος καθώς και την αναφορά περιστατικών βίας στο πλαίσιο αυτού. Επιπλέον, το σχολείο από την πλευρά του, μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων κατά της ενδοσχολικής βίας, μέσα από ομιλίες (ημερίδες) για τις επιπτώσεις του φαινομένου και συζητήσεις ανάμεσα σε γονείς, εκπαιδευτικούς και μαθητές μπορεί να συμβάλλει θετικά στην μείωση του σχολικού εκφοβισμού.

Ακόμη, ένας άλλος σημαντικός φορέας που μπορεί να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου αποτελεί **η οικογένεια**. Οι **γονείς του παιδιού που εκφοβίζεται (του θύματος)**, όταν αντιληφθούν την κρισιμότητα της κατάστασης κι ότι το παιδί τους κινδυνεύει, οφείλουν να του παρέχουν ασφάλεια και κυρίως υποστήριξη. Θα πρέπει να έρθουν σε στενή συνεργασία με το σχολείο, τους εκπαιδευτικούς καθώς και τους στενούς του φίλους, έτσι ώστε να πληροφορηθούν για την έκταση του προβλήματος. Έπειτα, μπορούν να βοηθήσουν το παιδί τους με την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης από κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας εξακολουθώντας να ελέγχουν την εξέλιξη της κατάστασης. Ακόμη, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνούν το εξής: κυριότερος σκοπός είναι να βοηθήσουν το παιδί τους κι όχι να τιμωρήσουν τον θύτη.

Από την άλλη πλευρά, οι **γονείς του παιδιού που εκφοβίζει (του θύτη)** θα πρέπει κι αυτοί με την σειρά τους να αναζητήσουν τα βαθύτερα και πιο σημαντικά αίτια που οδήγησαν το παιδί τους σε τέτοιου είδους συμπεριφορές (θα πρέπει να αναλογιστούν το μερίδιο ευθύνης που έχουν οι ίδιοι). Στην συνέχεια, οφείλουν να έρθουν σε επαφή με το σχολικό περιβάλλον (καθηγητές και συμμαθητές) προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα. Επίσης, η αναζήτηση βοήθειας από κάποιον παιδοψυχολόγο θα μπορούσε να αποτρέψει την υιοθέτηση ακόμη περισσότερων βίαιων συμπεριφορών. Τέλος, θα πρέπει με σωστό τρόπο να ξεκαθαρίσουν στο παιδί τους τις κυρώσεις που θα υποστεί σε περίπτωση επανάληψης μιας τέτοιας αντίδρασης (με κανέναν τρόπο δεν πρέπει να συμπεριλαμβάνουν την σωματική τιμωρία). Ο Πίνακας 4 που ακολουθεί, παρουσιάζει επιγραμματικά όσα αναφέρθηκαν:

Στο σχολείο:	<ul style="list-style-type: none"> • υπεύθυνη μια ομάδα για την αποτελεσματική εποπτεία και επίβλεψη του σχολικού περιβάλλοντος • αναφορά και καταγραφή περιστατικών βίας • εφαρμογή προγραμμάτων κατά της ενδοσχολικής βίας • ομιλίες (ημερίδες) για τις επιπτώσεις του φαινομένου • συζητήσεις ανάμεσα σε γονείς, εκπαιδευτικούς και μαθητές
Γονείς θύματος:	<ul style="list-style-type: none"> • παρέχουν ασφάλεια και κυρίως υποστήριξη • να έρθουν σε στενή επαφή και συνεργασία με το σχολείο, τους εκπαιδευτικούς καθώς και τους στενούς του φίλους, έτσι ώστε να πληροφορηθούν για την έκταση του προβλήματος • παροχή ψυχολογικής υποστήριξης από κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας • κυριότερος σκοπός είναι να βοηθήσουν το παιδί τους κι όχι να τιμωρήσουν τον θύτη
Γονείς θύτη:	<ul style="list-style-type: none"> • να αναζητήσουν τα βαθύτερα και πιο σημαντικά αίτια που οδήγησαν το παιδί τους σε τέτοιου είδους συμπεριφορές • να αναλογιστούν το μερίδιο ευθύνης που τους αναλογεί • να έρθουν σε επαφή με το σχολικό περιβάλλον (καθηγητές και συμμαθητές) • αναζήτηση βοήθειας από κάποιον παιδοψυχολόγο • να ξεκαθαρίσουν στο παιδί τους τις κυρώσεις που θα υποστεί σε περίπτωση επανάληψης μιας τέτοιας αντίδρασης (με κανέναν τρόπο δεν πρέπει να συμπεριλαμβάνουν την σωματική τιμωρία)

Πίνακας 4: Μέτρα αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

(<http://lykdolian.ioa.sch.gr/wpcontent/uploads/2015/02/%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%A9%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%97%CE%A3%CE%A3%CE%A7%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%95%CE%9A%CE%A6%CE%9F%CE%92%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5.pdf>)

Το **Δίκτυο Κατά της Βίας στο Σχολείο** προτείνει τα εξής μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού (<http://www.antibullyingnetwork.gr/page.aspx?id=106>):

Από μέρος του **σχολείου**:

- Το σχολείο πρέπει να έχει ευρεία πολιτική κατά της βίας και του εκφοβισμού διαμορφωμένη με τη συμμετοχή των ίδιων των μαθητών.
- Είναι ανάγκη να υπάρχει μη-στιγματιστική πολιτική για τα θύματα και τους θύτες σχολικής βίας.
- Καθίσταται ανάγκη να υπάρχει μία γενική πολιτική για τη διαγωγή των μαθητών και των εκπαιδευτικών και για τις προϋποθέσεις συμβίωσης σε ασφαλές περιβάλλον.
- Πρέπει να υπάρχουν προϋποθέσεις ανάπτυξης της δημοκρατίας στη δομή του σχολείου και της σχολικής τάξης.
- Το σχολείο πρέπει να ενδυναμώνει τη θετική συμπεριφορά των μαθητών.
- Το σχολείο είναι απαραίτητο να προβεί προς πληροφόρηση σε όλα τα επίπεδα για τους σχολικούς κανόνες και την πολιτική πρόληψης της βίας.
- Το σχολείο πρέπει να προωθεί τις τακτικές συναντήσεις μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών.
- Καθίσταται ανάγκη ενίσχυσης των δυνατοτήτων του σχολείου για εφαρμογή θετικών αλλαγών.

Από μέρους των εκπαιδευτικών και της εκπαίδευσης:

- Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να υποστηρίζουν τη δυναμική της ομάδας και να διαθέτουν κοινωνικές δεξιότητες και γνώσεις της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης των παιδιών, καθώς επίσης και γνώσεις για τη βία και την επιθετικότητα.
- Πρέπει να είναι πληροφορημένοι για τον εκφοβισμό και να έχουν σαφείς ρόλους στην κατανομή του προσωπικού του σχολείου, όσον αφορά στον εντοπισμό τέτοιων φαινομένων.
- Να είναι ενημερωμένοι για το πρόβλημα και να υπάρχει κλινική επίβλεψη και συμβουλευτική.
- Να υπάρχει άμεση συνάντηση των εκπαιδευτικών, ύστερα από την εκδήλωση περιστατικού βίας.
- Οι εκπαιδευτικοί να είναι μνημένοι και να προωθούν την ομαδική εργασία και τη συνεργασία.
- Να προωθείται η ψυχική υγεία των εκπαιδευτικών στους χώρους εργασίας.

Από μέρους του φυσικού περιβάλλοντος:

- Η τάξη πρέπει να διακρίνεται για την καθαριότητά της.
- Η καλαίσθητη επίπλωση της τάξης δημιουργεί θετικό μαθησιακό περιβάλλον.
- Είναι ανάγκη να βελτιωθεί η επίβλεψη των μαθητών κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων.
- Είναι ανάγκη να υπάρχει ασφάλεια στο προαύλιο.
- Πρέπει να υπάρχει τακτοποίηση της ροής των μαθητών προς το σχολικό κτίριο και τις τάξεις.

Από μέρους της σχολικής τάξης:

- Να υπάρχει θετική ανταπόκριση απ' όλη την τάξη, σαφείς κανόνες για μη-βίαιη συμπεριφορά.
- Να υπάρχει σε κάθε τάξη πολιτική κατά της βίας, με συμμετοχή και διάλογο των μαθητών.

Από μέρους των μαθητών:

- Οι μαθητές πρέπει να αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες για συναισθηματική και κοινωνική πληρότητα, αυτοέλεγχο και δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων.
- Πρέπει να προάγεται η ενεργητική συμμετοχή τους.
- Πρέπει να υπάρχει συνεργατική μάθηση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των μαθητών που διαθέτουν διαφορετικά επίπεδα ικανοτήτων και δεξιοτήτων.
- Οι μαθητές πρέπει να είναι πληροφορημένοι για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και να έχουν διαφορετικούς ρόλους σε καταστάσεις εκφοβισμού, έτσι ώστε να υπάρξει ευαισθητοποίηση.
- Οι μαθητές χρειάζεται να αναπτύξουν την πολιτική ευαισθητοποίησή τους και να έχουν περισσότερες ευκαιρίες να εκφράσουν τις απόψεις τους.
- Πρέπει να υπάρχει διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων (peer-mediation).
- Πρέπει να υπάρχει συμβουλευτική και επαγγελματικός προσανατολισμός για τη μείωση των πιθανοτήτων σχολικής αποτυχίας.
- Πρέπει να υπάρχουν μέθοδοι αυτοπροστασίας των υποψηφίων παιδιών-θυμάτων.

Από μέρους της οικογένειας:

- Είναι ανάγκη να υπάρχει συνεργασία μεταξύ του σχολείου και των οικογενειών των μαθητών.
- Είναι απαραίτητη η ύπαρξη βούλησης, συνεργασίας και εμπλοκής των γονέων στο πρόγραμμα πρόληψης της βίας στο σχολείο.
- Πρέπει να υπάρχει σεβασμός στην εμπειρία των γονέων και θετική συνεργασία ως προς την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων.
- Πρέπει οι οικογένειες να έχουν πληροφόρηση από τους μαθητές και το διδακτικό προσωπικό του σχολείου για θέματα που αφορούν τους μαθητές.
- Καθίσταται ανάγκη να υπάρχει εκπαίδευση των γονέων για τη χρησιμοποίηση κατάλληλων μεθόδων και τεχνικών στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.
- Είναι απαραίτητη η υποστήριξη ανοιχτών συζητήσεων με όλες τις οικογένειες των μαθητών υπό την παρουσία ή την απουσία εκπαιδευτικών.

Από μέρους της κοινότητας:

- Είναι απαραίτητη η βούληση της κοινότητας για δικτύωση με τα προγράμματα πρόληψης της σχολικής βίας.
- Πρέπει η κοινότητα να συνεργάζεται με φορείς υγείας, εκπαίδευσης, αστυνομίας και δικαιοσύνης καθώς και με υπηρεσίες κοινωνικο-ψυχολογικής στήριξης των νέων.
- Πρέπει να υπάρξουν πρωτόκολλα συνεργασίας σε προγράμματα και κοινές δραστηριότητες του σχολείου και της κοινότητας.
- Είναι αναγκαία η πληροφόρηση στα ΜΜΕ και τις τοπικές υπηρεσίες για την πολιτική πρόληψης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

11.2. Τεχνικές διαχείρισης μιας σύγκρουσης

11.2.1. Η άμεση επέμβαση

Η διαχείριση των περιστατικών βίαιης συμπεριφοράς γίνεται σύμφωνα με μια διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται, βάσει ενός πρωτοκόλλου που διαμορφώνεται από τη σχολική μονάδα. Αυτό σημαίνει πως η διαχείριση των περιστατικών είναι μέρος της κοινά συμφωνημένης πολιτικής της σχολικής μονάδας και αποτελεί ευθύνη όλων των εκπαιδευτικών του σχολείου και όχι του καθένα από αυτούς ξεχωριστά. Το πρωτόκολλο διαχείρισης των περιστατικών εκφοβιστικής συμπεριφοράς αναφέρει με σαφήνεια ποιος είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση, που γίνεται, τη σοβαρότητα των διάφορων περιστατικών, τις συνέπειες για τους δράστες, την εμπλοκή των γονιών και τη διαδικασία παρακολούθησης της εξέλιξης ενός περιστατικού (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008).

Ο εκπαιδευτικός που αναλαμβάνει τη διαχείριση του περιστατικού βίαιης συμπεριφοράς πρέπει να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες στρατηγικές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Ωστόσο για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού, δεν αρκεί να ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο ενεργειών και δράσεων, καθώς αυτές αποτυγχάνουν μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα. Βάσει ερευνητικών πορισμάτων προτείνονται οι παρακάτω στρατηγικές:

A. ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΕΠΙ ΤΟΠΟΥ

Για να σταματήσουν τον εκφοβισμό ακριβώς την χρονική στιγμή που συμβαίνει, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ακολουθήσουν τα παρακάτω βήματα:

- Να παρέμβουν άμεσα.
- Να χωρίσουν τα παιδιά που συμμετέχουν.
- Να βεβαιωθούν ότι το κάθε παιδί είναι ασφαλές.
- Να καλύψουν τυχόν άμεσες ιατρικές ή ψυχικές ανάγκες υγείας των παιδιών.
- Να διατηρήσουν την ψυχραιμία τους. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να καθησυχάσουν τα παιδιά που συμμετέχουν, συμπεριλαμβανομένων των παρευρισκόμενων.

Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι προσεκτικοί για να αποφύγουν τα παρακάτω κοινά λάθη:

- Να μην αγνοήσουν τη σύγκρουση. Είναι λάθος να νομίζουν οι εκπαιδευτικοί ότι τα παιδιά μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς τη βοήθεια των ενηλίκων.
- Να μην πιέζουν τα άλλα παιδιά να πουν δημοσίως αυτό που είδαν.
- Να μην ανακρίνουν τα παιδιά που εμπλέκονται στη σύγκρουση μπροστά σε συμμαθητές τους.
- Να μην μιλήσουν από κοινού στα παιδιά που εμπλέκονται, αλλά μόνο ξεχωριστά.
- Να μην πιέσουν τα παιδιά που εμπλέκονται στη σύγκρουση να ζητήσουν συγγνώμη επί τόπου.

Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει αμέσως να ζητήσουν τη βοήθεια της αστυνομίας ή ιατρική φροντίδα όταν:

- Υπάρχει κάποιου είδους όπλο.
- Υπάρχουν απειλές σοβαρής σωματικής βλάβης.
- Υπάρχουν σοβαρές σωματικές βλάβες.
- Υπάρχει σεξουαλική κακοποίηση.
- Κάποιος κατηγορείται για παράνομη πράξη, όπως ληστεία ή εκβίαση.

B. ΝΑ ΜΑΘΟΥΝ ΤΙ ΣΥΝΕΒΗ

Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να συγκεντρώσουν στοιχεία για το περιστατικό βίας με τους ακόλουθους τρόπους:

- Να διαχωρίσουν όλους τους εμπλεκόμενους μαθητές.
- Να ακούσουν την ιστορία από διάφορες πηγές, τόσο από ενήλικες όσο και από τους μαθητές.
- Να ακούσουν χωρίς να κατηγορήσουν κανέναν.
- Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξετάζουν με προσοχή τα στοιχεία που συγκεντρώνουν για να βεβαιωθούν ότι πράγματι πρόκειται για φαινόμενο εκφοβισμού, αναλογιζόμενοι τα εξής:
 - Ποια είναι η ιστορία μεταξύ των μαθητών που εμπλέκονται; Υπήρξαν συγκρούσεις στο παρελθόν;
 - Υπάρχει ανισορροπία ισχύος μεταξύ των μαθητών που εμπλέκονται; Πρέπει να τονιστεί πως η ανισορροπία δεν περιορίζεται στη σωματική δύναμη και, γι' αυτόν τον λόγο, μερικές φορές δεν είναι εύκολο να αναγνωριστεί. Αν ο μαθητής-στόχος αισθάνεται ότι υπάρχει μια ανισορροπία ισχύος, τότε πιθανότατα υπάρχει.
 - Έχει συμβεί τέτοιο περιστατικό ξανά στο παρελθόν; Ο μαθητής-θύμα ανησυχεί ότι αυτό θα επαναληφθεί και στο άμεσο μέλλον;

Γ. ΝΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΟΥΝ ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΗ ΠΟΥ ΕΚΦΟΒΙΖΕΤΑΙ

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέχουν υποστήριξη στους μαθητές που υφίστανται εκφοβισμό με τους παρακάτω τρόπους:

- Να ακούσουν με προσοχή τον μαθητή.
- Να διαβεβαιώσουν τον μαθητή ότι ο εκφοβισμός δεν είναι δικό του φταίξιμο.
- Να του υπενθυμίσουν ότι τον νοιάζονται και ότι βρίσκονται εκεί για να τον προστατεύσουν.
- Να του εξηγήσουν ότι πρέπει να ζητά βοήθεια όταν τη χρειάζεται.
- Να του δώσουν συμβουλές για το τι πρέπει να κάνει.
- Να συνεργαστούν για την επίλυση της κατάστασης και την προστασία του μαθητή που εκφοβίζεται.
- Να ζητήσουν τη βοήθεια επαγγελματία ψυχικής υγείας, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο.

Συνιστάται η προσοχή των εκπαιδευτικών, προκειμένου να αποφεύγονται οι παρακάτω λανθασμένοι χειρισμοί:

- Να μην πουν στον μαθητή-θύμα να αγνοήσει τον εκφοβισμό.
- Να μην κατηγορήσουν τον μαθητή-θύμα του εκφοβισμού. Ακόμα κι αν αυτός προκάλεσε τον εκφοβισμό, κανείς δεν αξίζει να πέσει θύμα εκφοβισμού.
- Να μην πουν στον μαθητή-θύμα να εκδικηθεί τον μαθητή που εκφοβίζει.

11.2.2. Τεχνικές αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς

Ο πρωταρχικός στόχος της αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς είναι να μειωθεί το επίπεδο της διέγερσης, ώστε να καταστεί δυνατή η συζήτηση. Σε αυτή τη φάση, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να φαίνεται επικεντρωμένος και ήρεμος ακόμη και όταν δεν αισθάνεται έτσι.

Ειδικότερα, όταν παρεμβαίνουν οι εκπαιδευτικοί σε επεισόδια επιθετικότητας στην τάξη ή γενικότερα στο σχολείο, θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα παρακάτω:

1. ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥΣ

- Να φαίνονται ήρεμοι, επικεντρωμένοι και με αυτοπεποίθηση. Αυτό θα βοηθήσει τους πάντες να μείνουν ήρεμοι.
- Να χρησιμοποιήσουν έναν χαμηλό τόνο φωνής.
- Να μην κρατούν αμυντική στάση, σε περίπτωση που τα υβριστικά σχόλια ή οι προσβολές απευθύνονται σε αυτούς.
- Εάν αισθάνονται ότι χάνουν τον έλεγχο, να καλέσουν έναν συνάδελφό τους για υποστήριξη.

2. ΝΑ ΠΡΟΤΙΜΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΜΗ-ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Να αφήσουν επιπλέον φυσικό χώρο ανάμεσα σε αυτούς και τον επιτιθέμενο μαθητή. Ο θυμός και η διέγερση μπορεί να καλύψει τον επιπλέον χώρο ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τον μαθητή.
- Να διατηρήσουν συνεχή οπτική επαφή.
- Να μην δείχνουν και μην κουνούν το δάχτυλό τους.
- Να μην αγγίζουν τον επιτιθέμενο μαθητή, καθώς η φυσική επαφή θα μπορούσε εύκολα να παρερμηνευθεί ως εχθρική ή απειλητική.

3. ΝΑ ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΟΥΝ ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

- Να μην φωνάζουν όταν ένας μαθητής ουρλιάζει. Στόχος είναι να φτάσει η διέγερση σε ένα κατώτερο επίπεδο. Επομένως, καλό είναι να περιμένει ο εκπαιδευτικός μέχρι να πάρει μια ανάσα ο μαθητής και μετά να του μιλήσει ήρεμα.
- Να εξηγήσουν τα όρια και τους κανόνες με έναν ευθύ, σταθερό τόνο φωνής, αλλά πάντα με σεβασμό.
- Να δώσουν τις συνέπειες της ανάρμοστης συμπεριφοράς, χωρίς απειλές ή θυμό.
- Να προτείνουν τρόπους, για να λυθεί η αντιπαράθεση.

11.2.3. Η διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης

Η διαμεσολάβηση ανήκει στο φάσμα των μορφών επίλυσης των συγκρούσεων (conflict resolution) οι οποίες επιδιώκουν την όσο το δυνατό μεγαλύτερη ικανοποίηση των διαφωνούντων μέσα από ένα δίκαιο αποτέλεσμα.

Ποιοι είναι οι στόχοι της σχολικής διαμεσολάβησης και γιατί είναι προτιμότερη έναντι των παραδοσιακών τρόπων διαχείρισης των συγκρούσεων; Όπως προκύπτει και από τον συσχετισμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης με τη διαμεσολάβηση, πρόκειται για μια διαδικασία εναλλακτική, η οποία αποτελεί έναν νέο τρόπο προσέγγισης στην επίλυση και διαχείριση των σχολικών προβλημάτων μέσα σ' ένα πλαίσιο περισσότερο φιλελεύθερο και δημοκρατικό. Τόσο ο θύτης όσο και το θύμα αντιμετωπίζονται με αντικειμενικότητα και σεβασμό από τον διαμεσολαβητή. Η κύρια στοχοθεσία της σχολικής διαμεσολάβησης θα μπορούσε να συνοψιστεί στα εξής (Αρτινοπούλου, 2001):

- Μείωση πειθαρχικών προβλημάτων και αποβολών
- Απελευθέρωση εκπαιδευτικών από τον ρόλο της «αστυνόμησης» των μαθητών
- Μείωση των βίαιων και αντικοινωνικών συμπεριφορών και αποφυγή διάλυσης των φιλικών σχέσεων
- Κλίμα συνεργασίας, αυτονομίας και εποικοδομητικού διαλόγου
- Ενδυνάμωση ατομικότητας και ισότητας
- Εύρεση κοινά αποδεκτών λύσεων
- Ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης μελλοντικών προβλημάτων
- Βελτίωση εν γένει της σχολικής καθημερινότητας.

Μέσα από τη στοχοθεσία φαίνεται η έμφαση που δίνεται στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ικανοποίηση και των δύο πλευρών - του θύτη και του θύματος. Παράλληλα, εάν κανείς έχει στο μυαλό του την αποκαταστατική δικαιοσύνη, η οποία αποτελεί θεμέλιο της διαμεσολάβησης των συνομηλίκων, σε συνδυασμό με τους στόχους που μόλις παρουσιάστηκαν, αντιλαμβάνεται τους λόγους για τους οποίους οφείλει να επιλέγει αυτή τη διαδικασία έναντι παραδοσιακότερων τρόπων διαχείρισης.

11.2.3.1. Τεχνικές διαμεσολάβησης

Ορισμένες βασικές τεχνικές διαμεσολάβησης είναι οι εξής (Αρτινοπούλου, 2001):

- **Παράφραση:** Ο διαμεσολαβητής επαναλαμβάνει με δικά του λόγια αυτό που έχει πει ο διαφωνών. Επίσης, η παράφραση λειτουργεί και ως τεχνική περίληψης, βοηθώντας τον διαμεσολαβητή να κάνει μια σύνοψη των όσων ειπώθηκαν.
- **Αντανάκλαση συναισθημάτων:** Ο διαμεσολαβητής συνοψίζει με δικά του λόγια τα συναισθήματα των δύο πλευρών.
- **Χρήση ενθαρρυντικών εκφράσεων:** Οι ενθαρρυντικές εκφράσεις και οι κινήσεις (κούνημα κεφαλιού) βοηθούν τον ομιλητή να συνεχίσει να μιλά προκειμένου να δώσει περισσότερες εξηγήσεις για τις θέσεις του.
- **Χρήση ανοιχτών ερωτήσεων:** Οι κλειστές ερωτήσεις δεν βοηθούν ώστε το πρόβλημα να βγει στην επιφάνεια. Ο διαμεσολαβητής πρέπει να θέτει ανοικτά ερωτήματα, τα οποία επιτρέπουν στους διαφωνούντες να εκφράζονται ειλικρινά και ελεύθερα. Επιπλέον, με τη χρήση ανοιχτών ερωτήσεων ο διαμεσολαβητής μπορεί να επιμείνει σε κάποια διευκρινιστική ερώτηση για κάτι που δε γνωρίζει ή δεν καταλαβαίνει.
- **Θετική αναπλαισίωση:** Ο διαμεσολαβητής φροντίζει πάντα να μεταφέρει την κατάσταση σε πιο θετικό πλαίσιο. Τονίζει τα θετικά σημεία που παρατηρεί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Για παράδειγμα, η φράση «το γεγονός ότι ήρθατε και οι δύο οικειοθελώς σε αυτή τη συνάντηση δείχνει πως θέλετε να βρεθεί μια λύση».
- **Περίληψη:** Αφού αναφέρει περιληπτικά ο διαμεσολαβητής όσα είπε ο κάθε διαφωνών, συμπεριλαμβανομένων των σκέψεων και συναισθημάτων του, τον ρωτά αν θέλει να προσθέσει κάτι άλλο.
- **Κατάλληλη γλώσσα σώματος:** Ο διαμεσολαβητής δεν πρέπει με τη στάση του να δείχνει ότι βαριέται. Τουναντίον, πρέπει να δείχνει θέληση για να βοηθήσει και ηρεμία για να συντονίζει την κουβέντα.
- **Δημιουργία εναλλακτικών λύσεων:** Ο διαμεσολαβητής πρέπει να παροτρύνει να προτείνονται αρκετές λύσεις, ώστε οι δύο διαφωνούντες να συνειδητοποιήσουν ότι στη διαφωνία δεν υπάρχουν μονόδρομοι αλλά από κοινού μπορούν να διαλέξουν μια κοινή λύση και την εναλλακτική, μέσα από άλλες, που ικανοποιεί ισόποσα και είναι ωφέλιμη και για τις δύο πλευρές.

12. Προγράμματα, δράσεις, πρωτοβουλίες και καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου

Το φαινόμενο της σχολική βίας χρειάζεται να εξεταστεί σε συνάρτηση με το κοινωνικό περιβάλλον των ατόμων που εμπλέκονται σε αυτό. Πράγματι, το οικογενειακό πρωτίστως περιβάλλον, το σχολικό και το ευρύτερο κοινωνικό διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση του φαινομένου. Για αυτό τον λόγο κρίνεται επιτακτική η δραστηριοποίηση των παραπάνω φορέων. Παράλληλα, τα μέτρα που θα ληφθούν πρέπει να σχετίζονται με τη οικονομική ευχέρεια μιας χώρας, καθώς και την νοοτροπία και την κουλτούρα του λαού. Χαρακτηριστική είναι η μηδενική ανοχή που ισχύει στην Αμερική και σύμφωνα με αυτήν καταδικάζονται αμέσως φαινόμενα που σε άλλες κοινωνίες θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτά.

Αρχικά η πρόληψη είναι το καλύτερο μέσο. Όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα επιλέγουν την πρόληψη προκειμένου να αποφευχθούν σημαντικότερα φαινόμενα βίας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις προτάσεις που διαμόρφωσε ο *Συνήγορος του Παιδιού* (Μόσχος, 2010), είναι αναγκαία η ανάπτυξη ενός κλίματος ευνομίας και πλουραλισμού μέσα στα σχολεία, καθώς και η ανάπτυξη αλληλοσεβασμού ανάμεσα στα μέλη της σχολικής κοινότητας. Ειδικότερα, κρίνεται αναγκαία η ακρόαση των απόψεων των παιδιών για θέματα που τα αφορούν ώστε να διαμορφωθεί ένα κλίμα συνεργασίας, κατανόησης και εμπιστοσύνης ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές.

Θα πρέπει, επίσης, να γίνονται συχνά συναντήσεις επικοινωνίας στην κάθε τάξη, με την ευθύνη του παιδαγωγού για θέματα που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ των μαθητών. Στις συναντήσεις αυτές θα πρέπει να εξηγείται στους μαθητές, με βιωματικό τρόπο, το τί συμβαίνει στις περιπτώσεις άσκησης βίας σε συνομηλίκους τους, ώστε να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τον ρόλο των θυτών, των θυμάτων και των μαρτύρων και να αναζητηθούν προτάσεις για την καλύτερη διαχείριση αυτών των συγκρούσεων. Θα πρέπει, με άλλα λόγια, να προωθηθεί η διδασκαλία «εναλλακτικών τρόπων

αντίδρασης» σε περιπτώσεις βίας ή εκφοβισμού μέσα από παιχνίδια ρόλων και άλλες σχετικές εργασίες.

Παράλληλα, οι ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες στο σχολείο (για παράδειγμα, ομάδες έκφρασης, εικαστικής τέχνης, χορού, μουσικής, θεάτρου, περιοδικού, φωτογραφίας, κινηματογράφου, άθλησης, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, κ.ά.) είναι ζωτικής σημασίας και θα πρέπει να ενισχυθούν με υποβοηθητικό εκπαιδευτικό υλικό και κατευθύνσεις από το Υπουργείο. Οι δραστηριότητες αυτές βελτιώνουν τους δεσμούς και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών και δίνουν ευκαιρία ανάδειξης και καταξίωσης ακόμη και σε μαθητές που, ενδεχομένως, υστερούν στα σχολικά μαθήματα.

Είναι, επίσης, αναγκαία η ύπαρξη βιβλιοθηκών και αιθουσών πολλαπλών χρήσεων σε όλα τα σχολεία, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να απασχολούνται δημιουργικά, να διευρύνουν τους ορίζοντες τους, με απώτερο στόχο να ξεπεράσουν τυχόν συμπλέγματα κατωτερότητας και αισθήματα μισαλλοδοξίας και φανατισμού.

Οι μαθητές θα πρέπει να εξασκηθούν στον διάλογο, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να εκφράζουν την άποψή τους απ' ευθείας ή μέσω εκπροσώπων τους προς τη διεύθυνση του σχολείου και να συμμετέχουν ενεργά στη βελτίωση της σχολικής ζωής.

Έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, μέσα από δραστηριότητες που προάγουν τη βιωματική μάθηση της συνύπαρξης με τον «διαφορετικό» και την καταπολέμηση των κάθε μορφής διακρίσεων. Ειδικά σε σχολικές μονάδες όπου συνυπάρχουν παιδιά μεταναστών ή μειονότητες, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε δράσεις που μειώνουν την ένταση και καλλιεργούν στους μαθητές το πνεύμα αποδοχής της διαφορετικότητας και της ειρηνικής συνύπαρξης.

Στο πλαίσιο της κοινότητας, οι δράσεις που αναλαμβάνει το σχολείο χρειάζεται να γνωστοποιούνται με διάφορες δραστηριότητες όπως η διανομή έντυπου υλικού. Τα ΜΜΕ τοπικής εμβέλειας μπορούν να αξιοποιηθούν για τη μετάδοση του μηνύματος.

Καταληκτικά, στο επίπεδο αυτό, πραγματοποιούνται στοχευμένες παρεμβάσεις προς τους δράστες και τα θύματα. Στους δράστες, παρέχεται η δυνατότητα συζήτησης με στόχο την ενσυναίσθηση, τη διαχείριση του θυμού και τον αυτοέλεγχο. **Ταυτόχρονα, πέρα από την πρόληψη, οι διάφορες κυρώσεις**, όπως η στέρηση προνομίων, η αποβολή και η αλλαγή τάξης ή σχολείου λειτουργούν αποτελεσματικά σε φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς.

Ο Desmond Tutu είχε διακηρύξει:

«Αν κρατάς ουδέτερη στάση σε περιπτώσεις αδικίας,
έχεις επιλέξει να πάρεις το μέρος του καταπιεστή».

Οι πολιτικές που υλοποιούν τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού διακρίνονται σε τρία επίπεδα και είναι (Αρτινοπούλου Β., 2001):

- **Εθνικές πολιτικές** που κατευθύνονται από την πολιτική εξουσία, όπως το νομοθετικό πλαίσιο, η οργάνωση και λειτουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών, οι εθνικές δράσεις για την εξάλειψη του ρατσισμού, κτλ.
- **Τοπικές- περιφερειακές πολιτικές** όπως είναι οι κοινωνικο-ψυχολογικές υπηρεσίες.
- **Πολιτικές και πρωτοβουλίες από τα σχολεία και τους μαθητές**, όπως προγράμματα ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και διαμεσολάβησης των γονέων, μαθητών, εκπαιδευτικών και διευθυντών.

A. Το Πρόγραμμα Olweus

Το πρόγραμμα Olweus (Olweus Bullying Prevention Program - OBPP), επιτυχώς εφαρμοσμένο σε χώρες όλου του κόσμου, αντιμετωπίζει με συνέπεια και αποτελεσματικότητα την ενδοσχολική βία και τον σχολικό εκφοβισμό.

Ο Olweus (1993) πιστεύει στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού με παρεμβάσεις που εμπλέκουν το σχολείο, την τάξη, μεμονωμένα τους γονείς και το παιδί, αλλά και ολόκληρη την τοπική κοινότητα. Με άλλα λόγια, υποστηρίζει μια ολιστική προσέγγιση κατά την οποία η τοπική κοινωνία θα παρέχει συμβουλευτική και ψυχολογική στήριξη στους θύτες, στα θύματα και στις οικογένειές τους. Παράλληλα, οι γονείς οφείλουν να δρουν άμεσα όταν προκύπτουν τέτοια προβλήματα.

B. DAPHNE III

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών ενέκριναν το πρόγραμμα DAPHNE III ως τμήμα του γενικού Προγράμματος «Θεμελιώδη Δικαιώματα και Δικαιοσύνη» (http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/en/ALL/;ELX_SESSIONID=B2HvJtShhdFG0XsqerFcznvyDNCQRC3QG4tDVPXJG5QRz0qrzY5r!-817222174?uri=CELEX:32007D0779). Ο στόχος του έργου συνίσταται στη δημιουργία ενιαίας Ευρωπαϊκής απάντησης στην καταγραφή και στη διαχείριση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού σε όλες τις σύγχρονες μορφές του και στην οργάνωση Ευρωπαϊκής καμπάνιας για την ενημέρωση παιδιών, γονέων, εκπαιδευτικών και κάθε ενδιαφερόμενου για το πρόβλημα. Το Κοινοτικό Πρόγραμμα Daphne III προσφέρει προστασία σε παιδιά και γυναίκες από κάθε μορφή βίας. Συγκεκριμένα, στοχεύει στην πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού με τη λήψη μέτρων για την υποστήριξη των θυμάτων. Η **Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. (Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου)**, κατά τα έτη 2006-2010, είχε αναλάβει την οργάνωση και τον συντονισμό δύο ευρωπαϊκών προγραμμάτων Daphne.

Γ. EAN

Μέσω του προγράμματος Δάφνη ΙΙ χρηματοδοτήθηκε η δημιουργία του «**Ευρωπαϊκού Δικτύου κατά του Σχολικού Εκφοβισμού**» (**European Antibullying Network - EAN**) που στοχεύει στη συγκρότηση του Δικτύου για τον συντονισμό των δράσεων για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το έργο υλοποιείται από 12 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (μεταξύ τους και η Ελλάδα) που αντιπροσωπεύουν το 62% του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Συντονιστής του έργου αυτού είναι *Το Χαμόγελο του Παιδιού*. Παράλληλα, δημιουργήθηκε ο **διαδικτυακός τόπος www.antibullying.eu** με σκοπό να γίνει ενημέρωση για τον σχολικό εκφοβισμό σε κάθε ενδιαφερόμενο και ταυτόχρονα να προσφερθεί νουθεσία σε μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, αξιοποιώντας γραμμές βοήθειας και διαδραστικούς τρόπους επικοινωνίας.

Δημιουργήθηκε Διαδραστικό Εκπαιδευτικό Εργαλείο που είχε στόχο να αναβαθμίσει τις διαδικασίες διαχείρισης του προβλήματος στο σχολικό περιβάλλον με την άμεση συμμετοχή των μαθητών.

Σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε η **Ευρωπαϊκή Καμπάνια κατά του Σχολικού εκφοβισμού (European Anti-bullying Campaign)**. Στόχος αυτής της πρωτοβουλίας είναι η κινητοποίηση της κοινής γνώμης. Η δράση έλαβε χώρα ταυτόχρονα σε έξι χώρες που συμμετείχαν στην *Ευρωπαϊκή Ημέρα κατά του Σχολικού Εκφοβισμού*. Στην Ελλάδα *Το Χαμόγελο του Παιδιού* είναι ο συντονιστής εταίρος. Η Καμπάνια αυτή αναφέρει τις υποχρεώσεις που πρέπει να έχουν οι εκπαιδευτικοί στην αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και τονίζει ότι τον κύριο ρόλο τον έχουν οι εκπαιδευτικοί. Συγκεκριμένα προτείνει:

Ο εκπαιδευτικός πρέπει...

- Να ενημερωθεί για το φαινόμενο έτσι ώστε να καταστεί ικανότερος στην αναγνώριση και στην αντιμετώπισή του, να μπορεί να το σταματά άμεσα και να δύναται να αναπτύξει προγράμματα ή τεχνικές παρέμβασης προς εκτόνωσή του.
- Να μην υποτιμήσει αυτό το περιστατικό που του αναφέρει το παιδί.
- Να κάνει άμεση και αυστηρή παρατήρηση αμέσως μετά το περιστατικό.
- Να προβεί προς αξιοποίηση της «δύναμης» του παιδιού που ασκεί βία σε θετικές συμπεριφορές.
- Να αναπτύξει δραστηριότητες σχετικά με το φαινόμενο (συζήτηση, παιχνίδι ρόλων, ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων, εφαρμογή προγραμμάτων κατά της ενδοσχολικής βίας, ομιλίες-ημερίδες για τις επιπτώσεις του φαινομένου, και συζητήσεις ανάμεσα σε γονείς, εκπαιδευτικούς και μαθητές).
- Να προβεί προς δημιουργία θετικού κλίματος στο σχολείο.

- Να προστατεύσει το παιδί-θύμα, αποφεύγοντας να του ζητήσει εξηγήσεις για το περιστατικό υπό την παρουσία άλλων προσώπων, αλλά μόνο σε κατ' ιδίαν συνάντηση, έτσι ώστε να γίνεται προσπάθεια αποενοχοποίησης και συναισθηματικής ενίσχυσης.
- Να συζητά με τους μαθητές για τα δικαιώματά τους και τους κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να υπάρχουν στο σχολείο.
- Να ενισχύει το αίσθημα φιλίας μεταξύ των μαθητών.
- Να προβεί προς ευαισθητοποίηση των γονέων για το πρόβλημα της σχολικής βίας και του εκφοβισμού σε ατομικές και ομαδικές συνεργασίες.
- Να αναζητά τις αιτίες που προκαλούν την περιθωριοποίηση μαθητών.
- Να εκδηλώνει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την ένταξη των νέων μαθητών στη σχολική ομάδα.

Σε επίπεδο σχολείου πρέπει...

- Να τεθεί υπεύθυνη μια ομάδα αποτελούμενη τόσο από εκπαιδευτικούς όσο κι από μαθητές, οι οποίοι θα αναλάβουν την αποτελεσματική εποπτεία και επίβλεψη του σχολικού περιβάλλοντος καθώς και την αναφορά περιστατικών βίας στο πλαίσιο αυτού.
- Να αποφεύγεται η ποινικοποίηση της πράξης και η τιμωρία του παιδιού με αποβολές από τη σχολική μονάδα, γιατί δεν είναι αποτελεσματικές.
- Να δημιουργείται τέτοιου είδους κλίμα στο σχολείο, ώστε να μην αποκρύπτονται τα περιστατικά βίας.
- Να μην επιδιώκεται η «συμφιλίωση» μεταξύ του παιδιού-θύματος και του παιδιού-θύτη, γιατί υποβόσκει ο κίνδυνος να επαναθυματοποιηθεί το παιδί-θύμα και το παιδί-θύτης να επιβεβαιώσει τη «δύναμη και κυριαρχία» του.

Δ. I am not Scared

Επιπρόσθετα, για την αντιμετώπιση του φαινομένου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει χρηματοδοτήσει το πρόγραμμα "I am not Scared" («Δε φοβάμαι») στο πλαίσιο του Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης (KA1 Πολιτική Συνεργασίας και Καινοτομίας Νο 511645-2010-LLP-IT-KA1-KA1SCR). Στο πρόγραμμα μετέχει η Ελλάδα μέσω της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ), το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Γερμανία, η Λιθουανία, η Ρουμανία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

E. KiVa

Τέλος, το πρόγραμμα KiVa της Φινλανδίας (<http://www.kivaprogram.net/>) στοχεύσει επίσης στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Το πρόγραμμα KiVa περιλαμβάνει τόσο καθολικές όσο και υποδεικνυόμενες δράσεις. Οι καθολικές δράσεις, όπως το πρόγραμμα σπουδών του KiVa που πρόκειται για μαθήματα φοιτητών και online παιχνίδια, απευθύνονται σε όλους τους μαθητές και εστιάζουν κυρίως στο να προλαμβάνουν τον σχολικό εκφοβισμό. Όταν το παρεμβατικό πρόγραμμα απευθύνεται σε όλον αυτόν τον πληθυσμό, ονομάζεται πρωτογενές (Larson, 2004) και φαίνεται να είναι πιο αποτελεσματικό (Elinoff, Charouleas & Sassu, 2004). Απευθύνεται σε διάφορες ηλικιακές ομάδες και δεν προορίζεται για να είναι ένα μονοετές πρόγραμμα, αλλά μόνιμο μέρος του έργου του σχολείου κατά του σχολικού εκφοβισμού και της ενδοσχολικής βίας. Αποτελεί αποτέλεσμα πολλών επιστημονικών ερευνών και έχει κερδίσει το Ευρωπαϊκό Βραβείο Πρόληψης του Εγκλήματος για το 2009, το Βραβείο Κοινωνικής Πολιτικής για το καλύτερο άρθρο το 2012 και τέσσερα Κρατικά Βραβεία τα έτη 2008, 2010, 2011 και 2012.

ΣΤ. Building a Europe for and with Children

Το Συμβούλιο της Ευρώπης δημιούργησε το πρόγραμμα 'Building a Europe for and with children' τον Απρίλιο του 2006. Το Πρόγραμμα αυτό έχει ως **πρωταρχικό σκοπό για τα έτη 2012-2015 την επίτευξη της αποτελεσματικής εφαρμογής των καθορισμένων προτύπων που ήδη υπάρχουν για τα δικαιώματα του παιδιού.**

Το Συμβούλιο της Ευρώπης επιδιώκει με τη στρατηγική του την προστασία των παιδιών και την εγγύηση των δικαιωμάτων τους. Αναφέρει ότι τα παιδιά έχουν νομικό δικαίωμα στην **ισότητα**. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δεσμευθεί να εξαλείψει την διάκριση ενάντια στα παιδιά που είναι εύαλτα με την υποστήριξη της UNICEF, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ανθρώπινης κοινωνίας.

Συγκεφαλαιώνοντας, το πρόβλημα της ενδοσχολικής βίας εντείνεται στις μέρες μας, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη διεξαγωγή προγραμμάτων που στοχεύουν τόσο στην πρόληψη όσο και στην αντιμετώπιση. Βέβαια η αποτελεσματικότητα τους κρίνεται από έρευνες και στατιστικά δεδομένα. Ως θετικά αποτελέσματα κρίνονται η μείωση των περιστατικών επιθετικότητας, η βελτίωση του συναισθηματικού κλίματος στο πλαίσιο του σχολείου, η διαμόρφωση συναισθηματικής ασφάλειας, καθώς και η καλλιέργεια των διαπροσωπικών σχέσεων των μαθητών.

13. Η ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΣ: «Οι Γνώσεις και η Στάση των Ελλήνων Εφήβων Απέναντι στο Φαινόμενο της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού»

Α. ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας μας αποτελείται από 40 εφήβους από την περιοχή της Αχαΐας (Πάτρα και ευρύτερη περιοχή).

Χρονοδιάγραμμα έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο του έτους 2016.

Είδος έρευνας

Η έρευνα μας είναι ποσοτική καθώς έγινε χρήση ερωτηματολογίου 20 ερωτήσεων, οι 11 από τις οποίες είναι κλειστού τύπου και οι 9 είναι ανοικτού τύπου.

Σκοπός έρευνας

Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε έτσι ώστε να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε ποια είναι η στάση και ποιες οι γνώσεις των Ελλήνων εφήβων απέναντι στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και της βίας.

Συνθήκες και τρόπος συλλογής δεδομένων

Βρήκαμε 40 εφήβους, μερικούς από το σχολείο μας και άλλους γνωστούς μας από άλλα σχολεία, Γυμνάσια και Λύκεια. Τηρώντας τις οδηγίες της υπεύθυνης καθηγήτριας μας, προσπαθήσαμε να έχουμε ένα όσο το δυνατόν πιο ισορροπημένο δείγμα ως προς τα δύο φύλα και τις ηλικίες στόχο (13-18). Παράλληλα, φροντίσαμε να τονίσουμε στους εφήβους αυτούς να απαντήσουν σωστά και σε όλα τα ερωτήματα.

Δημιουργία ερωτηματολογίου

Η δημιουργία του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήσαμε για την έρευνα μας απασχόλησε αρκετά, καθώς οι ερωτήσεις έπρεπε να είναι μεν στην πλειοψηφία τους κλειστού τύπου ώστε να εξάγουμε συγκεκριμένα αποτελέσματα, αλλά να υπάρχουν και ανοιχτού τύπου που να δώσουν την ευκαιρία στους εφήβους να εκφραστούν πιο ελεύθερα, και επιπλέον έπρεπε όλες οι ερωτήσεις να είναι έτσι διατυπωμένες ώστε να υπάρχει σαφήνεια. Για το σκοπό αυτό ζητήσαμε από συμμαθητές μας άλλων ομάδων project να απαντήσουν πιλοτικά το ερωτηματολόγιο και, με τη βοήθεια των υποδείξεων και των συμβουλών τους, καταλήξαμε στην τελική μορφή του ερωτηματολογίου.

Στη συνέχεια, δημιουργήσαμε το ερωτηματολόγιο μας σε αυτόματη φόρμα της Google και οι έφηβοι-στόχος το απάντησαν στο Διαδίκτυο. Έτσι, οι απαντήσεις τους αποθηκεύονταν αυτόματα και εμείς κερδίσαμε χρόνο και κόπο στην επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

Δομή ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από δύο μέρη:

- ❖ Το πρώτο μέρος ονομάζεται «ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ» και περιλαμβάνει δύο ερωτήσεις που αφορούν το φύλο και την ηλικία των ερωτηθέντων.
- ❖ Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τις καθαυτό 18 «ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ» που αποβλέπουν στην καταγραφή των γνώσεων, των απόψεων και γενικότερα της στάσης των ελλήνων εφήβων απέναντι στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και της βίας.

Το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο τέλος του κειμένου μας (Βλέπε *Παράρτημα Ι*, σελίδα 110).

Β. ΕΥΡΥΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

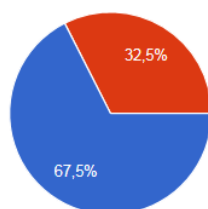
Παρουσιάζουμε παρακάτω λεπτομερώς τα ευρήματα της έρευνάς μας. Για κάθε επιμέρους ερώτημα υπάρχει η στατιστική ανάλυση των απαντήσεων με διαφωτιστικά διαγράμματα και Πίνακες.

ΜΕΡΟΣ 1^ο: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Φύλο

Το δείγμα μας αποτελείται από **27 κορίτσια** (67,5%) και **13 αγόρια** (32,5%).

Φύλο

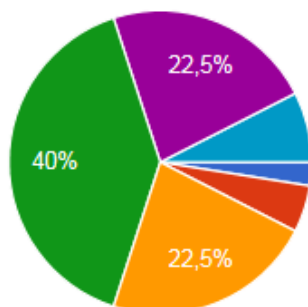

Κορίτσι	27	67.5%
Αγόρι	13	32.5%

Ηλικία

Το δείγμα καλύπτει τις ηλικίες **13-18 ετών**, όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματός αποτελείται από τις ηλικίες 16 (40%), 15 (22,5%), και 17 (22,5%) ετών, δηλαδή από συνομήλικους μας, ωστόσο κάναμε προσπάθεια και βρήκαμε κάποια μικρότερα και μεγαλύτερα από εμάς παιδιά για να μας απαντήσουν.

Ηλικία

13	1	2.5%
14	2	5%
15	9	22.5%
16	16	40%
17	9	22.5%
18	3	7.5%

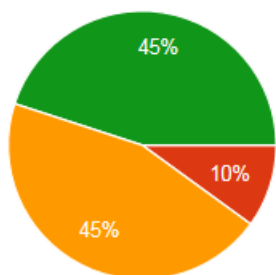

ΜΕΡΟΣ 2^ο: ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1^η: «Γνωρίζεις ποια είναι τα δικαιώματα του παιδιού;»

Η πλειοψηφία των εφήβων του δείγματός μας ισχυρίζονται ότι γνωρίζουν (45%), ή τουλάχιστον γνωρίζουν «αρκετά» (45%), ποια είναι τα δικαιώματα του παιδιού, ενώ κανείς δεν δήλωσε ότι δεν γνωρίζει τίποτε.

Γνωρίζεις ποια είναι τα δικαιώματα του παιδιού;

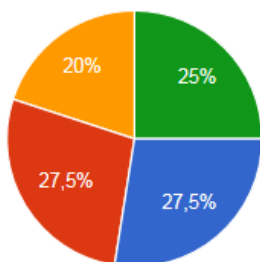

Όχι	0	0%
Λίγο	4	10%
Αρκετά	18	45%
Ναι	18	45%

ΕΡΩΤΗΣΗ 2^η: «Γνωρίζεις τη νομοθεσία για τον σχολικό εκφοβισμό;»

Οι περισσότεροι έφηβοι είτε δεν γνωρίζουν «καθόλου» είτε γνωρίζουν «λίγο» τη νομοθεσία για το σχολικό εκφοβισμό (ισοψηφία 27.5%). Το 25% όμως δήλωσε ότι γνωρίζει και το 20% ότι γνωρίζει «αρκετά» τη νομοθεσία.

Γνωρίζεις τη νομοθεσία για τον σχολικό εκφοβισμό;

Όχι	11	27.5%
Λίγο	11	27.5%
Αρκετά	8	20%
Ναι	10	25%

ΕΡΩΤΗΣΗ 3^η: «Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι μαθητές εκφοβίζουν συμμαθητές τους;»

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου, οπότε συλλέξαμε πληθώρα απαντήσεων τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 5. Το διάγραμμα που ακολουθεί τον πίνακα εμφανίζει σχηματικά τις θεματικές αυτές ομάδες.

A. «Ανασφάλεια, Αίσθημα Κατωτερότητας» (45%)

- 1 Κυρίως λόγω ανασφάλειας και έλλειψης αυτοπεποίθησης
- 2 Γιατί είναι ανασφαλείς
- 3 Λόγω ανασφάλειας
- 4 Ανασφάλεια που νιώθουν απέναντι στους συνομηλίκους τους
- 5 Ίσως δεν μπορούν να διαχειριστούν τις ανασφάλειες τους και τα προβλήματά τους
- 6 Διάφορες ανασφάλειες
- 7 ΙΣΩΣ ΕΞ ΑΙΤΙΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΤΟΥΣ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΩΝ
- 8 Αντιμετώπιση των ανασφαλειών τους
- 9 Ζήλια/χαμηλή αυτοπεποίθηση
Γιατί ζηλεύουν και δεν έχουν σωστούς τρόπους
- 10 Από ζήλεια
- 11 Γιατί τους ζηλεύουν
- 12 Λόγω αισθημάτων κατωτερότητας
- 13 Αισθήματα κατωτερότητας
- 14 Για να βγάλουν τις ανασφάλειες τους μειώνοντας τους άλλους
- 15 Συμπλέγματα κατωτερότητας, έλλειψη αυτοπεποίθησης, ανασφάλεια
- 16 Κόμπλεξ πολύ
- 17 Επειδή έχουν συμπλέγματα κατωτερότητας
- 18 Γιατί καταλαμβάνονται από συμπλέγματα κατωτερότητας και προσπαθούν με αυτόν τον τρόπο να δείξουν πως αξίζουν

B. «Ψυχολογικά Προβλήματα, Επιθετικότητα» (17,5%)

- 1 Γιατί έχουν ψυχολογικά προβλήματα
- 2 Λόγω ψυχολογικών προβλημάτων (πιθανόν από οικογενειακά προβλήματα)
- 3 Θεωρώ ότι τα περισσότερα περιστατικά οφείλονται σε ψυχολογικούς παράγοντες
- 4 Είναι άρρωστοι ψυχικά
- 5 Έχουν προβλήματα οι ίδιοι

- 6 Ψυχολογικοί (π.χ. επιθετικότητα εφηβείας)
- 7 Έσως επειδή βρίσκονται στην περίοδο της εφηβείας όπου η εκδήλωση της επιθετικότητας είναι αρκετά συχνή

Γ. «Αυτοπροβολή, Επίδειξη, Αναγνώριση από Συνομηλίκους» (20%)

- 1 Αυτοπροβολή
- 2 Ανάγκη για αυτοπροβολή
- 3 Για προσωπική ανάδειξη
- 4 Ανάγκης επίδειξης και αναγνώρισης από τους συμμαθητές
- 5 Για να αναδειχθούν στους φίλους και συμμαθητές τους
- 6 Για να γίνουν αποδεκτοί από την παρέα τους
- 7 Είναι ένας τρόπος αυτοεπιβεβαίωσης και αποδοχής από τον κοινωνικό του περίγυρο
- 8 Γιατί θέλουν να νιώσουν σημαντικοί και να φαίνονται "κουλ" στις παρέες τους

Δ. «Αίσθημα Ανωτερότητας, Ανάγκη Επιβολής» (32,5%)

- 1 Από αίσθηση ανωτερότητας απέναντι του
- 2 Για να δείξουν ανωτερότητα
- 3 Για να νιώσουν ανώτεροι
- 4 Για να νιώσει ανώτερος
- 5 Γιατί θέλουν να επιβληθούν
- 6 Θέλουν να επιβληθούν
- 7 ΓΙΑ ΝΑ ΝΙΩΣΟΥΝ ΠΙΟ ΙΣΧΥΡΟΙ
- 8 Πιστεύω πως αυτό γίνεται διότι αυτοί οι μαθητές βρίσκουν τα θύματα που θεωρούν αδύναμα και προσπαθούν να επιβληθούν με σκοπό να νιώσουν ανώτεροι
- 9 Τα παιδιά που εκφοβίζουν τους συμμαθητές τους, το κάνουν για να αισθάνονται ανώτεροι και δυνατοί. Τα συναισθήματα αυτά τους προσφέρουν ικανοποίηση, που δεν μπορούν να αποκτήσουν με άλλο τρόπο, όπως οι μαθητικές τους επιδόσεις
- 10 Θέλουν να επιβεβαιώσουν τη "δύναμή" τους
- 11 Μαγκιά . . .

- 12 Για να τους κάνουν τους δυνατούς
- 13 Είναι ένα είδος μαγκιάς ή ίσως για να τους εκδικηθούν

Ε. «Οικογενειακά Προβλήματα» (20%)

- 1 Ενδοοικογενειακά προβλήματα
- 2 Προβλήματα στην οικογένεια
- 3 Λόγω οικογενειακών προβλημάτων
- 4 Ίσως γιατί έχουν προβλήματα στο σπίτι
- 5 Οικογενειακοί (προβλήματα στις σχέσεις των μελών)
- 6 Πιθανώς να αντιμετωπίζει οικογενειακά προβλήματα και να ξεσπάει σε ανήμπορους μαθητές
- 7 Προβλήματα που πιθανόν να αντιμετωπίζουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον τους ωθούν στην εκδήλωση βίας
- 8 ΛΟΓΩ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΟΥΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΣΤ. «Λανθασμένη Κοινωνικοποίηση» (7,5%)

- 1 Ανώμαλη κοινωνικοποίηση
- 2 Λανθασμένη κοινωνικοποίηση
- 3 Λανθασμένη κοινωνικοποίηση

Ζ. «Προβολή Βίας» (7,5%)

- 1 Υπέρμετρη προβολή βίας από τα ΜΜΕ
- 2 Η υπέρμετρη προβολή βίας από τα ΜΜΕ αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής
- 3 Εξοικείωση με σκηνές βίας (ηλεκτρονικά παιχνίδια, τηλεόραση)

Η. «Λάθος Πρότυπα» (5%)

- 1 Λανθασμένα πρότυπα
- 2 Λανθασμένα πρότυπα που υιοθετούνται

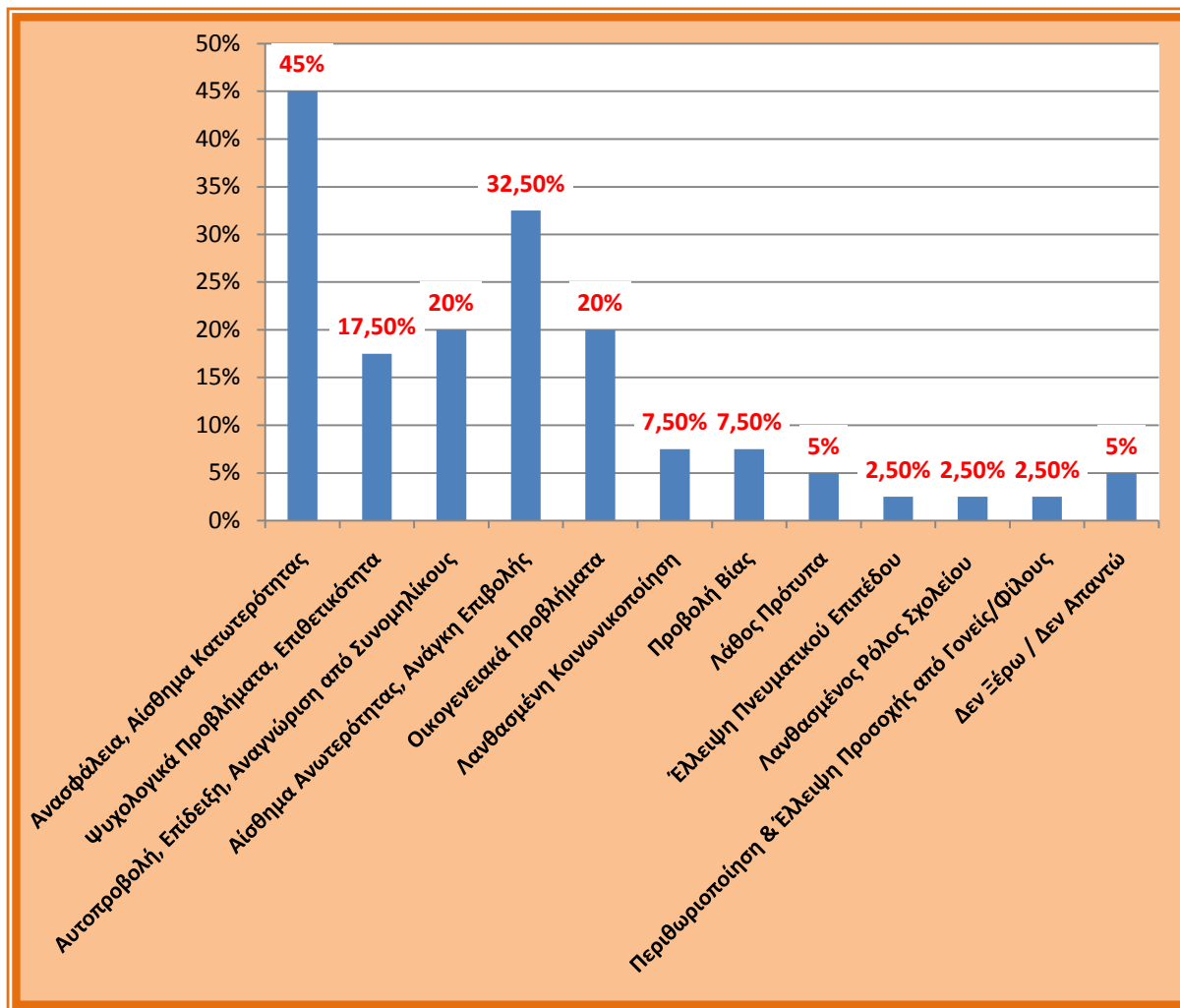
Θ. «Έλλειψη Πνευματικού Επιπέδου» (2,5%)

Ι. «Λανθασμένος Ρόλος Σχολείου (έλλειψη ανθρωπιστικής παιδείας, αξιακού κώδικα)» (2,5%)

Κ. «Περιθωριοποίηση και Έλλειψη Προσοχής από Γονείς και Φίλους» (2,5%)

Λ. «Δεν Ξέρω / Δεν Απαντώ» (5%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 4^η: «Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι μαθητές γίνονται θύματα εκφοβισμού από συμμαθητές τους;»

Η ερώτηση αυτή είναι επίσης ανοιχτού τύπου και έδωσε και αυτή πληθώρα απαντήσεων, τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 6. Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα βέβαια, δείτε και το διάγραμμα που έπεται του πίνακα.

Πίνακας 6: Λόγοι για τους οποίους κάποιοι μαθητές γίνονται θύματα εκφοβισμού από συμμαθητές τους

Α. «Αδύναμοι Χαρακτήρες (φόβος, έλλειψη αυτοπεποίθησης & αντίδρασης)»

(75%)

- 1 Φοβούνται να αντιδράσουν και δεν πιστεύουν στις δυνατότητες τους
- 2 Είναι αγαθοί, ντροπαλοί

- 3 Αδυναμία χαρακτήρα . . .
- 4 Λόγω χαρακτήρα
- 5 Είναι εσωστρεφείς
- 6 Τα θύματα δεν έχουν αυτοπεποίθηση για να διεκδικήσουν το δικαίωμα στο να είναι ο εαυτός τους γι αυτό ο καθένας έχει την δυνατότητα να τα κοροϊδεύει
- 7 Επειδή είναι αδύναμοι και ντρέπονται ή φοβούνται να υψώσουν το ανάστημά τους και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους
- 8 Είναι φοβητσιάρηδες σαν χαρακτήρες ή και αδιάφοροι
- 9 Χαμηλών τόνων άνθρωποι
- 10 Είναι χαμηλών τόνων
- 11 Γιατί είναι εσωστρεφείς
- 12 ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΤΟ ΘΑΡΡΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΥΓΜΗ ΝΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΟΥΝ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΙΣΩΣ ΕΠΕΙΔΗ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟΙ
- 13 Εξαιτίας εσωστρέφειας
- 14 Επειδή είναι ίσως πιο αδύναμοι και ήσυχοι
- 15 Ίσως γιατί δυσκολεύονται να αντισταθούν στους θύτες και να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Γιατί μπορεί να είναι εσωστρεφείς άτομα που δυσκολεύονται
- 16 Λόγω αδύναμου χαρακτήρα έτσι ώστε να υπερασπιστούν τον εαυτό τους
- 17 Δεν έχουν την ικανότητα να αμυνθούν
- 18 Αδυναμία χαρακτήρα
- 19 Γιατί είναι ντροπαλοί και φοβούνται
- 20 Είναι αδύναμοι και δεν μπορούν να αντιδράσουν
- 21 Λόγω της αδυναμίας του χαρακτήρα τους, της εσωστρέφειας τους, της έλλειψης θάρρους και αυτοπεποίθησης, δεν έχουν την δύναμη να αμυνθούν, να αποφασίσουν να μιλήσουν
- 22 Λόγω αδυναμίας χαρακτήρα, έλλειψη αυτοπεποίθησης, κτλ
- 23 Λόγω ευαισθησίας
- 24 Χαμηλή αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση
- 25 Χαμηλή αυτοεκτίμηση (αδυναμία αντίδρασης)

- Τα άτομα που πέφτουν θύματα σχολικού εκφοβισμού είναι συνήθως άτομα χωρίς πυγμή. Δεν έχουν το θάρρος να αντιμετωπίσουν τους εκφοβιστές τους, με αποτέλεσμα να δέχονται τέτοιες επιθέσεις καθημερινά. Επιπλέον, είναι μοναχικά και εσωστρεφή άτομα που δεν μοιράζονται το πρόβλημά τους με άλλους, ώστε να βρεθεί λύση
- 26
 - 27 Γιατί φαίνονται αδύναμοι
 - 28 Επειδή φαίνονται ευάλωτοι
 - 29 Γιατί οι εκφοβιστές τους βλέπουν ως εύκολους στόχους
 - 30 είναι παιδιά με κάποιο πρόβλημα

Β. «Διαφορετικότητα (σε συμπεριφορά, εμφάνιση, κτλ.)» (32,5%)

- 1 Διαφορετικότητα η οποία δεν γίνεται αποδεκτή από το υπόλοιπο κοινωνικό περιβάλλον (π.χ. φυλετικές διαφορές)
- 2 Διαφορετικότητα (π.χ. φυλετικές διαφορές)
- 3 ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥΣ
- 4 Διαφορετικότητα
- 5 Γιατί διαφέρουν από τα προωθούμενα πρότυπα
- 6 Γιατί έχουν διαφορετικές απόψεις
- 7 Λόγω διαφορετικής συμπεριφοράς
- 8 Για την συμπεριφορά τους
- 9 Θύματα εκφοβισμού γίνονται συνήθως οι μειονότητες
- 10 Ξεχωρίζουν σαφώς από τους άλλους και έτσι στοχοποιούνται από τους θύτες
- 11 Εξαιτίας της προβληματικής κοινωνικοποίησης τους
- 12 Λόγω εμφάνισης
- 13 Για την εμφάνισή τους

Γ. «Είναι καλύτεροι σε κάτι (και προκαλούν ζήλια)» (7,5%)

- 1 Ανωτερότητα
- 2 Για την επίδοσή τους στο σχολείο
- 3 Είναι καλοί μαθητές

Δ. «Δεν Ξέρω / Δεν Απαντώ» (5%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 5^η: «Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι (μαθητές, καθηγητές και άλλοι) δεν αναφέρουν/καταγγέλλουν περιστατικά εκφοβισμού που αντιλαμβάνονται;»

Και η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου, οπότε συλλέξαμε και εδώ μία πληθώρα απαντήσεων τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 7. Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα βέβαια, δείτε και το διάγραμμα που έπεται του πίνακα.

Πίνακας 7: Λόγοι για τους οποίους κάποιοι (μαθητές, καθηγητές και άλλοι) δεν αναφέρουν/καταγγέλλουν περιστατικά εκφοβισμού που αντιλαμβάνονται

A. «Από Φόβο» (67,5%)

- 1 Διότι αρχικά φοβούνται
- 2 Επειδή φοβούνται
- 3 Φοβούνται
- 4 Μάλλον φοβούνται
- 5 Φόβος
- 6 Επειδή και αυτοί φοβούνται

- 7 Λόγω φόβου
- 8 Από φόβο
- 9 Φόβος
- 10 Φόβος
- 11 Πονοφοβία πολύ
- 12 Γιατί φοβούνται μήπως κατηγορηθούν από τους εκφοβιστές και την πληρώσουν
- 13 Φοβούνται την αντίδραση του θύτη
- 14 Φοβούνται μήπως τους συμβεί το ίδιο
- 15 Φόβος για επανάληψη βίαιων συμπεριφορών σε βάρος τους
- 16 Ίσως γιατί φοβούνται πως τα πράγματα θα γίνουν χειρότερα
- 17 Οι μαθητές οι οποίοι γίνονται παρατηρητές τέτοιων περιστατικών φοβούνται για την δική τους σωματική τους ακεραιότητα
- 18 Λόγω φόβου για τις επιπτώσεις που μπορεί να υπάρξουν αν μαθευτεί η στάση τους
- 19 Οι μαθητές δεν το αναφέρουν λόγω πιθανής απειλής από τον θύτη
- 20 Για να μην γίνουν και οι ίδιοι θύματα των εκφοβιστών
- 21 ΕΠΕΙΔΗ ΕΝΔΙΔΟΥΝ ΣΤΙΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΩΝ ΕΚΦΟΒΙΣΤΩΝ ΤΟΥΣ
- 22 Γιατί νιώθουν ότι θα μπλέξουν
- 23 Γιατί φοβούνται μη τους κατηγορήσουν
- 24 Φοβούνται τους θύτες και την αντίδρασή τους -μην γίνουν δυσάρεστοι στην ομήγυρη
- 25 Για να τους βοηθήσουν
- 26 Απειλούνται από τους θύτες
- 27 Ίσως νιώθουν ντροπή

B. «Από αδιαφορία για τον συνάνθρωπο» (67,5%)

- 1 Αδιαφορία (εθελουφλούν)
- 2 Το κάνουν λόγω αδιαφορίας, αφού θεωρούν ότι δεν είναι δικό τους θέμα
- 3 Αδιαφορούν
- 4 Αδιαφορία
- 5 Αδιαφορούν

- 6 Διαφορούν
- 7 Διαφορία
- 8 Διαφορία
- 9 Είναι αδιάφοροι
- 10 Επειδή αδιαφορούν
- 11 Αδιαφορούν πλήρως για το συμβάν
- 12 Αδιαφορούν, η κατάσταση δεν επηρεάζει τους ίδιους
- 13 Δεν ενδιαφέρονται
- 14 ΔΕΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑΙ
- 15 Διότι δεν ενδιαφέρονται για το θέμα
- 16 Γιατί πιστεύουν ότι δεν τους αφορά άμεσα
- 17 Γιατί δεν τους αφορά άμεσα
- 18 Μη επιθυμία εμπλοκής σε τέτοιου είδους υποθέσεις
- 19 Γιατί δεν θέλουν να εμπλακούν
- 20 Για να μην μπλεχτούν μεταξύ τους
- 21 Οι άνθρωποι είμαστε εκ φύσεως εγωιστές
- 22 Οι άνθρωποι δε νοιάζονται παρά μόνο για τον εαυτό τους
- 23 Αναίσθητοι
- 24 Δεν θέλουν να χάνουν χρόνο από τη ζωή τους με τα προβλήματα των άλλων
- 25 Σχεδόν πάντα, κανείς δε μεριμνά για τους γύρω του, που συναντά για πρώτη φορά
- 26 Δεν έχουμε μάθει να είμαστε άνθρωποι και να αντιδράμε σωστά σε οτιδήποτε συμβαίνει γύρω μας έτσι ώστε αυτό να αλλάξει
- 27 Επαναπαύονται ότι κάποιος άλλος θα ασχοληθεί

Γ. «Δεν αξιολογούν το περιστατικό ως σημαντικό» (20%)

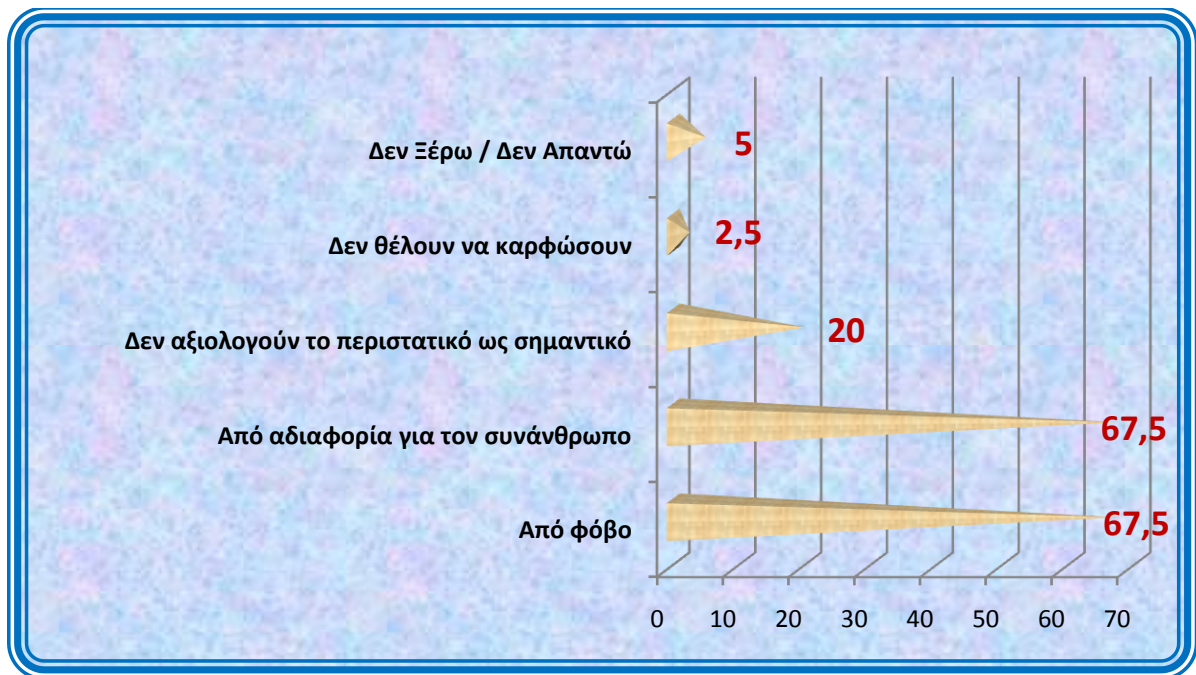
- 1 Δεν τα θεωρούν αξιόλογα
- 2 Δεν δίνουν σημασία γιατί θεωρούν πως είναι ασήμαντο
- 3 Τα θεωρούν ασήμαντα
- 4 Το θεωρούν ασήμαντο
- 5 Θεωρούν πως δεν είναι κάτι το σημαντικό και θα περάσει

- 6 Πιθανόν να μην αντιλαμβάνονται την σοβαρότητα της κατάστασης
- 7 Δεν αντιλαμβάνονται τις συνέπειες στα θύματα
- 8 Πιστεύουν ότι έτσι δεν θα δώσουν συνέχεια στο θέμα

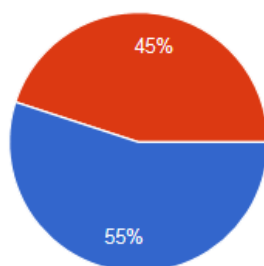
Δ. «Δεν θέλουν να καρφώσουν» (2,5%)

Ε. «Δεν Ξέρω / Δεν Απαντώ» (5%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 6^η: «Αν ένας μαθητής χαστουκίσει μια μέρα συμμαθητή του πάνω στο τσακωμό τους, θα το χαρακτήριζες ως σχολικό εκφοβισμό;»

Το 55% των εφήβων μας δεν θα χαρακτήριζαν ως σχολικό εκφοβισμό αν ένας μαθητής χαστούκιζε μια μέρα συμμαθητή του πάνω στον τσακωμό τους, ενώ το 45% θα το χαρακτήριζε. Αυτές οι απαντήσεις μας δείχνουν ότι σχεδόν οι μισοί μαθητές ξεχωρίζουν τη διαφορά ανάμεσα σε ένα περιστασιακό βίαιο συμβάν και ένα πραγματικό περιστατικό σχολικής βίας και εκφοβισμού.

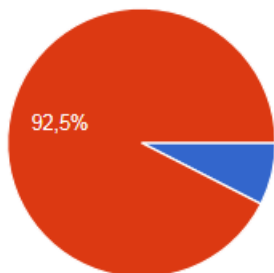

Όχι	22	55%
Ναι	18	45%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7^η: «Αν μια μαθήτρια διαδίδει κατά καιρούς ψεύτικες φήμες για μια συμμαθήτριά της, θα το χαρακτήριζες ως σχολικό εκφοβισμό;»

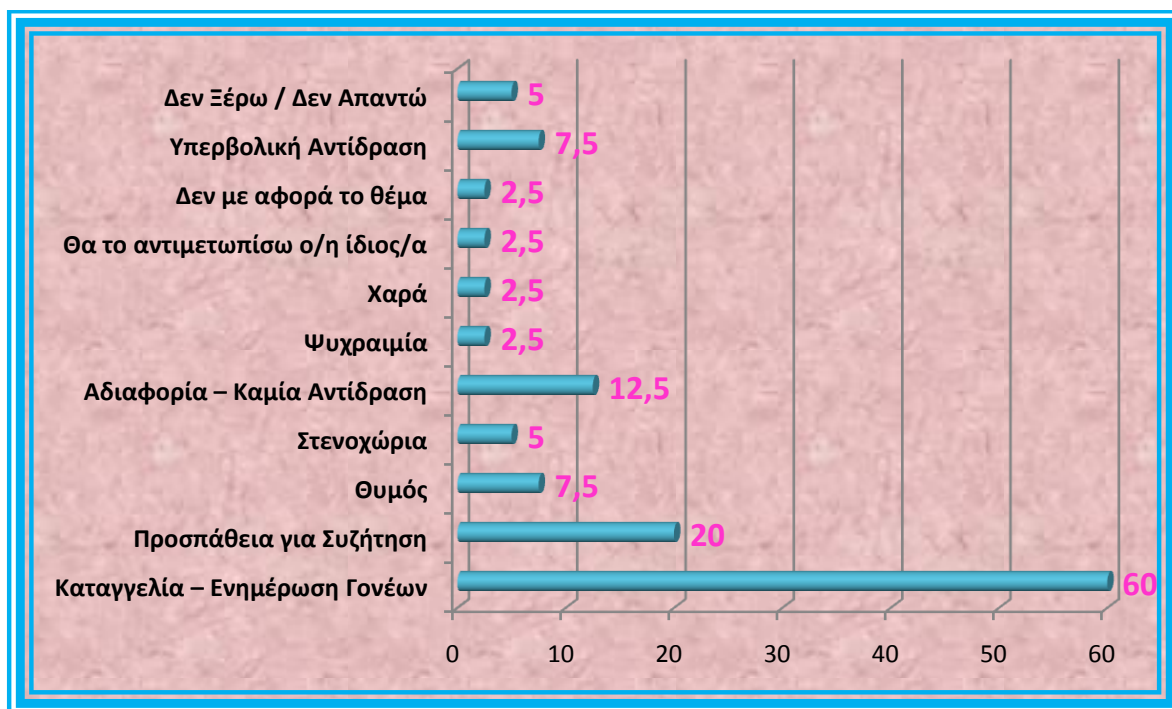
Σε αυτή την ερώτηση η συντριπτική πλειοψηφία (92.5%) απάντησε ότι θα το χαρακτήριζε ως σχολικό εκφοβισμό. Σε αυτή την περίπτωση βλέπουμε ότι οι περισσότεροι μαθητές καταλαβαίνουν ότι το συγκεκριμένο παράδειγμα πρόκειται για περιστατικό σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Όχι 3 7.5%
Ναι 37 92.5%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8^η: «Πώς θα αντιδρούσες αν λάμβανες μηνύματα αρνητικού περιεχομένου στο κινητό σου τηλέφωνο από συμμαθητή/ές σου;»

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου, οπότε συλλέξαμε πληθώρα απαντήσεων τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 8. Για μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα βέβαια, δείτε και το διάγραμμα που προηγείται του Πίνακα.

Πίνακας 8: Τρόπος αντίδραση σε περίπτωση λήψης αρνητικών μηνυμάτων στο κινητό από συμμαθητή/ές

A. «Καταγγελία – Ενημέρωση Γονέων» (60%)	
1	Θα τα έδειχνα στους γονείς μου
2	Θα το έλεγα στους γονείς μου
3	Θα το έλεγα στους γονείς μου
4	Στη συνέχεια θα απευθυνόμουν στους γονείς μου, λέγοντάς τους το πρόβλημά μου
5	Θα ανέφερα το περιστατικό στους γονείς μου και το σχολείο μου
6	Θα το ανέφερα στους γονείς μου και στο σχολείο
7	Θα συμβουλευόμουν τους γονείς μου, τους φίλους μου και τους καθηγητές μου
8	Αν δεν με καταλάβαινε και δεν καταλήγαμε σε μια πολιτισμένη λύση θα απευθυνόμουν στους καθηγητές και τους γονείς μου
9	ΘΑ ΤΟ ΣΥΖΗΤΟΥΣΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΕΙΤΑ ΘΑ ΤΟ ΑΝΕΦΕΡΑ ΣΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
10	Θα το ανέφερα στους γονείς μου και αν χρειαστεί στην αστυνομία
11	Εάν δεν υπήρχε αποτέλεσμα θα απευθυνόμουν στους αντίστοιχους αρμόδιους φορείς (γονείς- καθηγητές)
12	Θα δείξω τα μηνύματα σε καθηγητές
13	Σε περίπτωση που επέμενε σε αυτή τη συμπεριφορά θα απευθυνόμουν σε κάποιο καθηγητή
14	Με την παρέα μου και αν δεν βγει λύση, με τους καθηγητές μου
15	Θα μπορούσα να το συζητήσω και με τους καθηγητές στο φροντιστήριο
16	Θα το κατήγγειλα στην αστυνομία
17	Αστυνομία
18	Αμα το μήνυμα ξεπερνούσε κάποια όρια θα το κατήγγειλα
19	Θα το πω σε κάποιον ενήλικα
20	Θα το έλεγα σε κάποιον
21	Αν δεν σταμάταγε θα απευθυνόμουν σε κάποιον άλλο

22 Θα το έλεγα σε κάποιον μεγαλύτερο

23 Θα έκανα παράπονα σε κάποιον

24 Θα απευθυνόμουν σε έναν ειδικό

B. «Προσπάθεια για Συζήτηση» (20%)

1 Θα τους έλεγα πως δεν είναι σωστό αυτό και θα τους έλεγα να σταματήσουν

2 Θα προσπαθούσα να το συζητήσω μαζί του

3 Θα το συζητούσα μαζί του

4 Θα του μιλούσα ανοιχτά και θα προσπαθούσα να τον κάνω να καταλάβει το λάθος του

5 Αρχικά θα το συζήταγα μαζί τους

6 Θα του μιλούσα

7 Θα συζητούσα μαζί τους

8 Ίσως να πήγαινα να του μιλήσω από κοντά

Γ. «Θυμός» (7,5%)

1 Απλώς θα θύμωνα

2 Αρχικά θα θύμωνα

3 Θα έσπαγα το κινητό μου

Δ. «Στενοχώρια» (5%)

1 Θα με ενοχλούσε πολύ

2 ΘΑ ΕΝΙΩΘΑ ΑΣΧΗΜΑ

Ε. «Αδιαφορία – Καμία Αντίδραση» (12,5%)

1 Δεν θα ασχολιόμουν ιδιαίτερα

2 Θα τα αγνοούσα

3 Θα το αγνοούσα

4 Προφανώς θα το απέρριπτα

5 Ανάλογα το περιεχόμενο, αν το έκρινα μη σημαντικό και απλά μία πλάκα έστω και κακόγουστη δεν θα αντιδρούσα

ΣΤ. «Ψυχραιμία» (2,5%)

Ζ. «Χαρά» (2,5%)

	H. «Θα το αντιμετωπίσω ο/η ίδιος/α» (2,5%)
	Θ. «Δεν με αφορά το θέμα» (2,5)
	I. «Υπερβολική Αντίδραση» (7,5%)
1	Θα τον πλάκωνα
2	Θα τον χτυπούσα ή θα του μιλούσα σε αγριεμένο τόνο
3	Θα τους πλάκων--, θα τους χάκα-- θα τους έβρισκα για να τους μιλήσω
	K. «Δεν Ξέρω / Δεν Απαντώ» (5%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 9^η: «Ένας καθηγητής σε αποκάλεσε μια μέρα με ένα παρατσούκλι και οι συμμαθητές σου αρχίζουν να το χρησιμοποιούν για να σε πειράζουν. Δεν σου αρέσει και τους το δηλώνεις (σε συμμαθητές και καθηγητή), αλλά συνεχίζουν. Πώς θα αντιδράσεις;»

Στην ερώτηση αυτή που επίσης είναι ανοιχτού τύπου απάντησαν οι 39 μαθητές (97,5%), και τις ποικίλες απαντήσεις τους τις παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 9. Το διάγραμμα που εμφανίζεται μετά τον πίνακα δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Πίνακας 9: Τρόποι αντίδρασης σε πειράγματα και παρατσούκλια

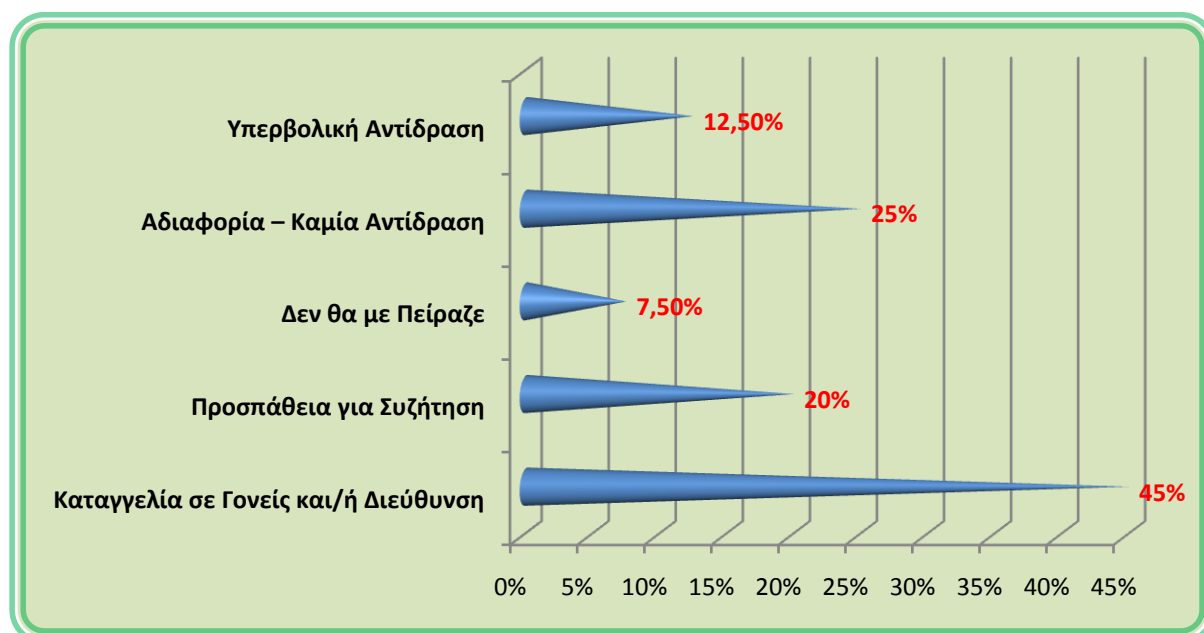
	A. «Καταγγελία σε Γονείς και/ή Διεύθυνση» (45%)
	α) Αμέσως...(35%)
1	Διευθύντρια
2	Θα το έλεγα στο διευθυντή
3	Θα το αναφέρω στην διεύθυνση
4	Θα απευθυνθώ στην διεύθυνση για να τιμωρηθεί ο καθηγητής
5	Θα έκανα παράπονα ακόμα και στη διευθύντρια αν συνεχιζόταν η κατάσταση
6	Θα απευθυνθώ στους γονείς μου και τον διευθυντή
7	Θα αναφέρω το γεγονός αυτό στους γονείς μου και στην διευθύντρια του σχολείου
8	Θα απευθυνθώ στους γονείς και στη σχολική διεύθυνση

9	Θα το πω στο διευθυντή και στους γονείς μου
10	Θα το πω στον καθηγητή
11	Θα το αναφέρω στους καθηγητές (μάλλον...)
12	ΘΑ ΤΟ ΑΝΑΦΕΡΩ ΣΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΓΟΝΕΩΝ ΩΣΤΕ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΑΙΣΘΑΝΘΩ ΚΑΛΥΤΕΡΑ
13	Από την πρώτη στιγμή θα το έλεγα στους γονείς μου
14	Θα το πω στους γονείς μου
	β) Αν συνεχιζόταν παρά τις άλλες αντιδράσεις μου...(10%)
1	...αν δεν σταμάταγε θα απευθυνόμουν σε κάποιον άλλο
2	...αλλά άμα συνεχιζόταν για πολύ θα το ανέφερα σε κάποιον μεγαλύτερο
3	...έπειτα θα το ανέφερα στην διεύθυνση του σχολείου
4	...κατόπιν θα απευθυνόμουν στη διεύθυνση του σχολείου
	<u>Β. «Προσπάθεια για Συζήτηση» (20%)</u>
1	Θα τους το ξαναπώ
2	Τους το δηλώνω πιο έντονα
3	Θα επέμεινα να σταματήσουν
4	Θα τους ζητήσω να σταματήσουν, ίσως φωνάξω
5	Θα έκανα άλλη μια προσπάθεια
6	Θα συνεχίσω τα παράπονα
7	Θα μιλήσω με τους καθηγητές
8	Θα προσπαθούσα να το συζητήσω μαζί του
	<u>Γ. «Δεν θα με Πείραζε» (7,5%)</u>
1	Δεν θα με πείραζε και θα έκανα πλάκα με αυτό
2	Θα γέλαγα μαζί τους
3	Θα γέλαγα μαζί τους
	<u>Δ. «Αδιαφορία – Καμία Αντίδραση» (25%)</u>
1	Θα προσπαθούσα να το αγνοήσω
2	Θα σταματούσα να ενοχλούμαι και θα αδιαφορούσα

3	Δεν θα έδινα σημασία...Κάποια στιγμή θα σταματήσουν
4	Σταματώ να δείχνω ότι ενοχλούμαι
5	Έρημη παράσταση
6	Η αλήθεια είναι θα αδιαφορούσα αλλάααα....
7	Θα αδιαφορούσα μέχρι να σταματήσουν για να μην δώσω προεκτάσεις στο ζήτημα
8	...αν συνεχιστεί θα προσπαθήσω να το αγνοήσω όσο μπορώ
9	...κατόπιν θα τους αγνοούσα
10	ΘΑ ΣΤΕΝΑΧΩΡΙΟΜΟΥΝ ΚΑΙ ΘΑ ΝΕΥΡΙΑΖΑ
Ε. «Υπερβολική Αντίδραση» (12,5%)	
1	Θα τους χτυπήσω
2	θα πουν τον Δεσπότη Παναγιώτη
3	Θα κάνω κάθε λεπτό της ζωής τους οδυνηρό και βασανιστικό
4	Βρίσκω κι εγώ αντίστοιχα παρατσούκλια για να καταλάβουν πως νιώθω εγώ
5	Επειδή η συνάντηση με τη Διευθύντρια και η συμμόρφωση των συμμαθητών μου δε θα βοηθούσε, θα προτιμούσα να αλλάξω σχολείο

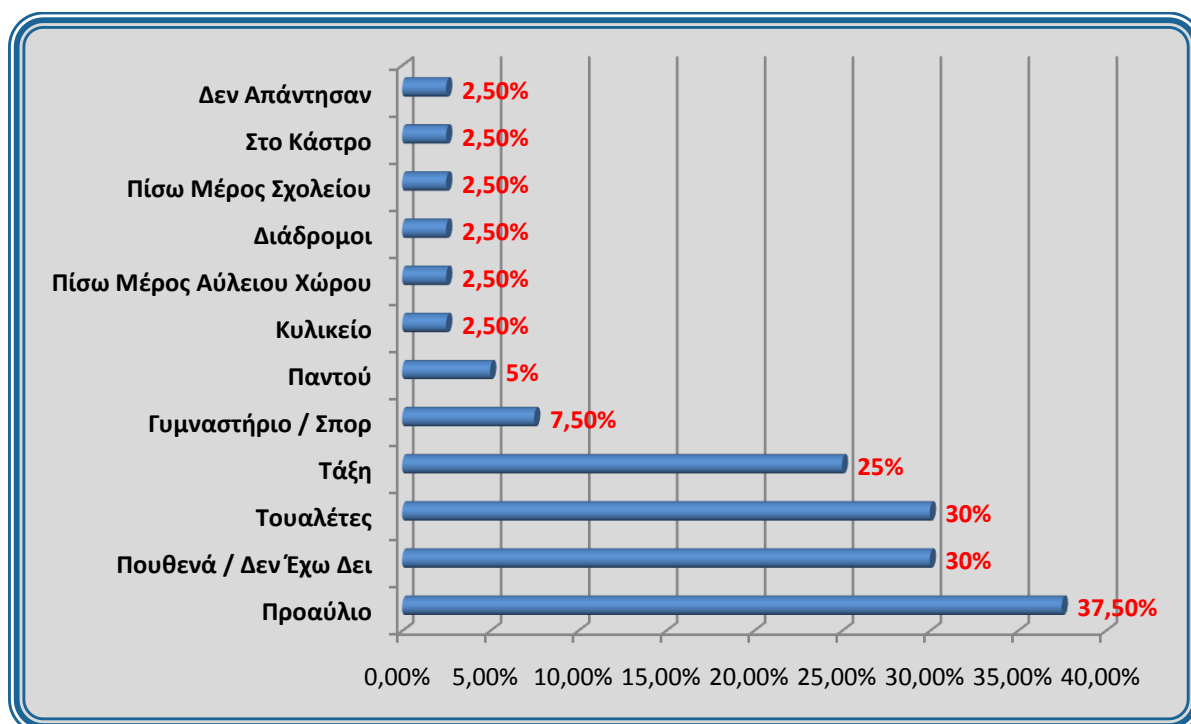

ΕΡΩΤΗΣΗ 10^η: «Σε ποιους χώρους στο σχολείο (το δικό σου ή αλλού) έχεις δει να εκδηλώνονται περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;»

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου και συγκέντρωσε τις παρακάτω απαντήσεις:

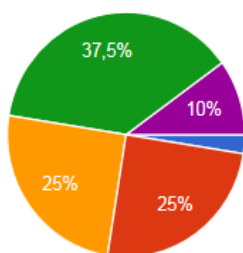
Πίνακας 10: Χώροι εκδήλωσης σχολικής βίας και εκφοβισμού

Είδος Απάντησης	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό %
Προαύλιο	15	37,5%
Πουθενά / Δεν Έχω Δει	12	30%
Τουαλέτες	12	30%
Τάξη	10	25%
Γυμναστήριο / Σπορ	3	7,5%
Παντού	2	5%
Κυλικείο	1	2,5%
Πίσω Μέρος Αύλειου Χώρου	1	2,5%
Διάδρομοι	1	2,5%
Πίσω Μέρος Σχολείου	1	2,5%
Στο Κάστρο	1	2,5%
Δεν Απάντησαν	1	2,5%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11^η: «Θα έκανες παρέα με ένα παιδί που εκφοβίζει συμμαθητές του;»

Το 37.5% των εφήβων «δεν θα έκανε σε καμία περίπτωση παρέα με ένα παιδί που εκφοβίζει συμμαθητές του», το 25% «θα έκανε παρέα μόνο αν εκείνο ζητούσε συγνώμη από το θύμα του» και ένα επίσης 25% «θα έκανε παρέα για να τον/την βοηθήσει να αλλάξει συμπεριφορά», ενώ μόνο το 2.5% δηλώνει πως «θα έκανε παρέα με έναν εκφοβιστή καθώς σημασία έχει πώς φέρεται στον ίδιο/στην ίδια».

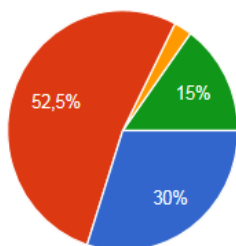

Ναι, σημασία έχει πώς φαίρεται σε εμένα	1	2.5%
Ναι, για να τον/την βοηθήσω να αλλάξει συμπεριφορά	10	25%
Μόνο αν ζητούσε συγνώμη από το/τα θύμα/τα	10	25%
Όχι, σε καμία περίπτωση	15	37.5%
Άλλο	4	10%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12^η: «Θα έκανες παρέα με ένα παιδί που το έχουν περιθωριοποιήσει όλοι οι

υπόλοιποι;»

Οι μισοί έφηβοι μας (52.5%) απάντησαν ότι «θα έκαναν παρέα με ένα παιδί που το έχουν περιθωριοποιήσει όλοι οι υπόλοιποι μόνο αν ταίριαζαν σαν χαρακτήρες και πέρναγαν καλά μαζί», το 30% «θα έκαναν παρέα επειδή τους αρέσει να υποστηρίζουν τους αδύνατους», ενώ μόνο ένας έφηβος απάντησε αρνητικά γιατί «δεν κάνει κάτι κόντρα στο σύνολο».

Ναι, μου αρέσει να υποστηρίξω τους αδύνατους	12	30%
Μόνο αν ταίριαζαμε σαν χαρακτήρες και πέρναμε καλά μαζί	21	52.5%
Όχι, δεν κάνω κάτι κόντρα στο σύνολο	1	2.5%
Άλλο	6	15%

Ενδιαφέρουσες είναι και οι 6 απαντήσεις που δόθηκαν στην κατηγορία «άλλο» (15%) οι οποίες αναφέρονται όλες στην καταφατική απάντηση «ναι, θα έκανα παρέα»:

1. Θα προσπαθούσα να τον προσεγγίσω και να τον εντάξω στο σύνολο
2. Ναι, για να τον βοηθήσω να νιώσει άνετα και να κοινωνικοποιηθεί

3. Θα προσπαθήσω να τον προσεγγίσω

4. Θα προσπαθούσα να τον/την κάνω να νοιώθει άνετα γύρω μου ακόμα και αν δεν ταιριάζαμε σαν χαρακτήρες δεν θα έβλαπτε να κάνουμε και κανένα αστειό ή να συζητήσουμε για κάτι όσον αφορά το πλαίσιο του σχολείου...

5. Το ότι τον έχουν περιθωριοποιήσει δεν τον μειώνει στα δικά μου μάτια. Οι περιθωριοποιημένοι συνήθως δεν ακολουθούν την αγέλη και για αυτό τους συμπαθώ.

6. Ναι, προκειμένου να ενταχθεί

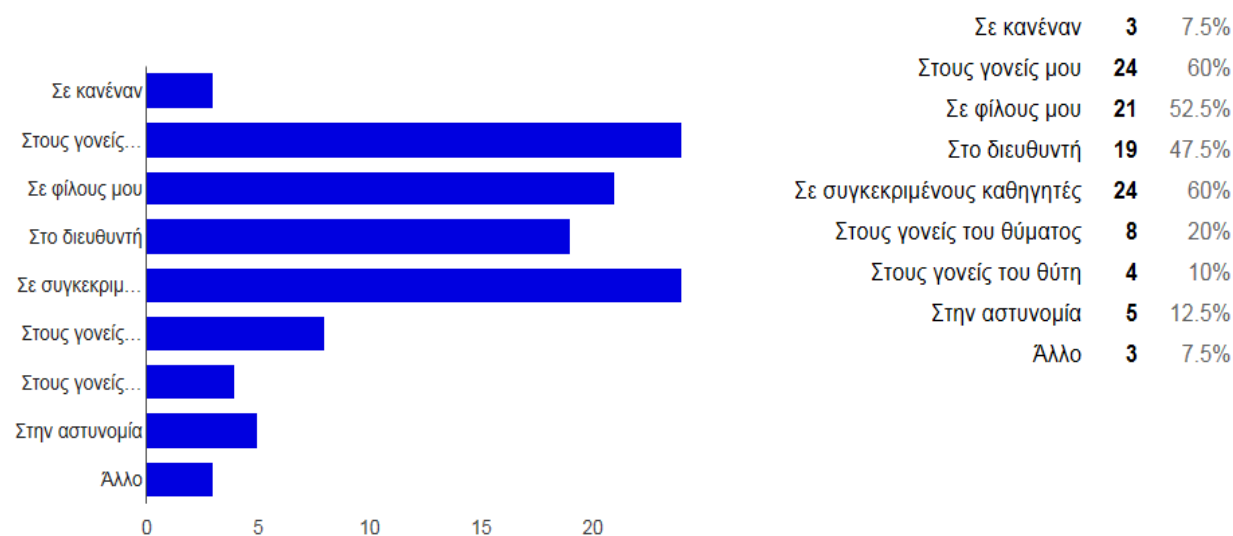
Με λίγα λόγια, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η συντριπτική πλειοψηφία (97,5%) δηλώνουν πως «θα έκαναν παρέα με ένα παιδί που το έχουν περιθωριοποιήσει όλοι οι υπόλοιποι», για διαφορετικούς βέβαια λόγους ο καθένας. Στο σημείο όμως αυτό, εύλογα αξίζει να αναρωτηθεί κανείς, γιατί ενώ οι περισσότεροι πιστεύουν ότι θα λειτουργούσαν σωστά, υπάρχουν τόσα περιθωριοποιημένα παιδιά που βιώνουν μοναξιά και πέφτουν θύματα σχολικής βίας και εκφοβισμού...

ΕΡΩΤΗΣΗ 13^η: «Σε ποιους θα ανέφερες ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού που είδες;»

24 έφηβοι (60%) θα ανέφεραν ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού σε «συγκεκριμένους καθηγητές» και στους «γονείς τους», 21 (52,5%) σε «φίλους» και 19 (47,5%) στο «διευθυντή» του σχολείου. Επίσης, το 20% θα το ανέφερε στους «γονείς του θύματος», το 12,5% στην «αστυνομία» και το 10% στους «γονείς του θύτη», ενώ μόνο 7,5% δεν θα το ανέφεραν σε «κανέναν».

Επιπλέον απαντήσεις (7,5%) που δόθηκαν ήταν στους «φίλους του θύματος», στους «φίλους του θύτη» και σε «CIA/FBI».

Σε ποιους θα ανέφερες ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού που είδες;

ΕΡΩΤΗΣΗ 14^η: «Πώς θα ήθελες να αντιδράσουν οι καθηγητές σου αν έβλεπαν ή μάθαιναν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;»

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου, οπότε συλλέξαμε διάφορες απαντήσεις, τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 11. Το διάγραμμα που εμφανίζεται μετά τον πίνακα δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Πίνακας 11: Πως θα ήθελα να αντιδράσουν οι καθηγητές μου αν έβλεπαν/μάθαιναν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού

A. «Άμεση και δυναμική παρέμβαση» (17,5%)	
1	Θα ήθελα να επέμβουν και να λάβουν δραστικά μέτρα για την κατάσταση
2	Άμεσα και δραστήρια
3	Να τρέξουν να βοηθήσουν
4	Να κάνουν άμεσα κάτι αποτελεσματικό για να βοηθήσουν
5	ΘΑ ΗΘΕΛΑ ΦΑΝΕΡΑ ΚΑΙ ΜΕ ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΝΑ ΟΝΟΜΑΤΙΣΟΥΝ ΤΟΝ ΘΥΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΥΜΑ
6	Να προβούν σε ενέργειες που θα βοηθήσουν
7	Θα ήθελα να το καταπολεμήσουν ανάλογα
B. «Διακρικτική παρέμβαση» (7,5%)	
1	Να ασχοληθούν με διακριτικότητα
2	Θα ήθελα να ενδιαφερθούν προσπαθώντας να σταματήσουν το φαινόμενο χωρίς να του έδιναν μεγάλες διαστάσεις
3	ΝΑ ΕΞΗΓΗΣΟΥΝ ΠΩΣ Η ΒΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΛΥΣΗ ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΣΤΟΥΝ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΛΟΙΠΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΧΩΡΙΣ ΩΣΤΟΣΟ ΝΑ ΝΤΡΟΠΙΑΣΤΟΥΝ ΟΙ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ
Γ. «Τιμωρία του θύτη» (20%)	
1	Να σταματήσουν το θύτη
2	Να επιπλήξουν το θύτη
3	Να επιβάλλουν ποινές στο θύτη όχι όμως για εκδίκηση αλλά για βελτίωση
4	Να επιβάλλουν άμεσα ποινές

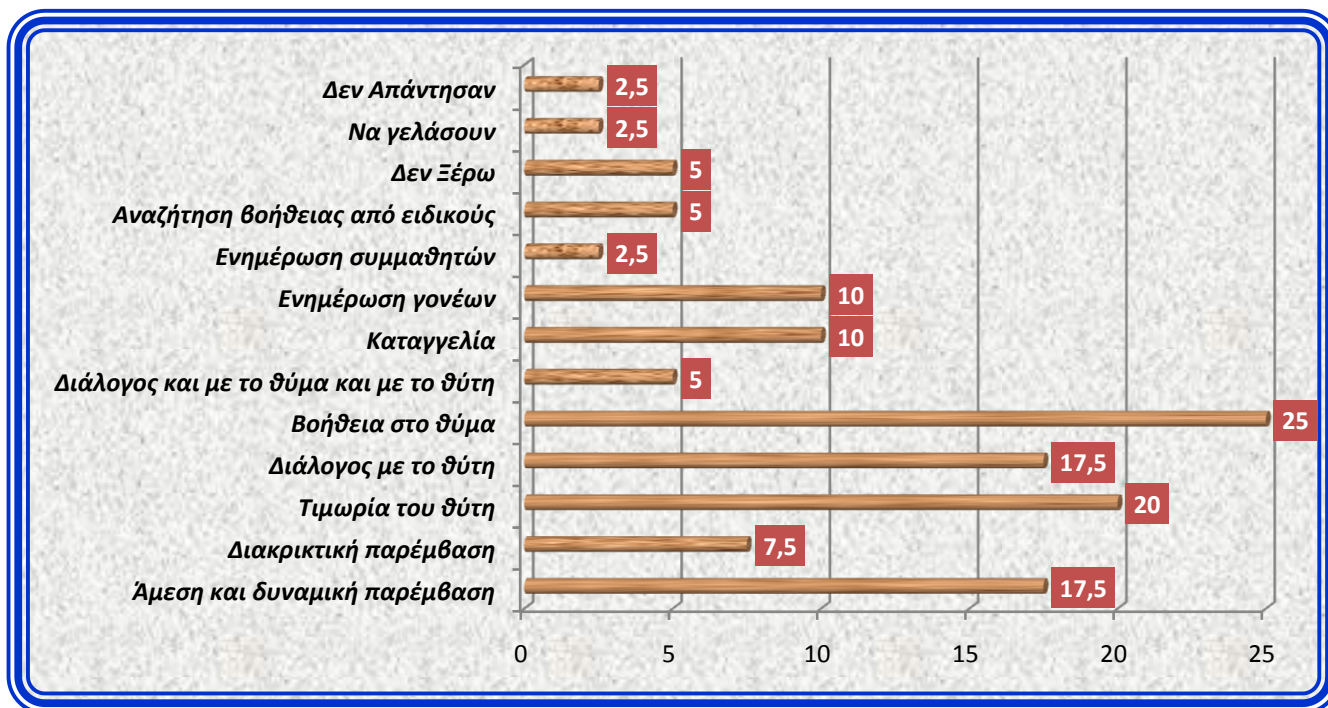

5	Αποβολή/ποινές
6	ΝΑ ΛΑΜΒΑΝΑΝ ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΝΑ ΤΙΜΩΡΟΥΣΑΝ ΤΟ ΘΥΤΗ
7	Θα ήθελα να μη συνέχιζαν τη κατάσταση αυτή και να τιμωρούσαν το δράστη
8	Ανάλογες κυρώσεις
Δ. «Διάλογος με το θύτη» (17,5%)	
1	Να προσπαθήσουν να μιλήσουν στο θύτη ή στους γονείς του προκειμένου να βρεθεί λύση
2	Να απευθυνθούν στον θύτη και να προσπαθήσουν να καταλάβουν και να αλλάξουν την συμπεριφορά του
3	Να έκαναν το παιδί που εκφοβίζει να καταλάβει ότι δεν είναι σωστό
4	Να μιλήσουν στον εκφοβιστή έτσι ώστε να αναγνωρίσει το λάθος του για να μην επαναληφθεί
5	Να μιλήσουν με τον θύτη
6	Να μιλούσαν στον θύτη
7	Να προσπαθήσουν να βοηθήσουν τον θύτη να αντιληφθεί το κακό των πράξεών του, χωρίς εντάσεις και εκβιασμούς
Ε. «Βοήθεια στο θύμα» (25%)	
1	Να υποστηρίζουν το θύμα
2	Να ενδιαφερθούν και να βοηθήσουν το συγκεκριμένο παιδί
3	θα ήθελα να υποστηρίζουν με τον σωστό τρόπο το θύμα
4	Να δώσουν κουράγιο στο θύμα
5	Να συμπαρασταθούν ψυχολογικά και να υποστηρίζουν το θύμα
6	Κυρίως να υποστηρίζουν ψυχολογικά το θύμα
7	Να προσφέρουν υποστήριξη στο θύμα
8	Να βοηθήσουν - να προστατεύσουν το θύμα
9	Να δείξουν τη στήριξή τους και την αγάπη τους στο θύμα
10	Με διάλογο με το παιδί
ΣΤ. «Διάλογος και με το θύμα και με το θύτη» (5%)	
1	ΔΙΑΛΟΓΟΣ. THAT'S IT.

2	Θα προτιμούσα να μιλήσουν και με τις δυο πλευρές του περιστατικού και να λάβουν αντίστοιχα μέτρα όσον αφορά την σοβαρότητα του γεγονότος
<u>Z. «Καταγγελία» (10%)</u>	
1	Να το αναφέρουν στην διεύθυνση
2	Να το ανέφεραν στο διευθυντή
3	Καταγγελία
4	Να το πουν στην αστυνομία
<u>H. «Ενημέρωση γονέων» (10%)</u>	
1	Να ενημερώσουν τους γονείς του θύτη και του θύματος
2	Να ενημερώσουν την οικογένεια τόσο του θύτη όσο και του θύματος
3	Να απευθυνθούν στους γονείς του θύτη, ώστε να τους ενημερώσουν για το παιδί τους
4	Να το πουν στους γονείς του
<u>Θ. «Ενημέρωση συμμαθητών» (2,5%)</u>	
1	Να ενημερώσουν τους συμμαθητές του θύτη και του θύματος
<u>I. «Αναζήτηση βοήθειας από ειδικούς» (5%)</u>	
1	Να αναζητούσαν βοήθεια από ειδικό, πχ ψυχολόγο
2	Να ζητήσουν βοήθεια από ειδικούς
<u>K. «Δεν Ξέρω» (5%)</u>	
1	Όπως αυτοί νομίζουν
2	Ακριβώς δε ξέρω. Δεν είμαι και σίγουρη αν θα πρέπει να εμπλακούν οι καθηγητές. Βέβαια είναι αναλόγως το πόσο έχει προχωρήσει αυτός ο σχολικός εκφοβισμό έναντι του παιδιού
<u>Λ. «Να γελάσουν» (2,5%)</u>	
<u>M. Δεν Απάντησαν» (2,5%)</u>	

ΕΡΩΤΗΣΗ 15^η: «Πώς θα ήθελες να αντιδράσουν οι γονείς σου αν έπεφτες θύμα σχολικού εκφοβισμού;»

Η ερώτηση αυτή είναι επίσης ανοιχτού τύπου, οπότε συλλέξαμε πληθώρα απαντήσεων τις οποίες παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 12. Το διάγραμμα που εμφανίζεται μετά τον πίνακα δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Πίνακας 12: Πως θα ήθελα να αντιδράσουν οι γονείς μου αν έπεφα θύμα σχολικού εκφοβισμού

A. «Στήριξη - συμπαράσταση» (35%)

1	Να με στηρίζουν
2	Να με βοηθήσουν
3	Να με βοηθήσουν
4	Να είναι δίπλα μου
5	Να με βοηθήσουν ψυχολογικά
6	Να με βοηθήσουν ψυχολογικά
7	Να με στηρίζουν ψυχολογικά

8	Να με στηρίζουν και να είναι δίπλα μου για να το ξεπεράσω
9	Να με υποστηρίζουν ψυχολογικά και να κατευθύνουν τις κινήσεις μου
10	ΝΑ ΜΟΥ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΘΟΥΝ
11	Θα ήθελα να με στηρίζουν και να με περιβάλλουν με την αγάπη τους
12	Να με υποστήριζαν συναισθηματικά
13	Να ενδιαφερθούν για μένα
14	Κατανόηση και βοήθεια ψυχολογικά

Β. «Ενημέρωση - καταγγελία σε σχολείο & γονείς θύτη» (32,5%)

1	Να με υποστήριζαν και να με βοηθούσαν να το αντιμετωπίσω είτε αναφέροντάς το στο διευθυντή και στη συνέχεια στην οικογένεια του θύτη
2	Να μιλήσουν στον διευθυντή και στους γονείς του θύτη
3	Να έρθουν σε επαφή και να συζητήσουν με τους γονείς του θύτη
4	ΘΑ ΗΘΕΛΑ ΜΕ ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ ΝΑ ΣΥΖΗΤΟΥΣΟΥΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥ ΘΥΤΗ
5	Να λάβουν μέτρα όπως να μιλήσουν με τον διευθυντή και τους γονείς του θύματος
6	Να απευθυνθούν στη σχολική διεύθυνση απαιτώντας τη βελτίωση της κατάστασης
7	Να συζητήσουν μαζί μου και με τον/την διευθυντή/ρια του σχολείου για το τι θα κάνουμε
8	Να ενημερώσουν και συζητήσουν με τους καθηγητές (αν διαδραματίζεται στο σχολείο)
9	Να συμβουλευτούν τους καθηγητές
10	Να απευθυνθούν σε κάποιον καθηγητή ώστε να μιλήσει με τον θύτη
11	Να το αναφέρουν στο σχολείο
12	Να έρθει στο σχολείο
13	Να διαμαρτυρηθούν

Γ. «Καταγγελία στην αστυνομία» (5%)

1	Να ειδοποιήσουν την αστυνομία
2	Στην χειρότερη να καταφύγουν στην αστυνομία αν το φαινόμενο πάρει τρομερές διαστάσεις

Δ. «Αλλαγή σχολείου» (7,5%)

1	Αν δεν πιάσει ο διάλογος να φροντίσουν για την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος πρώτα

	του θύτη και έπειτα εμένα (αν δεν φύγει ο θύτης)
2	Να μου αλλάξουν σχολικό περιβάλλον
3	Να με αλλάξουν σχολείο. Η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος θα αποτελούσε μία λύση

E. «Ψυχραιμία & συζήτηση μαζί μου» (7,5%)

1	Να το πάρουν ψύχραιμα και να βρούμε μαζί μια λύση
2	Να το συζητούσαν μαζί μου
3	Να ασχοληθούν με διακριτικότητα αλλά και με αποτελεσματικότητα

ΣΤ. «Δραστική παρέμβαση» (10%)

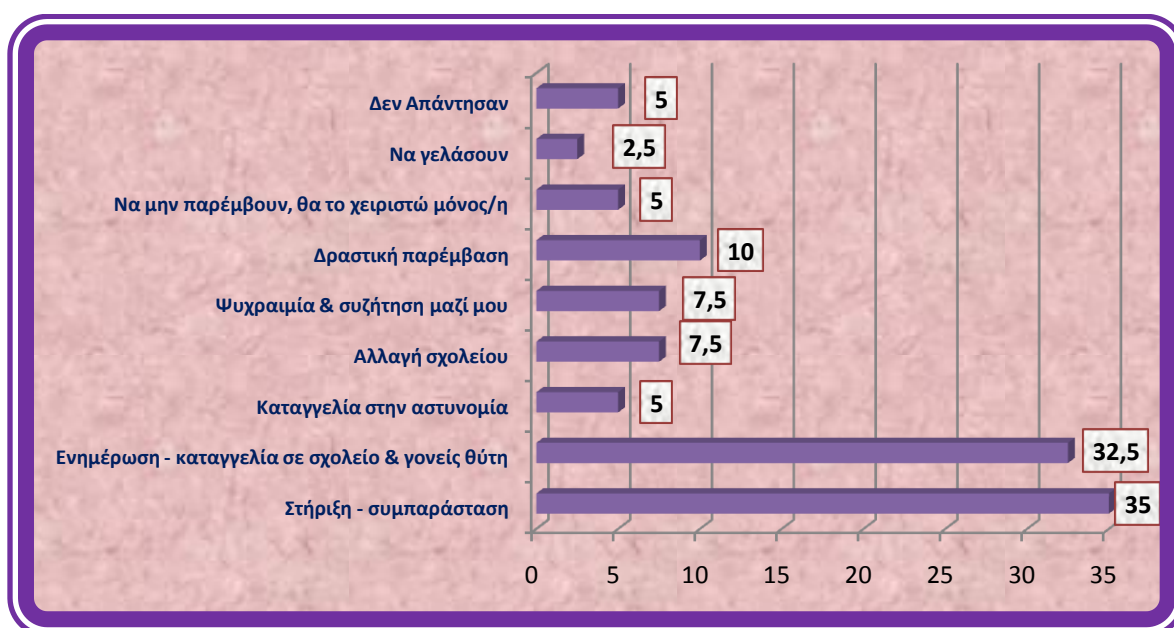
1	Θα ήθελα να επέμβουν και να λάβουν δραστικά μέτρα για την κατάσταση
2	Να με υπερασπιστούν και να με βοηθήσουν
3	Να έκαναν μήνυση
4	Να ζητήσουν την τιμωρία των ενόχων

Z. «Να μην παρέμβουν, θα το χειριστώ μόνος/η» (5%)

1	Θα το διαχειριζόμουν μόνος μου, αν και δε νομίζω ότι θα επέτρεπα κάτι τέτοιο
2	Να κοίταζαν τις δουλειές τους

H. «Να γελάσουν» (2,5%)

Θ. Δεν Απάντησαν» (5%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 16^η: «Μια μέρα, στο πίσω μέρος του προαυλίου, βλέπεις μια ομάδα 4 μαθητών να έχουν ακινητοποιήσει έναν μαθητή και να τον χτυπάνε χωρίς αυτός να μπορεί να αμυνθεί. Δεν σε παίρνουν είδηση ότι τους βλέπεις. Πώς θα αντιδράσεις;»

Εδώ έχουμε άλλη μία ερώτηση ανοιχτού τύπου και τις διάφορες απαντήσεις της τις παρουσιάζουμε ταξινομημένες σε θεματικές ομάδες στον παρακάτω Πίνακα 13. Το διάγραμμα που εμφανίζεται μετά τον πίνακα δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

Πίνακας 13: Πώς θα αντιδράσω αν δω 4 μαθητές να χτυπάνε μαθητή που δεν μπορεί να αμυνθεί

A. «Δραστική και άμεση παρέμβαση» (35%)

- 1 Θα παρέμβω και θα προσπαθήσω να σώσω το παιδί αν δεν φαίνονται πολύ τρομακτικοί και ντούκια
- 2 Εάν έβλεπα πως θα μπορούσα ανάλογα με τα άτομα θα επενέβαινα
- 3 Θα προσπαθούσα να βοηθήσω το παιδί
- 4 Θα χρησιμοποίησω τάε κβο ντο και θα τους έδειχνα εγώ
- 5 Θα πάω να τους χτυπήσω
- 6 Θα τους χτυπούσα με μίσος, αφού πρώτα θα τους απομάκρυνα από το θύμα
- 7 Θα επενέβαινα δίχως δεύτερη σκέψη! Θα προσπαθούσα να τους χωρίσω και στη συνέχεια θα απομάκρυνα το θύμα
- 8 Θα έτρεχα να βοηθήσω το κακόμοιρο παιδί
- 9 Πάω να υπερασπιστώ τον αδύνατο...
- 10 Ξύλο και εγώ

B. «Φεύγω & καλώ κάποιον ενήλικα» (35%)

- 1 Θα το ανέφερα σε κάποιον που έχει τη δυνατότητα να επιβληθεί και να επιβάλλει την τάξη στο χώρο
- 2 Θα πάω να το πω στους αρμόδιους
- 3 Θα ανέφερα το περιστατικό σε κάποιον αρμόδιο
- 4 ΘΑ ΚΑΛΟΥΣΑ ΚΑΠΟΙΟΝ ΕΝΗΛΙΚΑ ΓΙΑ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ
- 5 Άμα έβλεπα πως ήταν εκτός των νερών μου θα το ανέφερα αμέσως
- 6 Θα απευθυνθώ στη διευθύντρια

- 7 Θα καλέσω τον διευθυντή
- 8 Καλώ τον διευθυντή
- 9 Θα πάω στο διευθυντή
- 10 Θα τρέξω να ενημερώσω τον πρώτο καθηγητή που θα βρω έγκαιρο και έπειτα θα το αναφέρω στην διευθύντρια
- 11 Καθηγητή/Παίρνω θέση εναντίον τους
- 12 Καλώ αμέσως έναν καθηγητή
- 13 Θα ειδοποιήσω κάποιον καθηγητή
- 14 Φωνάζω κάποιον καθηγητά
- 15 Πάω να το αναφέρω στους καθηγητές
- 16 Θα καλέσω τους εφημερεύοντες καθηγητές για να το βοηθήσουν
- 17 Θα καλούσα τους καθηγητές
- 18 Αναφορά σε καθηγητή
- 19 ΘΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΩ ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΚΑΠΟΙΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΓΙΑ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΩ ΤΟΝ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ ΜΟΥ
- 20 Θα φωνάξω βοήθεια (καθηγητές)
- 21 Φεύγω και φωνάξω για βοήθεια
- 22 Θα πάω όσο πιο γρήγορα μπορώ να φέρω βοήθεια

Γ. «Φωνάξω καθηγητές, ανώνυμα» (5%)

- 1 Αν είναι «ντουλάπες» θα το πω σε κάποιο καθηγητή ανώνυμα
Θα τρέξω να φωνάξω τους καθηγητές, χωρίς όμως να επιτρέψω
- 2 στους εκφοβιστές και στο θύμα να μάθουν πως εγώ ήμουν αυτός που ειδοποίησε

Δ. «Καταγγελία την επόμενη ημέρα, ανώνυμα» (7,5%)

- Εκείνη την στιγμή δεν θα έκανα κάτι. Την επόμενη μέρα θα
- 1 γνωστοποιούσα το γεγονός στον διευθυντή του σχολείου με την παράκληση να διατηρηθεί η ανωνυμία

Ε. «Φωνάξω για βοήθεια & σπεύδω κοντά τους» (7,5%)

- 1 Θα φωνάξω σε αυτούς και σε κάποιον άλλο για βοήθεια
- 2 Θα φώναζα βοήθεια και θα τον βοηθούσα

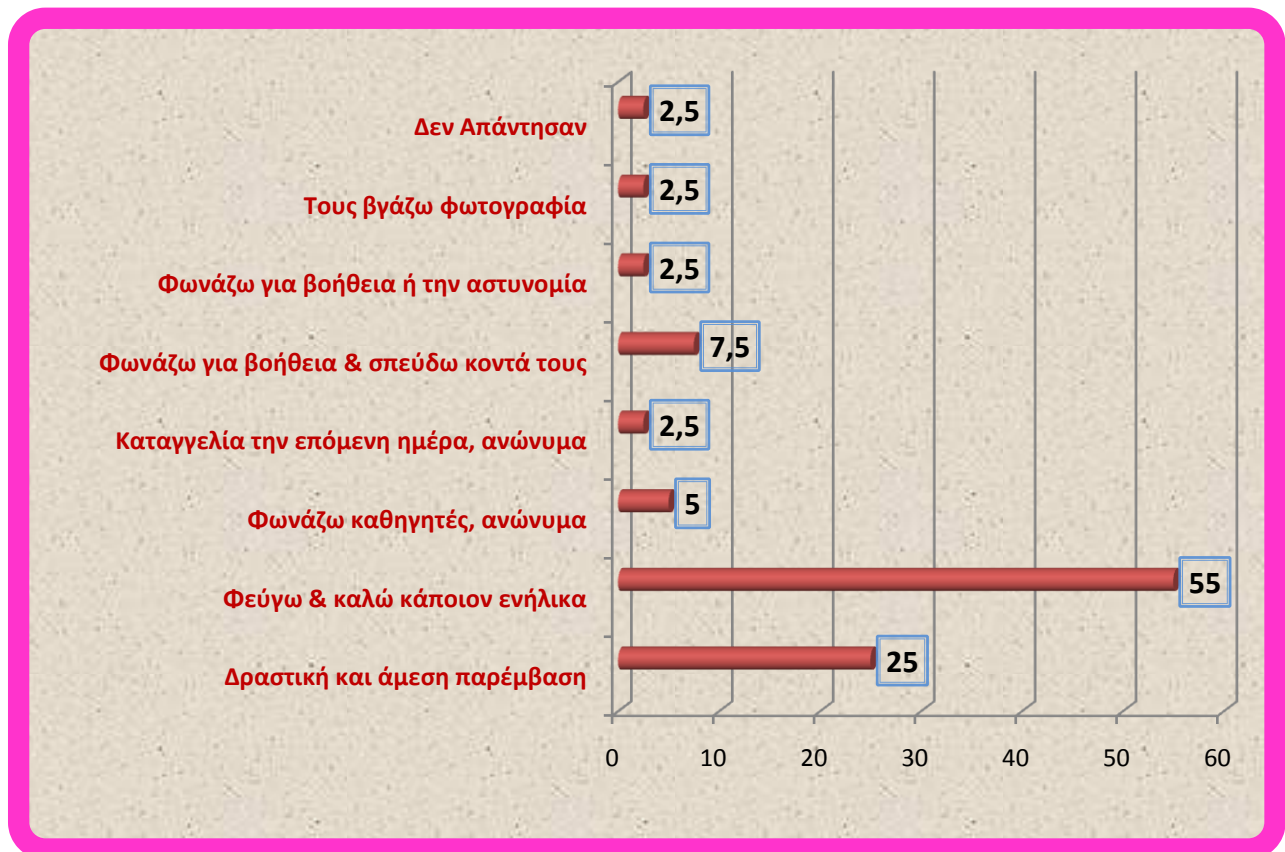

Θα τρέξω να τον/την βοηθήσω, φωνάζοντας δυνατά για να έρθουν
3 και άλλα παιδιά και να με βοηθήσουν να σταματήσουμε αυτό το
περιστατικό

ΣΤ. «Φωνάζω για βοήθεια ή την αστυνομία» (1%)

Ζ. «Τους βγάζω φωτογραφία» (1%)

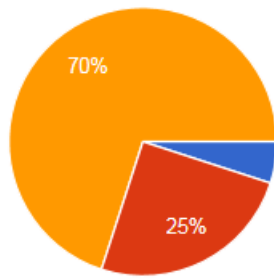
Η. «Δεν Απάντησαν» (1%)

ΕΡΩΤΗΣΗ 17^η: «Πιστεύεις ότι θα βοηθούσε η ύπαρξη σχολικών ψυχολόγων στην αντιμετώπιση των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού;»

Η συντριπτική πλειοψηφία (70%) θεωρεί ότι θα βοηθούσε η ύπαρξη σχολικών ψυχολόγων στην αντιμετώπιση των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού, το 25% πιστεύει ότι «ίσως» βοηθούσε, ενώ μόνο το 5% πιστεύουν ότι δεν θα βοηθούσε.

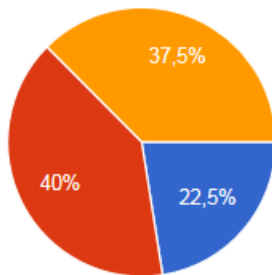

Όχι	2	5%
Ίσως	10	25%
Ναι	28	70%

ΕΡΩΤΗΣΗ 18^η: «Θα ήσουν πρόθυμος/η να εκπαιδευτείς ώστε να διαμεσολαβήσεις μεταξύ συμμαθητών σου που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (θύτης-θύμα) για να τα βρουν μεταξύ τους;»

Το 40% «ίσως» να ήταν πρόθυμοι να εκπαιδευτούν ώστε να διαμεσολαβήσουν μεταξύ συμμαθητών του που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (θύτης-θύμα) για να τα βρουν μεταξύ τους, το 37.5% «θα ήταν πρόθυμοι», ενώ το 22.5% «δεν είναι πρόθυμοι».

Όχι	9	22.5%
Ίσως	16	40%
Ναι	15	37.5%

Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνά μας, αν και απευθύνθηκε σε μικρό δείγμα (40 εφήβους 13-18 ετών), μας έδωσε μία εικόνα για τις γνώσεις και τη στάση των Ελλήνων εφήβων απέναντι στο φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και τις επιμέρους παραμέτρους του.

Έτσι, είδαμε ότι οι περισσότεροι έφηβοι του δείγματός μας δήλωσαν ότι γνωρίζουν ποια είναι τα δικαιώματα του παιδιού, όχι όμως και η νομοθεσία για το σχολικό εκφοβισμό. Οι περισσότεροι παραδέχτηκαν ότι έχουν δει περιστατικά bullying στο σχολείο τους ή αλλού, κυρίως στο προαύλιο, τις τουαλέτες και την τάξη. Όμως, αναφορικά με το αν οι έφηβοι μας μπορούν να ξεχωρίσουν τη διαφορά ανάμεσα σε ένα περιστασιακό βίαιο συμβάν και ένα πραγματικό περιστατικό σχολικής βίας και εκφοβισμού, θα λέγαμε ότι οι περισσότεροι μάλλον δεν καταλαβαίνουν τη διαφορά.

Ως σημαντικότερους λόγους για τους οποίους πιστεύουν ότι κάποιοι μαθητές εκφοβίζουν συμμαθητές τους θεωρούν την εσωτερική ανάγκη τους για αναγνώριση, επίδειξη και προβολή και τα τυχόν ψυχολογικά τους προβλήματα. Αντίστοιχα, ως βασικούς λόγους για τους οποίους πιστεύουν ότι κάποιοι μαθητές γίνονται θύματα εκφοβισμού αναφέρουν κυρίως τον αδύναμο χαρακτήρα τους, αλλά και τη διαφορετικότητά τους (σε εμφάνιση, θρησκεία, συμπεριφορά, κτλ.).

Οι περισσότεροι έφηβοι μας ανέφεραν ότι θα κατήγγειλαν και θα ενημέρωναν τους γονείς τους για περιστατικά λήψης αρνητικών μηνυμάτων στο κινητό από συμμαθητή/ές τους, αλλά και για τυχόν ενοχλητικά πειράγματα και παρατσούκλια. Παρόμοια, δήλωσαν ότι, αν έβλεπαν μαθητές να χτυπάνε έναν συμμαθητή τους που δεν μπορούσε να αμυνθεί και οι ίδιοι δεν γίνονταν αντιληπτοί από τους θύτες, θα πήγαιναν κατευθείαν να φωνάξουν κάποιον ενήλικα για βοήθεια.

Στην ερώτηση αν θα έκαναν παρέα με έναν θύτη και ένα θύμα, οι απαντήσεις έδειξαν ότι οι έφηβοι μας είναι μπερδεμένοι για το ποιος είναι ο σωστός τρόπος αντίδρασης σε κάθε περίπτωση, καθώς, όπως είναι λογικό, οι ανθρώπινες σχέσεις είναι δύσκολες. Αυτό καταδεικνύει την ανάγκη οι γονείς και το σχολείο να μάθουν στα παιδιά να καταδικάζουν μεν τις λάθος συμπεριφορές και πρακτικές, όχι όμως και τους ίδιους τους συνανθρώπους τους, αλλά αντίθετα να τους δίνουν την ευκαιρία να διορθωθούν μέσα σε μία κοινωνία αγάπης και ομόνοιας. Επίσης, αξίζει σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε το γεγονός ότι οι έφηβοι οι ίδιοι πιστεύουν ότι δεν θα υπέκυπταν στην πίεση της ομάδας και θα έκαναν παρέα με κάποιον περιθωριοποιημένο, η πραγματικότητα όμως αποδεικνύει το αντίθετο και στις μέρες μας υπάρχουν πολλά παιδιά που βιώνουν μοναξιά και πέφτουν θύματα σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Οι έφηβοι μας δήλωσαν ότι θα ανέφεραν ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού σε συγκεκριμένους καθηγητές, στους γονείς τους, σε φίλους τους και στο διευθυντή του σχολείου. Από τους καθηγητές τους θα ήθελαν, όταν δουν ή μάθουν για ένα περιστατικό bullying, να βοηθήσουν το θύμα, να αντιδράσουν άμεσα και δυναμικά, να συζητήσουν με τον θύτη αλλά και να τον τιμωρήσουν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι έφηβοι πιστεύουν ότι οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους μαθητές, καθηγητές και άλλοι δεν αναφέρουν/καταγγέλλουν περιστατικά εκφοβισμού που αντιλαμβάνονται είναι ο φόβος αλλά και η αδιαφορία για τον συνάνθρωπο. Από τους γονείς τους θα ήθελαν, αν οι ίδιοι πέσουν θύματα εκφοβισμού, να τους στηρίξουν και να καταγγείλουν το περιστατικό στο σχολείο και στους γονείς του θύτη.

Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία των εφήβων μας θεωρεί ότι θα βοηθούσε η ύπαρξη σχολικών ψυχολόγων στην αντιμετώπιση των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού, ενώ οι ίδιοι επιθυμούν να εκπαιδευτούν ώστε να διαμεσολαβήσουν μεταξύ συμμαθητών τους που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (θύτης-θύμα) για να τα βρουν μεταξύ τους.

14. Η μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου

Το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας είναι κοινός τόπος ότι αποτελεί ένα πρόσκομμα στην ομαλή λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και στην διάπλαση της προσωπικότητας του παιδιού. Οι διεθνείς οργανώσεις και οι καμπάνιες που διοργανώνονται με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση όλων των αρμόδιων φορέων και των ατόμων που εμπλέκονται σε περιστατικά βίας αναμφίβολα προωθούν αυτόν τον αγώνα. Η συνειδητοποίηση της κρισιμότητας του προβλήματος, η ανάληψη ενεργού δράσης και η εμφόρηση με ανθρωπιστικές αξίες καλλιεργούν τη συνεργασία και την ανεκτικότητα προς το διαφορετικό.

Θα πρέπει όλοι μας να συνειδητοποιήσουμε ότι το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού θα εξαφανιστεί από τις κοινωνίες μας μόνο αν εκλείψουν οι αιτίες που το προκαλούν, αλλιώς συνεχώς θα γιγαντώνεται και θα προκαλεί έναν φαύλο κύκλο βίας, δυστυχίας και πόνου.

Επομένως, ας φτιάξουμε κοινωνίες στις οποίες θα επικρατούν...

Η αγάπη

Η ισότητα

Η δικαιοσύνη

Η συνεργασία

Η δημοκρατία

Η ανεκτικότητα

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το bullying είναι ένα από τα πιο διαδεδομένα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας της σύγχρονης εποχής. Απειλεί να διαρρήξει τον ευαίσθητο συνεκτικό ιστό που διατηρεί τη σύγχρονη κοινωνία. Παρ' όλο που το εθνικό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο το κατατάσσει στα φαινόμενα καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διώκει ποινικά τα άτομα που το ασκούν, εξακολουθεί να εκδηλώνεται με διαφορετική ισχύ και συχνότητα σε διάφορες χώρες του κόσμου.

Ο σχολικός εκφοβισμός ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο ασκείται μπορεί να διακριθεί σε διάφορες μορφές. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει ο σωματικός, ο λεκτικός και ο συναισθηματικός ή και συνδυασμός των τριών. Επίσης, μια νέα μορφή του φαινομένου αποτελεί ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός ο οποίος ασκείται μέσω του διαδικτύου. Στο κάθε ένα από τα είδη εκφοβισμού, σημαντικός είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν οι άμεσα εμπλεκόμενοι, δηλαδή ο θύτης και το θύμα, όσο και το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον (σχολείο, οικογένεια, φίλοι), τον οποίο και μελετήσαμε.

Ένας από τους βασικούς θεματικούς άξονες της εργασίας μας αποτέλεσαν οι αιτίες, οι διαστάσεις και οι συνέπειες του φαινομένου. Επιπλέον, αναφερθήκαμε στις αντιλήψεις που επικρατούν ανάμεσα στους γονείς, τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς σχετικά με το bullying, καθώς επίσης προβληματιστήκαμε για την συχνότητα εμφάνισής του στην Ελλάδα και στον κόσμο και για την διαφοροποίησή του ανάμεσα στα δύο φύλα. Ακολούθως, ερευνήσαμε το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές νομοθετικό πλαίσιο που αναφέρεται στα δικαιώματα του παιδιού, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Επιπρόσθετα, στις δράσεις-τεχνήματά μας περιλαμβάνονται η αναζήτηση στην λογοτεχνία, το θέατρο, την μουσική και τον κινηματογράφο έργων που θίγουν το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού και έχουν απώτερο σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Τέλος, ασχοληθήκαμε με την δημιουργία, συμπλήρωση και επεξεργασία ενός ερωτηματολογίου που στόχευε στην ανάδειξη της γνώσης των εφήβων γύρω από το θέμα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Φτάνοντας στο τέλος της χρονιάς και επομένως και στο τέλος της ερευνητικής μας εργασίας, έφτασε η ώρα να κάνουμε μια τελευταία αξιολόγηση και να δούμε τι μάθαμε και που καταλήξαμε. Σε όλη αυτή την περίοδο αναζήτησης στα πλαίσια της εργασίας μας, μελετήσαμε σε βάθος τον Σχολικό Εκφοβισμό και τις συνέπειές του. Ασχοληθήκαμε με τον ορισμό, τα είδη του, τους χώρους εκδήλωσης του, τα εμπλεκόμενα μέρη και τις επιπτώσεις του στη ζωή των ανθρώπων. Επιπρόσθετα, προτείναμε λύσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου και γενικότερες οδηγίες δραστηριοποίησης. Επιπλέον, αποκτήσαμε νέες γνώσεις για το Bullying και πλέον γνωρίζουμε πώς να συμπεριφερθούμε σε περίπτωση εκδήλωσης.

Το Bullying αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της σύγχρονης σχολικής και εξωσχολικής ζωής. Ένα φαινόμενο το οποίο αναπτύσσεται ραγδαία, προσβάλλοντας όλο και περισσότερο χώρους οι οποίοι πριν δεν αποτελούσαν κίνδυνο για τα άτομα. Είναι επιτακτικό, λοιπόν, να αντιμετωπιστεί και να εξαλειφθεί ολοκληρωτικά, ώστε να μην υπάρξει ξανά κίνδυνος για τη ζωή των θυμάτων. Είναι φανερό πως το Bullying δεν αποτελεί κάτι το φυσιολογικό, αλλά ένδειξη εκφυλισμού της ίδιας της ανθρωπότητας.

Ας παλέψουμε όλοι μαζί για έναν κόσμο χωρίς βία...

Το δικαιούμαστε...

Το αξίζουμε...

Ελληνική:

- European Antibullying Campaign (2012), Ευρωπαϊκή Έρευνα για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού: Τελική Έκθεση Copenhagen.
- Ανδρέου, Ε. (2007). “Εκπαιδευτικό πρόγραμμα παρέμβασης για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας και του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο”. Στο Ε. Μακρή-Μπότσαρη (επιμ.), *Διαχείριση Προβλημάτων Σχολικής Τάξης. Τόμος Α΄*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Αντωνίου, Α.-Σ. & Κουτσούκου, Η. (2011). Μορφές βίας και επιθετική συμπεριφορά στα τηλεοπτικά προγράμματα - Προτάσεις προστασίας της ψυχικής υγείας των ανήλικων τηλεθεατών στην Ελλάδα. *Παιδαγωγικός Λόγος, Τόμος ΙΣΤ΄*, 2, 11–22.
- Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βασιλείου, Π.Σ. (2005). *Το σχολείο ως κοινωνικό πλαίσιο για την κατανόηση του φαινομένου του εκφοβισμού*. Διπλωματική εργασία - Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διατμηματικό ΠΜΣ «Κοινωνικός Αποκλεισμός, Μειονότητες και Φύλο», κατεύθυνση Εγκληματολογίας. http://srv-ipeir.pde.sch.gr/educonf/1/01_.pdf
- Καλατζή-Αζίζη, Α. & Ζαφειροπούλου, Μ. (2004). *Προσαρμογή στο σχολείο: Πρόληψη και Αντιμετώπιση Δυσκολιών στο σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραβόλτσου, Α. (2013). *Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*. Διπλωματική εργασία του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στην Προαγωγή και Αγωγή Υγείας, της Ιατρικής Σχολής, του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. http://blogs.sch.gr/kyriakou/files/2013/02/sxolikos_ekfovismos.pdf.
- Κοκκέβη Α., Ξανθάκη Μ., Φωτίου Α. & Καναβού Ε. (2012). Οι έφηβοι στην Ελλάδα σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους στις χώρες της έρευνας HBSC. *Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία*. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα.

- Κοκκέβη Α., Σταύρου Μ., Φωτίου Α., Καναβού Ε. (2012). Έφηβοι και βία. *Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία*. Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής. Αθήνα, 2011.
- Μαραγκοπούλου (επιμ.), *Ομαδική Βία και Επιθετικότητα στα Σχολεία*. Ειδική Επιτροπή Μελέτης των Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας (ΕΕΜΟΕΒ). Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ). Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μόσχος, Γ. (Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού), Τσάγκαρη, Μ., Μοσχοπούλου, Α. (2010). *Συμπερασματικές Σκέψεις και Προτάσεις*, Επιτροπή Μελέτης Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας της ΕΕΔΑΑ.
- Μπεζέ, Λ. (επιμ.) (1998). *Βία στο σχολείο και βία του σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξένη:

- Andreou, E. (2000). Bully/victim Problems and their association with Psychological Constructs in 8 to 12 year-olds. *Aggressive Behaviour*, 26, 49–56.
- Athanasiades, C. & Deliyanni-Kouimtzi, V. (2010). The experience of bullying among secondary school students. *Psychology in the Schools*, 47, 328–341.
- Baker, J.A. (1998). Are we Missing the Forest for the Trees? Considering the Social Context of School Violence. *Journal of School Psychology*, 36(1), 29–44.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The exercise of control*. USA: Freeman & Company.
- Bernstein, J. Y., & Watson, M. W. (1997). “Children Who Are Targets of Bullying A Victim Pattern”. *Journal of Interpersonal Violence*, 12(4), 483-498.
- Bjorkqvist, K.L. Lagerspetz, K.M.J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behaviour*, 18, 117–127.
- Boulton, M. J. (1997). “Teachers’ views on bullying: Definitions, attitudes and ability to cope”. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 223–233.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the development of children*, 2, 37-43.
- Craig, W.M., Henderson, K. & Murphy, J.G. (2000). “Prospective teachers’ attitudes toward bullying and victimization”. *School Psychology International*, 21, 5–21.

- Currie, C. et al. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people*. Copenhagen, Denmark: World Health Organization Regional Office for Europe.
- Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2002). The relationship between perceived social support and maladjustment for students at risk. *Psychology in the Schools*, 39, 305-316.
- Earls, F.J. (1994). Violence and today's youth. *Critical Health Issues for Children and Youth*, 4:4-23.
- Eisenberg, M.E., Neumark-Sztainer, D. and Perry, C.L. (2003) Peer harassment, school connectedness and academic achievement. *J. Sch Health*, 73(8), 311-316.
- Elinoff, M.J., Chafouleas, S.M. & Sassu, K.A. (2004). Bullying. Considerations for defining and intervening in school settings. *Psychology in the Schools*, 41, 887-897.
- Farrington, D.P. (2000). Explaining and preventing crime: The globalization of knowledge. *The American Society of Criminology 1999 presidential address. Criminology* 38(1):1-24
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M. & Verloove-Vanhorick, P. S. (2005). "Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior". *Health Education Research*, 20, 81-91.
- Georgiou, St. & Stavriniades, P. (2008). Bullies, victims, and bully-victims: psychosocial profiles and attributions styles. *School Psychology International*, 29 (5), 574-589.
- Hawker, D.S. & Boulton, M.J. (2000). "Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: a meta-analytic review of cross-sectional studies". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441-455.
- Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L. & Reid, G. (2015). "Bullying and suicidal ideation and behaviors: a meta-analysis". *Pediatrics*, Eds-2014.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., Rimpelä, A. (2000). "Bullying at school - an indicator of adolescents at risk for mental disorders". *Journal of Adolescence*, 23, 661-674.
- Kyriakou, C., Mylonakou - Keke, I. & Stephens, P. (2014). "Does a social pedagogy perspective underpin the views of university students in England, Greece and Norway regarding bullying in schools? *International Conference of European Educational Research Association (EERA/ECER) "The Past, the Future and Present of Educational Research in Europe"*. Porto, 2-5 September.
- Lagerspetz, K.M.J., Björkqvist, K. & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12- year old children. *Aggressive Behavior*, 14, 403-414.

- Larson, J. (2004). School Violence Prevention. *Encyclopedia of Applied Psychology*, 3, 355–360.
- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child abuse & neglect*, 37(12), 1091-1108.
- Mishna, F., Scarcello, I., Pepler, D. & Wiener, J. (2005). “Teachers’ understanding of bullying”. *Canadian Journal of Education*, 28(4), 718–738.
- Moore, K., Jones, N. & Broadbent, E. (2008). *School violence in OECD countries*.
- Nicolaidis, S., Toda, Y. & Smith, P. K. (2002). “Knowledge and Attitudes About School Bullying in Trainee Teachers”. *British Journal of Educational Psychology*, 72, 105–18.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1997). Bullying or Victim problems in school. Facts and Intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12(4), 495–510.
- Olweus, D., & Alsaker, F.D. (1991). Assessing change in a cohort-longitudinal study with hierarchical data. In D. Magnusson, L.R. Bergman, G. Rudinger, & B.
- Parke, R. D. & Slaby, R.G. (1983). The development of aggression. In P. H. Mussen Ed.), *Handbook of child psychology: Vol.4. Socialization, personality and social behavior*. New York: Wiley.
- Pateraki, L. & Houndoumadi, A. (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21, 167–175.
- Perkins, H.W., Perkins, J. M. & Craig, D.W. (2014). No Safe Haven: Locations of Harassment and Bullying Victimization in Middle Schools. *Journal of School Health*, 84(12), 810–818.
- Rivers, I & Smith P. K. (1994) Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20(5), 359-368.
- Rivers, I., Poteat, V. P., Noret, N. & Ashurst, N. (2009). “Observing bullying at school: The mental health implications of witness status”. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211.
- Salmivalli, C. & Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 246–258.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and violent behavior*, 15(2), 112-120.
- Salmivalli, C., Nieminen, E. (2002). “Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims”. *Aggressive Behavior*, Volume 28, Issue 1, pages 30–44.
- Sapouna, M. (2008). “Bullying in Greek primary and secondary schools”. *School Psychology International*, 29 (2), 199–213.

- Sawyer, J. L., Mishna, F., Pepler, D. & Wiener, J. (2011). “The missing voice: Parents’ perspectives of bullying”. *Children and Youth Services Review*, 33, 1795 – 1803.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32, 261–275.
- Smith, P., Cowie, H., Olafsson, R. & Liefhoghe, A. (2002). “Definitions of bullying: a comparison of terms used, and Age and Gender Differences in a fourteen- country International Comparison”. *Child Development*, 73, 1119–1133.
- Smith, P.K., Talamelli, L., Cowie, H., Naylor, P. & Chauhan, P. (2004). Profiles of Non-Victims, Escaped Victims, Continuing Victims and New Victims of School Bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 74, 565–581.
- Smorti, A., Menesini, E. & Smith, P.K. (2003). “Parents’ definitions of children’s bullying in a five-country comparison”. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34 (4), 417.
- Solberg, M. E. & Olweus, D. (2003). “Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire”. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239–268.
- Stavrinides, P., Paradeisiotou, A., Tziogouros, C. & Lazarou, C. (2010). Prevalence of Bullying among Cyprus Elementary and High School Students. *International Journal of Violence and School*, 114–128. <http://www.ijvs.org/files/Revue-11/05.-Stavrinides-Ijvs-11.pdf>
- Sterling Honig, A. & Zdunowski-Sjoblom, N. (2014). “Bullied children: parent and school supports”. *Early Child Development and Care*, 184(9-10), 1378–1402.
- Torestad (Eds.), Problems and methods in longitudinal research: Stability and change (pp. 107-132). New York, NY: Cambridge University Press.
- Whitney, I. & Smith P. K. (1993) “A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools”. *Educational Research*, 35(1), 3–25.

Ηλεκτρονικές Πηγές:

- Beat bullying (2014). “Behind The Big March”, <http://www.obessu.org/behind-the-big-march>.
- http://eurlex.europa.eu/legalcontent/en/ALL/;ELX_SESSIONID=B2HvJtShhdFG0XsqcrFcznv yDNCQRC3QG4tDVPXJG5QRz0qrzY5r!817222174?uri=CELEX:32007D0779
- http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/human_rights_in_third_countries/133604_en.htm

- <http://kissmygrass.gr/41518/bullying%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82%CE%BF%CE%B8%CF%8D%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B8/>
- <http://kmaked.pde.sch.gr/site/attachments/article/1065/kefalai09.pdf>
- <http://lykdolian.ioa.sch.gr/wpcontent/uploads/2015/02/%CE%A4%CE%A1%CE%9F%CE%A0%CE%9F%CE%99%CE%91%CE%9D%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%A9%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%97%CE%A3%CE%A3%CE%A7%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%95%CE%9A%CE%A6%CE%9F%CE%92%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5.pdf>
- http://stopbullying.sch.gr/wpcontent/uploads/2014/08/sxoliki_via_stis_xwres_tou_oosa.pdf
- <http://tvxs.gr/news/ellada/ereyna-epipsy-anisyxitikes-diastraseis-lambanei-fainomeno-bullying>
- <http://tvxs.gr/news/paideia/bullying-oi-paratirites-mia-siopiri-dynami>
- <http://tvxs.gr/news/paideia/oi-synepeies-toy-bullying-syssoreyontai-sto-xrono>
- <http://www.0-18.gr/downloads/metafrasi-ethnikis-ekthesis-dsdp-ypoyrgeio-eksoterikon/view>
- <http://www.0-18.gr/downloads/Scholiki%20Diamesolabisi.pdf>
- <http://www.afirimeno.com/2015/03/bullying.html>
- <http://www.antibullyingnetwork.gr/>
- <http://www.antibullyingnetwork.gr/page.aspx?id=106>
- <http://www.bullyingandcyber.net/el/orismos/>
- <http://www.coe.int/el/web/children>
- http://www.coe.int/t/dg3/children/StrategySept2012_en.pdf
- <http://www.euro.who.int/en/home>
- <http://www.imommy.gr/paidia/psychologia/article/6081/oi-epiptwseis-toy-bullying-ston-paidiko-egkefalo/>
- <http://www.kivaprogram.net/>
- <http://www.neagenia.gr/appdata/simeurdi.pdf>
- <http://www.protothema.gr/world/article/230524/diabaste-to-dramatiko-antio-ths-15xronhs-poy-aytoktonhse/>
- <http://www.psychiatryjournal.gr/ftplib/200805/080709191525.pdf>
- <http://www.psychologynow.gr/sholeio/oi-arnitikes-epidraseis-toy-bullying-den-stamatoy-n-stin-efiveia>
- <http://www.sinaisthisi.gr/arthra/oikogeneia/ekfobismos-bullying-symboyles-se-goneis-kai-daskaloy-s-gia-tin-apotropi-toy#sthash.KZvDJU73.dpuf>

- http://www.synigoros.gr/?i=stp.el.3094_2003
- <http://xenesglosses.eu/2014/01/ti-prokalei-to-sxoliko-ekfobismo-kai-p/>
- <https://schoolcosmos.wordpress.com/2012/10/14/%CF%84%CE%B1%CE%B5%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9/>
- https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDEQFjACahUKEwjN0ZSy1oXJAhWLBnMKHZkYCPw&url=http%3A%2F%2F51ykserron.ser.sch.gr%2FProject%2FBazouki.doc&usg=AFQjCNGK0_aqeG8GgZ4II4nKq6atl15zA&sig2=XzLII7wC7EeNXwJXnFKOw&bvm=bv.106923889,d.bGQ&cad=rja
- www.0-18.gr/gia-megaloyw/dsdp
- www.antibullying.eu
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (2012, 19 Φεβρουάριου). Φτώχεια: Το κύριο όπλο των αγορών για την καθυστάση των κρατών. *Το Παρόν της Κυριακής*. <http://www.paron.gr/v3/new.php?id=74542&colid=&catid=33&dt=20120219%200:0:0>.
- Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη ΙΙ. (2008). http://www.moec.gov.cy/edu_psychology/pdf/dafni_teachers.pdf

STOP Bullying

Οδηγίες: Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέσο της έρευνας που πραγματοποιούν οι μαθητές της Β΄ τάξης του Πειραματικού ΓΕ.Λ. Πατρών στην ερευνητική εργασία με θέμα «STOP Bullying» για το σχολικό έτος 2015-2016. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν θα κρατήσει παραπάνω από 10'. Παρακαλούμε να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις!

Διευκρίνιση: Ο όρος Bullying αποδίδεται στα Ελληνικά ως "σχολική βία και εκφοβισμός"

* Απαιτείται

Φύλο *

- Κορίτσι
 Αγόρι

Ηλικία *

- 13
 14
 15
 16
 17
 18

1. Γνωρίζεις ποια είναι τα δικαιώματα του παιδιού; *

- Όχι
 Λίγο
 Αρκετά
 Ναι

2. Γνωρίζεις τη νομοθεσία για τον σχολικό εκφοβισμό; *

- Όχι
 Λίγο
 Αρκετά
 Ναι

3. Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι μαθητές εκφοβίζουν συμμαθητές τους; *

.....
.....

4. Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι μαθητές γίνονται θύματα εκφοβισμού από συμμαθητές τους; *

.....
.....

5. Για ποιους λόγους πιστεύεις ότι κάποιοι (μαθητές, καθηγητές και άλλοι) δεν αναφέρουν/καταγγέλλουν περιστατικά εκφοβισμού που αντιλαμβάνονται; *

.....
.....

6. Αν ένας μαθητής χαστουκίσει μια μέρα συμμαθητή του πάνω σε τσακωμό τους, θα το χαρακτήριζες ως σχολικό εκφοβισμό; *

- Όχι
- Ναι

7. Αν μια μαθήτρια διαδίδει κατά καιρούς ψεύτικες φήμες για μια συμμαθήτρια της, θα το χαρακτήριζες ως σχολικό εκφοβισμό; *

- Όχι
- Ναι

8. Πώς θα αντιδρούσες αν λάμβανες μηνύματα αρνητικού περιεχομένου στο κινητό σου τηλέφωνο από συμμαθητή/ές σου; *

.....
.....

9. Ένας καθηγητής σε αποκάλεσε μια μέρα με ένα παρατσούκλι και οι συμμαθητές σου αρχίζουν να το χρησιμοποιούν για να σε πειράζουν. Δεν σου αρέσει και τους το δηλώνεις (σε συμμαθητές και καθηγητή), αλλά συνεχίζουν. Πώς θα αντιδράσεις; *

.....
.....

10. Σε ποιους χώρους στο σχολείο (το δικό σου ή αλλού) έχεις δει να εκδηλώνονται περιστατικά σχολικού εκφοβισμού; *

.....
.....

11. Θα έκανες παρέα με ένα παιδί που εκφοβίζει συμμαθητές του; *

- Ναι, σημασία έχει πώς φέρεται σε εμένα
- Ναι, για να τον/την βοηθήσω να αλλάξει συμπεριφορά
- Μόνο αν ζητούσε συγνώμη από το/τα θύμα/τα
- Όχι, σε καμία περίπτωση
- Άλλο:

12. Θα έκανες παρέα με ένα παιδί που το έχουν περιθωριοποιήσει όλοι οι υπόλοιποι; *

- Ναι, μου αρέσει να υποστηρίζω τους αδύνατους
- Μόνο αν ταιριάζαμε σαν χαρακτήρες και περνάμε καλά μαζί
- Όχι, δεν κάνω κάτι κόντρα στο σύνολο
- Άλλο:

13. Σε ποιους θα ανέφερες ένα περιστατικό σχολικού εκφοβισμού που είδες; *

- Σε κανέναν
- Στους γονείς μου
- Σε φίλους μου
- Στο διευθυντή
- Σε συγκεκριμένους καθηγητές
- Στους γονείς του θύματος
- Στους γονείς του θύτη
- Στην αστυνομία
- Άλλο:

14. Πώς θα ήθελες να αντιδράσουν οι καθηγητές σου αν έβλεπαν ή μάθαιναν περιστατικά σχολικού εκφοβισμού; *

.....
.....

15. Πώς θα ήθελες να αντιδράσουν οι γονείς σου αν έπεφτες θύμα σχολικού εκφοβισμού; *

.....
.....

16. Μια μέρα, στο πίσω μέρος του προαυλίου, βλέπεις μια ομάδα 4 μαθητών να έχουν ακινητοποιήσει έναν μαθητή και να τον χτυπάνε χωρίς αυτός να μπορεί να αμυνθεί. Δεν σε παίρνουν είδηση ότι τους βλέπεις. Πώς θα αντιδράσεις; *

.....
.....

17. Πιστεύεις ότι θα βοηθούσε η ύπαρξη σχολικών ψυχολόγων στην αντιμετώπιση των φαινομένων σχολικού εκφοβισμού; *

- Όχι
- Ίσως
- Ναι

18. Θα ήσουν πρόθυμος/η να εκπαιδευτείς ώστε να "διαμεσολαβείς" μεταξύ συμμαθητών σου που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (θύτης-θύμα) για να τα βρουν μεταξύ τους;*

- Όχι
- Ίσως
- Ναι

Ευχαριστούμε πολύ!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Τεχνήματα Ομάδων

ΤΕΧΝΗΜΑ ΟΜΑΔΑΣ “Heroes”:

Συλλογή ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ με Θέμα τη Σχολική Βία και τον Εκφοβισμό:

❖ Τραγούδια:

[Alli the Alligator](#) (Call for Help) – Kidini Bully Prevention and Child Safety

[Be a Friend – Don’t Be a Bully](#) – Jack Hartmann

[Be the Kind of Person](#) – Jim Rule

[Brush It Off](#) – Caroline and Danny

[Bully Boy Bully Girl](#) - Dan Crow

[Bully-Proof Our School](#) - Todd Werner

[Bye Bye Bully](#) - Dr. Mac. - Happy Kids' Songs

[Don't Be Bossy](#) – Todd Werner

[Don't Judge Them](#) – Paulette Meier

[Don't Tease](#) – Street Smarts

[Einstein](#) – I Am Bullyproof Music

[Enormously Inconvenient](#) – Dave Kinnoin

[Fearless](#) – I Am Bullyproof Music

[The Golden Rule \(Do Unto Others\)](#) – Jim Rule

[Got Your Back](#) – I Am Bullyproof Music

[Hero \(Courage\)](#) – Caroline and Danny

[I Can Say "NO" When I Want To](#) – Caring and Capable Kids

[Bully Prevention and Child Safety](#) - Kidini

[Character Counts](#) - Todd Werner

[CHARACTER COUNTS! Strikes A Chord](#) - Dave Kinnoin

[Everyone Is Someone](#) - Growing Sound

[Getting Better at Getting Along](#) - Jack Hartmann

[Like a Star](#) - Jim Rule

[Positive Choices for Youth](#) - Murray & Williams

[Self-Esteem Tunes](#) - Prue Whoo

[Social Skills & Bullying](#) – Dr. Mac & Friends

[Songs to Get Along](#) - Todd Werner

[Street Smarts](#) - Caroline and Danny

[Tanner's Manners](#) - Cool Kind Kid

[Virtuous Tunes](#) - David Woodward

[Walk A Mile](#) - Vitamin L

[I'll Stand Up for Myself](#) - Linda K. Williams

[I'm Just A Kid Like You](#) - Dave Kinnoin

[It's Not OK](#) - Dave Kinnoin

[I've Got to Talk to Them](#) – Linda K. Williams

[It's OK To Be Different](#) – Prue Whoo

[Leaper the Frog \(Get Away!\)](#) – Kidini Bully Prevention and Child Safety

[No One Is A Nobody](#) – Caring and Capable Kids

[No Room For Hate](#) – Growing Sound

[Respect](#) – David Woodward

[Respect and Pride](#) – Music with Mar.

[Rude Rudy](#) – Cool Kind Kid

[Show Kindness Every Day](#) – Jack Hartmann

[Stand Up For Your Beliefs](#) – Jennifer Fixman

[Step Up, Speak Out!](#) – Vitamin L

[Stop Bullying Now](#) – Jack Hartmann

[Talking 'bout a Put-Down](#) – Jan Nigro

[Take The Bull Out Of Bullying](#) – Growing Sound

[Three Billy Goats Gruff](#) – Andrew Queen

[Twister \(Self-Defense Encouragement\)](#)– Kidini Bully Prevention and Child Safety

[Walk a Mile](#) – Jan Nigro

[Walk in my Shoes](#) - Todd Werner

[We Make New Arrivals Welcome Here](#) – Songs For Positive Schools

[We're All Different and We're the Same](#) – Jack Hartmann

[Whatever](#) – I Am Bullyproof Music

[What If Everyone Did It Too](#) – Growing Sound

Who's In Charge of Me? -- I Am! - Laszlo Slomovits

Words - Tickle Tune Typhoon

❖ Νικητήριο Τραγούδι Ευρωπαϊκού Διαγωνισμού Eurovision 2015:

Heroes - Måns Zelmerlöw, Audio (Sweden) 2015 Eurovision Song Contest winner

(<https://www.youtube.com/watch?v=6gEX3K6DoHM>)

"Heroes"

Don't tell the gods I left a mess
I can't undo what has been done
Let's run for cover
What if I'm the only hero left
You better fire off your gun
Once and forever
He said go dry your eyes
And live your life like there is no tomorrow, son
And tell the others
To go sing it like a hummingbird
The greatest anthem ever heard:

We are the heroes of our time
But we're dancing with the demons in our minds...
We are the heroes of our time
Hero-uh-o-o-oes
O-uh-o-o-oh
We're dancing with the demons in our minds
Hero-uh-o-o-oes O-uh-o-o-oh

The crickets sing a song for you
Don't say a word, don't make a sound
It's life's creation
I make worms turn into butterflies
Wake up and turn this world around
In appreciation
He said I never left your side
When you were lost I followed right behind
Was your foundation
Now go sing it like a hummingbird
The greatest anthem ever heard:

We are the heroes of our time
Hero-uh-o-o-oes
O-uh-o-o-oh
We're dancing with the demons in our minds
Hero-uh-o-o-oes O-uh-o-o-oh

(We keep dancing with the demons
You could be a hero)

Go sing it like a hummingbird
The greatest anthem ever heard
Now sing together...

We are the heroes of our time

Hero-uh-o-o-oes

O-uh-o-o-oh

But we're dancing with the demons in our minds

Hero-uh-o-o-oes O-uh-o-o-oh

We are the heroes of our time

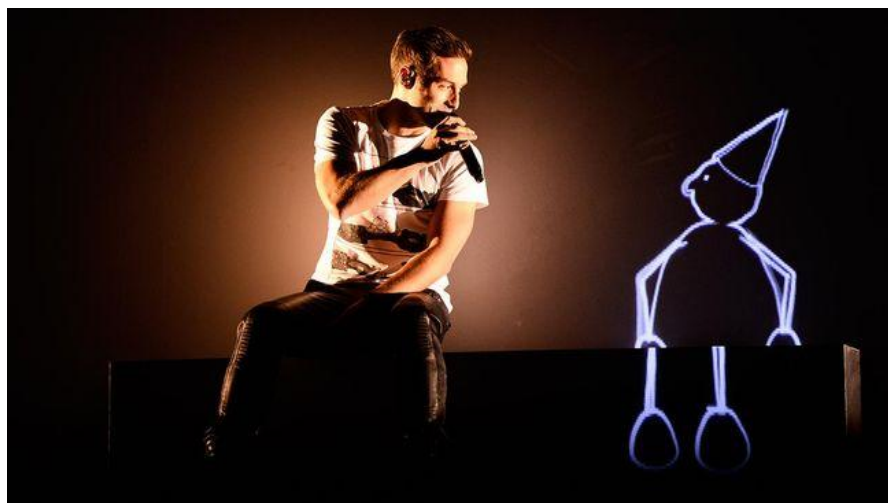
Hero-uh-o-o-oes

O-uh-o-o-oh

But we're dancing with the demons in our minds

Hero-uh-o-o-oes O-uh-o-o-oh

We are the heroes

❖ Μουσικο-θεατρικά Έργα:

[Bullies Anonymous](#) - Ron Fink & John Heath

[Character Matters](#) - Ron Fink & John Heath

[Character Matters II](#) - Ron Fink & John Heath

[Rock Solid Kids](#) - Laszlo Slomovits

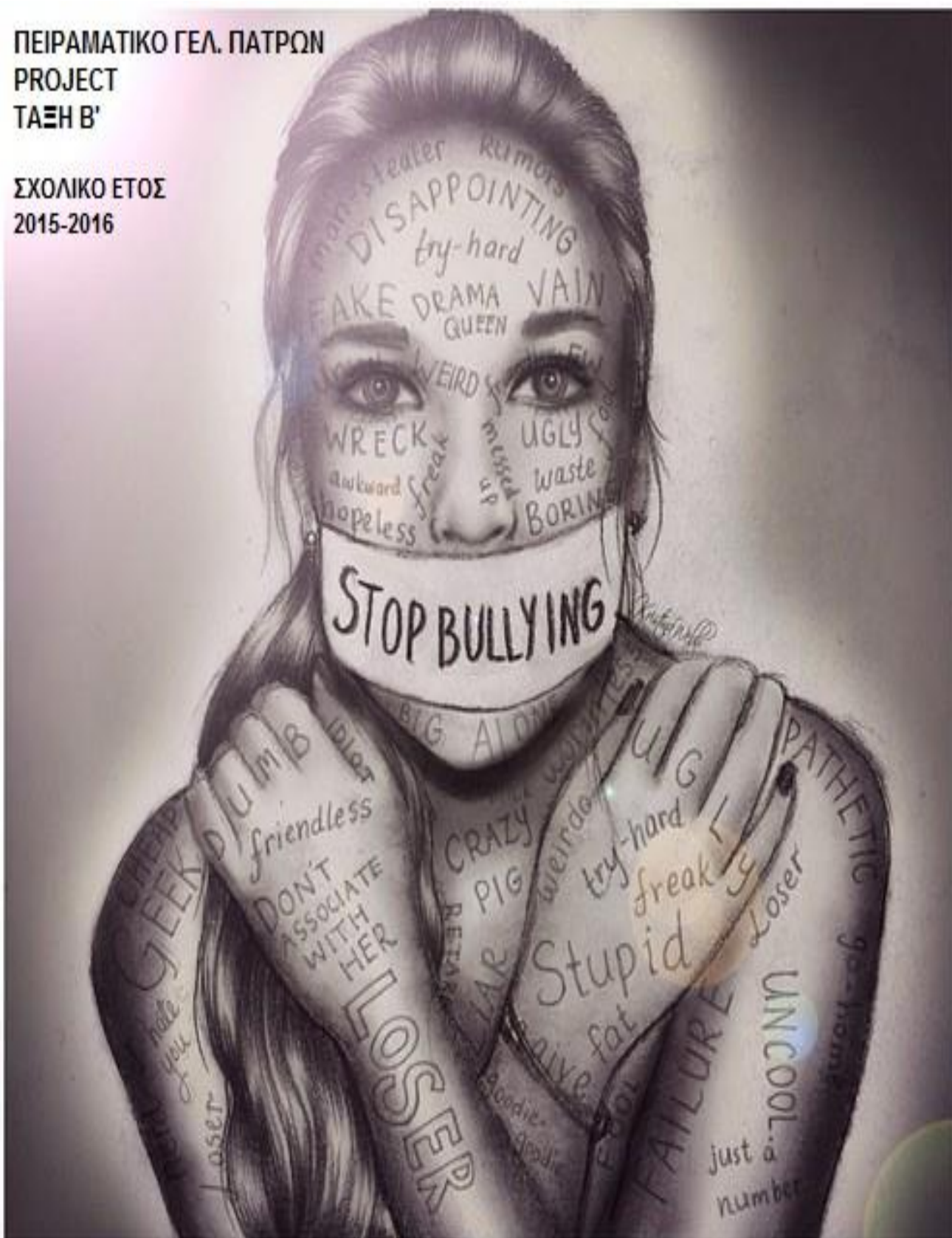

ΤΕΧΝΗΜΑΤΑ ΟΜΑΔΑΣ “Το Ίδρυμα”:

Ψηφιακή Αφίσα:

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ. ΠΑΤΡΩΝ
PROJECT
ΤΑΞΗ Β'

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ
2015-2016

Α. Θεατρικά Έργα

- ❖ **Ολόγυρα Ολότελα Ολόιδιοι**, του Θεόδωρου Κανδηλιώτη και της Κατερίνας Τσατσαράγκου. Έχει επιλεγθεί από ειδικούς παιδοψυχολόγους και ενταχθεί στην Πανευρωπαϊκή Καμπάνια κατά του Bullying (Europe's Anti-Bullying Campaign)

- ❖ **Αδιαφορώ**, 4ου Γυμνασίου Μεταμόρφωσης, 3ο βραβείο στο διαγωνισμό «Έκφραση και Δημιουργικότητα» που διοργανώθηκε από τη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Β' Αθήνας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Comenius Regio «Εκφοβισμός των εφήβων: Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης στο σχολικό περιβάλλον Ελλάδας και Κύπρου».
- ❖ **Ένας Στρογγυλοκέφαλος στη Χώρα των Μυτεροκέφαλων**, Αλίκη Κατσαβού - Κώστας Βουτσάς
- ❖ **Τα Αδύνατα Δυνατά**, Ντίνα Σταματοπούλου - Νίκος Καμτσής
- ❖ **Είστε και Φαίνεστε**, παιδική παράσταση από την ομάδα νεανικού θεάτρου "Συντεχνία του Γέλιου". Γιώργος Παλούμπης και Βασίλης Κουκαλάκι. Τραγούδια: Φοίβος Δεληβοριάς εκ των οποίων ένα σε συνεργασία με το hip-hop συγκρότημα *Χνάρια*.

Φταίει....φταίει....ο μαθητής;

Φταίει!

Ή μήπως φταίει ο διευθυντής;

Φταίει!

Μη φταίει ο δάσκαλος;

Ή μήπως ο γονιός;

Φταίει πάντα ο άλλος,

ο διαφορετικός

Φταίει η κοινωνία!

Ε βαλ 'την τιμωρία!

B. Ταινίες

- ❖ *Mouchette* (1967), του Ρομπέρ Μπρεσόν
- ❖ *Carrie* (1976), του Μπράιαν Ντε Πάλμα
- ❖ *Karate Kid* (1984), του Τζον Άβιλντσεν
- ❖ *Weird Science* (1985), του John Hughes
- ❖ *Forrest Gump* (1994), του Ρόμπερτ Ζεμέκις
- ❖ *Ασυμβίβαστη Γενιά* (1995), του Τζον Σμιθ
- ❖ *Καλωσήρθατε στο Κουκλόσπιτο* (1995), του Τοντ Σολόντζ
- ❖ *Bully* (2001), του Λάρι Κλαρκ
- ❖ *Το ποτάμι του φόβου* (2004), του Τζέικομπ Ααρν Έστες
- ❖ *Μίλα* (2004), της Τζέσικα Σάρτζερ
- ❖ *Άσε το κακό να μπει* (2008), του Τόμας Άλφρεντσον
- ❖ *Το Κύμα* (2018), του Ντένις Γκάνσελ
- ❖ *Precious* (2009), του Λι Ντάνιελς
- ❖ *Ποίηση* (2010), του Τσανγκντόγκ Λι
- ❖ *Το Παιδί με το Ποδήλατο* (2011), των αδερφών Νταρντέν
- ❖ *Cyberbully* (2011), του Τσαρλς Μπιναμέ
- ❖ *Τα Μπλε Γιαλιά* (2011), του Γιάννη Κουφονίκου (βασισμένη στην ιστορία του Βαγγέλη Ηλιόπουλου «Στη φωλιά του Νίκου» από το βιβλίο εκδ. Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. «Μίλα, μη φοβάσαι»)
- ❖ *Μετά τη Λουτσία* (2012), του Μίτσελ Φράνκο
- ❖ *Το παιχνίδι της μίμησης* (2014), του Μόρντεν Τίλντουμ
- ❖ *Δυο Ανάσες* (2014), της Μελανί Λοράν
- ❖ *Τα Κορίτσια* (2014), της Σελίν Σιαμά
- ❖ *Με την πρώτη Ματιά* (2014), του Ντανιέλ Ριμπέιρο
- ❖ *Οι Ήρωες του Κακού* (2015), του Ζόε Μπεριατούα

ΤΕΧΝΗΜΑ ΟΜΑΔΑΣ “Anti-Bullies”:

Συλλογή ΒΙΝΤΕΟ με Θέμα τη Σχολική Βία και τον Εκφοβισμό:

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΝΤΕΟ	Ηλεκτρονική Διεύθυνση
<i>“Hey” – Short Film on Bullying</i>	https://www.youtube.com/watch?v=H1CqaelVnkY
<i>2015 Anti-Bullying Video</i>	https://www.youtube.com/watch?v=mBwf-VPZqDs
<i>Abby’s Story: A Bullying Story</i>	https://www.youtube.com/watch?v=2YGjz5SV_Qk
<i>Anti-Bullying Elementary School Video (Dunsford)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=Fg8wxcepAxM
<i>Anti-Bullying Video on a Cartoon Network with Positive, Educational Cartoons Free for Kids/Kids Free</i>	https://www.youtube.com/watch?v=O93zgGinqpc
<i>Anti-Bullying Week 2015 video</i>	https://www.youtube.com/watch?v=f1lzcEq8WgI
<i>Award winning Anti-Bullying Film-/ German with English Subtitles 2010</i>	https://www.youtube.com/watch?v=7OfN6wP-9fw
<i>Barbie – No one Likes a Bully</i>	https://www.youtube.com/watch?v=-6czFsuVvIc
<i>Beat Bullying</i>	https://www.youtube.com/watch?v=31TD6J2bTk4
<i>BULLY (A Short Animation film)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=UNZKKoy4US0
<i>Bullying – Stop It</i>	https://www.youtube.com/watch?v=FYVvE4tr2BI
<i>Cyber Bullying: Create No Hate</i>	https://www.youtube.com/watch?v=MV5v0m6pEMs
<i>Daisy Chain</i>	http://tvxs.gr/news/paideia/daisy-chain-ena-thaymasio-animation-gia-bullying-binteo
<i>FULL VIDEO: Amanda Todd: Struggling, Bullying, Suicide, Self Harm, Fighting</i>	https://www.youtube.com/watch?v=IyHX7wMJBYY0
<i>How To Cope With Bullying - Let Us Be Kind</i>	https://www.youtube.com/watch?v=9nGUUdHflY4
<i>McGruff - Anti-Bullying Film</i>	https://www.youtube.com/watch?v=EvhIdB_8WXE
<i>Pink - Perfect (AHMIR cover) - Anti-Bullying video</i>	https://www.youtube.com/watch?v=gliHyklHr6c
<i>Say Something - a Music Video about Bullying and Suicide</i>	https://www.youtube.com/watch?v=ZtrbIFfb3eA
<i>Stand Up - Official Music Video for BULLY- Mike Tompkins</i>	https://www.youtube.com/watch?v=begg0NKhiK8

<i>STOP BULLYING - short film (4ο ΓΕΛ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=sQb7w63AZBk
<i>STRAIN (Anti-bullying Silent Short Film)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=9QbrRsOF0YA
<i>Take A Stand - Anti Bullying Video</i>	https://www.youtube.com/watch?v=OcgAF8GcBIw
<i>Victim Fights Back in NSW Sydney School</i>	https://www.youtube.com/watch?v=isfn4OxCPQs
<i>Who Will Stop the Bullying?</i>	https://www.youtube.com/watch?v=U6SnnqwveIM
<i>Words Have Consequences: Anti-Bullying Video (Very Powerful!)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=69MroyhnEVc
<i>You Are You (Short Film: Teenage Bullying)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=l8ovOA7VhFo
<i>Zero</i>	https://www.youtube.com/watch?v=LOMbySJTKpg
<i>Εκφοβισμός - Νίκησε τον Νταή Χωρίς να τον Αγγίζεις</i>	https://www.youtube.com/watch?v=YWLWPZRzzx0
<i>Ελληνικό Βίντεο για το Bullying</i>	https://www.youtube.com/watch?v=z9ALmHsPOGw
<i>'Ένα συγκλονιστικό βίντεο για το σχολικό εκφοβισμό (bullying) , μέσα από την μαρτυρία ενός παιδιού</i>	https://www.youtube.com/watch?v=8tv3ObwCm5s
<i>ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΑ 33 ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΤΡΑΣ "ΤΟ ΠΑΡΤΙ"</i>	https://www.youtube.com/watch?v=z1uhUGxYJRU
<i>Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός! (Bullying) Η ιστορία μου, πως επηρέασε την ζωή, αντιμετώπιση</i>	https://www.youtube.com/watch?v=kc9bqqmvVLw
<i>Ημερίδα με θέμα: «Ενδοσχολική Βία και Εκφοβισμός» - Κλήμης Ναυρίδης</i>	https://www.youtube.com/watch?v=p7PLoq27kd0&spfreload=10
<i>Συγκλονιστικό Βίντεο για τον Σχολικό Εκφοβισμό μέσα από τη Μαρτυρία ενός Παιδιού</i>	https://www.youtube.com/watch?v=8tv3ObwCm5s
<i>Σχολικός εκφοβισμός (6 Μαρτίου 2013)</i>	https://www.youtube.com/watch?v=nAa6BI7ejek
<i>Σχολικός Εκφοβισμός-"Οι τελευταίες 5 μέρες"- Ταινία μικρού μήκους.</i>	https://www.youtube.com/watch?v=9TLoQnctMdQ
<i>Σχολικός εκφοβισμός: Είμαι σαν και σένα!</i>	https://www.youtube.com/watch?v=JqyCnRtQ-xo

ΤΕΧΝΗΜΑ ΟΜΑΔΑΣ “Vindicators”:

Πρωτότυπο Ποίημα (στα αγγλικά) από την Βάσια Αρβανιτοπούλου:

Mind your Words and Actions...

There are eyes that can't see
Ears that don't listen
To the little voice at the crowded street
To the child who never falls asleep

When words cut like knives
Every star collides
Actions meant to be hurtful
The feeling of happiness slowly dies

While crossing this path
You see faces running in the dark
Feel the numbness you cause
Like an empty garden or a withering rose.

Συλλογή ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ με Θέμα τη Σχολική Βία και τον Εκφοβισμό:

A. ΒΙΒΛΙΑ

<p><u>ΜΙΑ, ΜΗ ΦΟΒΑΣΑΙ</u> (3 ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ), Ελένη Δικαίου, Βαγγέλης Ηλιόπουλος & Τζέμη Τασάκου, Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. 2010.</p>	
<p><u>ΞΕΡΩ ΝΑ ΛΕΩ ΟΧΙ</u> – Χριστίνα Ρασιδάκη, Εκδόσεις Πατάκη, 2013.</p>	
<p><u>ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΠΛΗΓΩΝΟΥΜΕ</u> – Ελιζαμπεθ Βέρντικ, Μετάφραση Κύρδη Καλλιόπη, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 2007.</p>	
<p><u>ΟΙ ΝΤΑΗΔΕΣ ΤΟΥ ΒΥΘΟΥ ΚΑΙ Ο ΡΟΜΠΙΕΝ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ</u> – Γιώτα Κ. Αλεξάνδρου, Susaeta, 2011.</p>	
<p><u>ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΔΕΡΝΟΥΜΕ (HANDS ARE NOT FOR HITTING)</u> – AGASSI MARTINE, Μετάφραση Κύρδη Καλλιόπη, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ 2011.</p>	

Για πολύ μικρά παιδιά:

- ALEXANDER, L. (2004). **Hope and the Bullies: the girl who drew the line at bullying.** Young Voice.
- BLACKMAN, M. (2004). **Cloud Busting.** Doubleday.
- BLATHWAYT, B. (2006). **Dinosaur Chase.** Hutchinson.
- BROWNE, A. (2000). **Willy the Champ.** Walker Books.
- DODD, L. (2003). **Scarface Claw.** Puffin.

- ELLIOTT, M. (2000). **Beat the Bullies: the Willow Street Kids.** Macmillan.
- FINE, A. (2002). **The Angel of Nitshill Road.** Egmont.
- GODDEN, R. (2004). **Diddakoi.** Macmillan Children's Books.
- GRINDLEY, S. (2003). **Feather Wars.** Bloomsbury Pub Ltd.
- HEGARTY, J. (2006). **Michelle in: Crabbit Comes to Stay.** Starlet Publishing.
- HOBBS, L. (2004). **Horrible Harriet.** Allen & Unwin Children's Books.
- HUGHES, S. (2000). **The Lion and the Unicorn.** Red Fox.
- IRONSDIE, V. (2004). **The Huge Bag of Worries.** Hodder Wayland.
- KEMP, G. (2005). **The Haunted Piccolo.** Orchard Books.
- MCKEE, D. (2006). **Three Monsters.** Andersen Press.
- MOSES, B. (2007). **Trouble at the Dinosaur Café.** Puffin.
- NIMMO, J. (2003). **Invisible Vinnie.** Corgi Pups.
- ROSEN, M. (2003). **Little Rabbit Foo Foo.** Walker Books.
- ROSS, T. (2004). **Is It Because?** Andersen Press.
- SIMON, F. (2005). **Hugo and the Bully Frogs.** Pinwheel Ltd.
- THOMAS, J. (2003). **Can I Play?** Egmont.
- WILSON, J. (2002). **Monster Eyeballs.** Egmont Children's Books.
- WORMELL, C. (2006). **Henry and the Fox.** Jonathan Cape.

Για μεγαλύτερα παιδιά και εφήβους:

- ANDERSON, L. (2001). **Speak.** Hodder Children's Books.
- ARNOLD, L. (2005). **The Invisible Friend.** Hodder Children's Books.
- BYARS, B. (2000). **The Eighteenth Emergency.** Red Fox.
- CASSIDY, C. (2005). **Driftwood.** Puffin.
- DHAMI, N. (2006). **Sunita's Secret.** Corgi Yearling.
- DICAMILLO, K. (2003). **Tiger Rising.** Walker Books.
- FORDE, C. (2003). **Fat Boy Swim.** Egmont.
- FREDERICK, H.V. (2006). **The Black Paw.** Puffin.
- GARDNER, G. (2004). **Inventing Elliott.** Orion.
- GAVIN, J. (2001). **Coram Boy.** Egmont.
- GIBBONS, A. (2003). **Chicken.** Dolphin Book Co.
- GIBBONS, A. (2005). **Hold On.** Orion.
- GOLDING, W. (2005). **Lord of the Flies.** Faber.

- GRAY, K. (2003). **Malarkey**. Red Fox.
- GREEN, R. (2001). **Cuckoos**. Oxford University Press.
- JOHNSON, P. (2004). **Avenger**. Corgi Yearling.
- JOHNSON, P. (2002). **Traitor**. Corgi Yearling.
- MACPHAIL, C. (2001). **Run Zan Run**. Bloomsbury.
- MCKAY, H. (2003). **Indigo's Star**. Hodder Children's Books.
- PETERS, A.F. and PETERS, P. (2003). **Poems with Attitude**. Hodder Wayland.
- RAJ, B. (2003). **What's Your Problem**. Barrington Stoke.
- SACHAR, L. (2002). **The Boy Who Lost his Face**. Bloomsbury.
- SACHAR, L. (2001). **There's a Boy in the Girls' Bathroom**. Bloomsbury.
- SINGER, N. (2001). **Feather Boy**. Harper Collins.
- WILSON, J. (2004). **Bad Girls**. Yearling Books.

B. ΠΟΙΗΜΑΤΑ

(<http://nobullying.com/poems-about-bullying/>)

Identity–The Bully

by Jon Evans:

<i>They all try to look the same</i>	<i>The next person you go to hurt</i>
<i>all try to give themselves a name</i>	<i>or try to make feel like dirt</i>
<i>pick on the boy who is all alone</i>	<i>instead of trying to look cool</i>
<i>just because his identity is his own</i>	<i>feel for the guy you make look a fool</i>
<i>what has this world come to?</i>	<i>A cool identity isn't a need</i>
<i>all this wrong that people do</i>	<i>let those you bully be freed</i>
<i>just for the image they want to show</i>	<i>Your identity should be your own</i>
<i>down the evil path they seem to go</i>	<i>A better person you will be known.</i>

My Walk to School

by Andrea Wilson:

Fist punch.

Foot crunch.

Hand hit.

Mouth spit.

Eye swells.

Can't see.

Please,

Please,

Let me be.

Rips my homework.

Steals my money.

Grabs my lunch.

Thinks it's funny

Sticks and stones may

break my bones...

Sissy

Prissy

Four-eyes

Geek

Fatso

Stupid

Nerdy

Freak

...but names can really

hurt.

Through the doors.

Up the stairs.

Face is bloody.

No one cares.

In the washroom.

Clean up the mess.

I'll be safe

Until ... recess...

Words Hurt

by Kaylynn:

*Fat, ugly, worthless. These are the words they hear. Their smile is no longer fake,
Did you know that you are their biggest fear? now they have no reason to ache.
Day by day you torment them, You see, all they ever needed was a friend,
it takes so long for their hearts to mend. someone to stand by them when the bullying came again.
All they ask for is one true friend, Now they are free, the insults barely sting, don't you see
but you make them want their lives to end. Bullying gave you power, that they refused to give,
Everyday they wake up with regret, you can't help but wonder "what if".
all they want to do is forget. What if they didn't get so strong?
It's not just hitting and punching, it's the words you say, What if they were crumbled all along?
they hurt so much, they want to fade away. What if they wrote down all the secrets they had to spill,
This is when enough is enough, right before taking an overdose on the pills?
they're sick of playing strong, sick of playing tough. You don't know what could of been done,
But they know they can make it through, you were doing it all for fun.
you may not have known, but they always knew. You think they're losers, but they're stronger than you,
They put on a fake smile and pretend they're okay, have you seen what they've been through?
they believe they can make it all the way. With your words you gave a black eye,
Of course your words still offend, they are leaving, bully, so say your goodbye.
but they have been pieced back together again. But one more thing before you go,
Someone leaves the crowd and lends them a hand, did you enjoy my little show?
they learn that it's time to stand. Remember, words can hurt more than the punch,
Believe me now? Cause this was just a hunch.*

Vultures

by Richard Seal:

See them circle high upon the wing *In numbers now, to the fight they flock*
Their beady eyes scan for anything *To witness murder of him in the dock*
A weakness in their prey is all they need *They watch hyena with his teeth now bared*
And patience for its death before they feed *Knowing soon his meal will be shared*
See them circle lower to the ground *The scent of blood, delighted with the kill*
Encouraged by the warring battle sound *Swooping in, enjoying every thrill*

A Different Path

by Mark Bird:

They pick on you
Play tricks on you *And then they point and laugh at you*
They talk behind your back *To cram your head with scars*
A hundred whispers to your one *They think the same*
To tempt you from your track *They shrink the same*
They mock your path *When you are not afraid*
They block your path *And friends begin to follow you*
They do it every day *The scars and bullies fade*
For sheep aren't meant to wander off *You go so far*
And go the other way *You grow so far*
They sneer at you *Proud what you became*
Put fear in you *You made it down the different path*
So scared that you'll go far *And beat the plague of same*

- <http://blog.reachforchange.org/safe-child/2012/09/08/poems-about-bullying/>
- <http://circle.nypo.org/bully.html>
- <http://haleycissel.weebly.com/poems-about-bullying.html>
- <http://hellopoetry.com/words/42214/bullying/poems/>
- <http://www.familylives.org.uk/about/news-blogs-and-reports/blog/i-am-a-poem-by-laura-from-bullying-uk/>
- <http://www.poetrysoup.com/poems/bullying>
- <http://www.powerpoetry.org/theme/bullying>
- http://www.stampoutbullying.co.uk/things_by_you/poems
- <http://www3.hants.gov.uk/childrens-services/childrenandyoungpeople/bullying/bullying-professionals/ab-poems.htm>
- <https://www.makewav.es/blog/440706/acrosticpoemaboutantibullying>
- <https://www.youtube.com/watch?v=VvH6f4SIg0Y>
- Joyce Fields (December 3, 2011), **Dear Bully: A Collection of Poems about Bullying**.

**SAY
NO
TO BULLYING**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: Φωτογραφίες από Επιμέρους Δράσεις μας

1. Επίσκεψη στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Πατρών (Τρίτη, 23-2-2016):

(Παρακολούθηση προγράμματος με τίτλο «Βιβλιοερευνητική εργασία» που έχει στόχο να εισάγει και να καθοδηγήσει στην αναζήτηση, εύρεση και επεξεργασία του υλικού που υπάρχει στη βιβλιοθήκη για την εκπόνηση μιας ερευνητικής εργασίας)

2. Επίσκεψη Εκπροσώπου «Χαμόγελου του Παιδιού» (31-3-2016):

(Η ψυχολόγος, κ. Μαρία Τσονοπούλου μας παρουσίασε το Χαμόγελο του Παιδιού και μας μίλησε με βιωματικό τρόπο για το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού)

